
10 BÁSTYA ÉS HAJLÉK
ÉVES A MAGYAR NYELV MÚZEUMA

2018

Bástya és hajlék: 10 éves A Magyar Nyelv Múzeuma
Megjelent A Magyar Nyelv Múzeuma 10. születésnapja alkalmából.

Kiadja: Petőfi Irodalmi Múzeum

Felelős kiadó: Demeter Szilárd

Szerkesztő: Nyíri Péter

Könyvterv: Szabó Zsófia

Fotók: A Magyar Nyelv Múzeuma archívuma

A kötet a Múzsák Kertje. A Magyar Nyelv Múzeuma Füzetek sorozat
5. köteteként jelenik meg.

© A kiadó minden jogot fenntart, beleértve a részletek közlésének jogát
az írott és elektronikus sajtóban is.



Nyiri Péter

IGAZGATÓI-SZERKESZTŐI BEVEZETŐ

„... szent hely, szent az öreg miatt, kinek ott van háza és sírhalma. Kötelessége volna minden emelkedettebb lelkű magyarnak életében legalább egyszer oda zarándokolni...”

(Petőfi Sándor)

„Innen Kazinczy lelke indult
Eszméi fényes táborával,
Hogy visszaadja a magyart magának...”

(Tóth Kálmán)

„... legyen Széphalom nemzeti értékeink őrzésének, gyarapításának bástyája, és legyen hajléka minden magyarul beszélő embernek, aki nyelvében otthont, oltalmazó hazát kíván magának!”

(Kováts Dániel)

Amikor Széphalmon, A Magyar Nyelv Múzeumában 2008. április 1-jén reggel hivatalosan, már munkaviszonyban megkezdtuk a nagy küldetés teljesítését, egy üres épületbe léptünk be. Nem voltak zsölylők az előadóteremben, nem voltak kiállítások, nem volt teljes bútorzat az irodákban. Így dolgoztunk, készültünk a megnyitóra három hétig. A mezőn már repce sárgállt, kérdően néztek ránk a nagy hegyek, a szomszédos romos ház tövében kóbor macska osont, a megrogyott kéményből macskabagoly tűnt elő, majd visszasüllyedt, mintha gép mozgatta volna. Minden és mindenki kíváncsi volt az új házra és az új lakókra. S bizonyosan ott járt a fák között Kazinczy szelleme is, s nézte fürkészve, sejtelmes mosollyal az egykori gyümölcsöskertje helyén álló ablakos-köves templomot. Neki tudnia kellett, hogy az.

Április 23-án, immár három időszakos kiállítással aztán megnyílt a nyelvmúzeum, s jöttek a magyarok, kíváncsian, zarándokolva nemzeti

azonosságtudatunk alapjának, anyanyelvünknek a közgyűjteményi-közművelődési otthonába. Látogatók tízezrei érkeztek, kiállítások, rendezvények, múzeumpedagógiai foglalkozások sorakoztak az elmúlt tíz esztendőben.

Lehet-e célja a nyelvmúzeumnak az, hogy segítsen a magyarságot megőrizni önmagának, anyanyelvében, identitásában, kultúrájában? Széphalmon, Kazinczy földjén, annak a földjén, aki tehetséggel, szorgalommal, bátran azt mondta, hogy vegyük birtokba anyanyelvünkön, magyarul a világot, és ennek az anyanyelvi világbirtokbavételnek a művészetben, az irodalomban is teremtsük meg a lehetőségeit, hogy így jussunk el a Jóhoz és az Igazhoz, nos, ezen a helyen nem fellengzősség a nagy távlat, sokkal inkább a példa követése, kötelesség és felelősség.

Ez vezet minket: a „nyelvében él a nemzet” eszméje, a nemzeti zarándokhely építésének vágya, a „haza a magasban” lényegű, megtartva megtartó (ha megtartjuk, megtart minket) anyanyelv őrzése és továbbadása. Ez küldetésünk, mert célunk – miként 1886-ban a Zemplén című lap szerzője írta –, hogy népünk „boldog, művelt, minden rétegében magyar legyen és nyelvében éljen az időknek végeiglen!”

Kötetünkben A Magyar Nyelv Múzeuma első tíz évét mutatjuk be esszéikben és képekben. Szerzőinktől személyes visszaemlékezéseket, ösztönző-erősítő szavakat kértünk, lámpást és vándorbotot a további úthoz, Széphalom és a nyelvmúzeum lényegének, jelentőségének a megvilágítását. Közöljük a jubileumi könyvbe írt szövegeket, és kínálunk gondolatokat korábbirol, a nyelvmúzeum tervezésének és megnyitásának idejéből is. Sajnos vannak, akik már nincsenek közöttünk, de leírt üzeneteik által ők is megszólalnak most újra, mert amit mondtak, mindenkor érvényes, iránymutató. Fogadják szeretettel a széphalmi nyelvmúzeum első jubileumi kötetét!

10 ÉVES
A MAGYAR NYELV MÚZEUMA

10



Demeter Szilárd

NEMZETI KULTÚRA:

ÉLŐ ÉS MEGTARTÓ ERŐ

Engedjék meg, hogy Máraival kezdjem, egyfajta bocsánatkérésként, illetve tisztelgésként Márai előtt. Márainak van egy filozófiai gondolata, ami nem az ő gondolata, hanem egy átirat, az eredeti Ludwig Wittgenstein logikai-filozófiai traktatusából származik, és úgy hangzik, hogy nem az a misztikum, hogy milyen a világ, hanem az, hogy van. Márai sajátos magyarításában ez a következőképpen szól, idézem: „Nem az a csoda, hogy Magyarország olyan, amilyen, az a csoda, hogy van.”

És akkor engedelműkkel a beszéd további részét olvasom, hogy időt spóroljunk. Az, hogy Márai árnyalja Wittgenstein gondolatát, természetes, hiszen a filozófus Isten helyéről néz a világra, legalábbis ezt próbálja meg, az író ellenben benne él a világban. Márai tehát nem véletlenül szűkíti a csoda hatókörét, okos emberként tudta, amit már Kölcsey is leszögezett 1826-ban, Mohács című írásában. Idézem Kölcseyt: „Egész világért, egész emberiségért halni, azt Isten teheti. Az ember meghal háznépéért, ember meghal hazájáért, halandó szív többet meg nem bír.”

Tisztelt hölgyeim és uraim, még egy kis időre visszatérnék Máraihoz, mert a magyar csodavilág természetrajzáról a fentebbi idézet folytatásában mond valami lényegeset. Idézem Márait: „De azért ne sajnáljuk magunkat, ehhez a történelmi sorshoz, amely alakított bennünket, mi is hozzáadtuk a magunkét, kígyóembert csak abból lehet csinálni, akinek elég puhák és hajlékonyak a csontjai. Minden más csont törik.” Hajlunk vagy törünk? Első látszatra ez itt a kérdés, de ez egy csapda.

A 'hajlunk vagy törünk' azoknak a hamis dilemmája, akik fejben feladták. Mi azért vagyunk pont ma és pont itt, mert úgy gondoljuk, hogy más lehetőségeink is vannak, például felemelt fővel álljuk, amit állni kell. Elébe megyünk a sorsnak, és megváltoztatjuk azt. Ez sem mai program, a magyarság sorsa, mondja Kossuth Lajos. Idézem

Kossuthot: „... az nem nyomoru tengés, hasonló azon gyávához, ki minden mozdulatával engedelmet látszik kérni, hogy élni mer, hanem kifejlés, mely felküzdje nevünket a polczra, melyen állani Európa népei közt megérdemeljük.” Arra viszont Kossuth sem gondolt, nem is gondolhatott akkoriban, hogy mire Magyarország és a magyar nemzet megérkezik arra a helyre, melyet Európa népei közt megérdemel, addigra az lesz a kérdés, hogy megmarad-e Európa európainak.

Tisztelt hölgyeim és uraim, akkor most a főigazgatói pályázatom eddig szigorúan titkos részét fogják hallani a következőkben.

A mai nyugati kultúrában a Petőfi Irodalmi Múzeum és tagintézményrendszere már pusztán létezése okán politikai állásfoglalásnak számít. A mindenkori magyar kormányzat mint fenntartó azt állítja, létezik olyan, hogy magyar nemzeti kultúra, amelyiknek gazdag múltjára elhető jövőt lehet építeni.

Ma Európában – vagy némi nagyvonalúsággal a tágabban értelmezett nyugati kultúrában – két nagyobb vita zajlik.

Az egyik értékvita. Most üt vissza az, hogy az Európai Uniót eloldották kétezer éves keresztény alapzatától, és pontosan nem meghatározott gumifogalmakra építették, és mivel senki nem definiálta szabatosan, hogy mit értünk az „európai értékek” alatt, az erre való hivatkozás politikai bunkósbottá vált. De ez a kisebbik baj, a nagyobbik probléma az, hogy „az európai értékekről” szóló beszéd – éppen azért, mert a kulcsfogalmainkról nem tudjuk megmondani pontosan, mit jelentenek – értelmetlenné vált.

A még nagyobb zavart az identitáspolitika beszüremkedése okozza az európai közbeszédben. Távolról nézve úgy tűnik, hogy Európában ma ideológiai törésvonalak mentén vitatkoznak. Ha az lenne, akkor valamelyest könnyebb dolgunk lenne nekünk, magyaroknak. Kétezer év alatt Európa megedződött a vitákban, érvek és ellenérvek mentén ki tudnánk kristályosítani valamiféle konszenzusos állapotot.

A MAGYAR NYELV MÚZEUMA 10. SZÜLETÉSNAPJÁRA

Kevés olyan átadási ünnepségen lehet manapság részt venni, melynek alkalmából kórusművet komponál a zeneszerző. Márpedig, Tisztelt Olvasó, ez így történt egy évtizeddel ezelőtt a kortárs zeneszerzők legismertebbjének, Szokolay Sándor saját akaratából, aki ráérezve a nap jelentőségére, fontosságára nemzeti szempontból, úgy gondolta, hogy ő ezzel járul hozzá A Magyar Nyelv Múzeumának megépítéséhez.

Ha azon gondolkozom, hogy milyen érzéseket vált ki belőlem ez az épület, a külső és belső tartalom, a környezet, maga a Kazinczy-kert, a sírok és az emléksarnok, az első talán a büszkeség. Egy kiváló elgondolás, kiművelt emberfők támogatása: a Kazinczy Társaságtól kezdve az Édes Anyanyelvünk verseny bírálóbizottságáig felsorakoztak egy határokon átlépő nemzeti cél elérésére. Úgy érzem, a város vezetőjeként nekem is sikerült hozzátennem mindazt, ami a lehetőségeinkből és talán azon túl is adatott. Büszke vagyok arra, hogy az állhatatosság, a kitartás meghozta gyümölcsét onnantól kezdve, hogy letettük az alapkövet – és ez több évvel megelőzte az építkezés megkezdését –, ahol a díszvendég Nemeskürty tanár úr volt, a fővédnök pedig Ódor Ferenc, a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Közgyűlés elnöke. Egy pillanatig nem adtuk fel a reményt, hogy nemzetünk nyelvének temploma megépül Széphalmon.

Büszke vagyok arra, hogy megismerhettem és munkakapcsolatba kerülhettem, sok esetben barátiba is a Kazinczy Társaság tagjaival, kiváló nyelvészekkel, tudósokkal, tanárokkal, akikben egyformán érezhető volt a hazánk iránti elkötelezettség, a tiszta értelem, a tenni akarás. Sok mindent sikerült építeni két évtized alatt ebben a városban, mégis, bár az almát a körtével nehéz összehasonlítani, ezek közül szimbolikussága és valódi jelentősége révén kiemelkedik a múzeum. Jó érzés volt álmodni, elképzelni, hogy fog kinézni, látni Radványi tanár úr terveit, gondolatban elhelyezni a kertben a Fehér József igazgató úr által felvázolt belső installációs kialakítást, ami mind-

Ráadásul az eddigi gyakorlat azt mutatja, hogy léteznek erős és gyenge identitások. A kérdés, amit a sokat használt brüsszeli büvyszó kapcsán föl kell tennünk, így hangzik: ki integrálódik kihez, mert a logika és a tapasztalat azt mutatja, hogy többnyire az erős identitás nyeri meg ezt a mérkőzést. Ebben a csatában mi, európai keresztény nemzetek jelenleg vesztésre állunk.

Nekünk tehát nem az a dolgunk, hogy érveket keressünk a keresztény és nemzeti kultúra mellett. Hanem az, hogy megerősítsük a saját nemzeti önazonosságunkat.

Felfogásomban a maga eszközeivel ezt a célt szolgálja a Petőfi Irodalmi Múzeum és tagintézményrendszere, ez a hely is itt. Felmutatja, hogy a magyar irodalom, a magyar nyelv, a magyar kultúra élő és megtartó erő, nem „halott fehér férfiak” kidobandó teljesítménye; és gondoskodik arról, hogy ne is váljon azzá.

Köszönöm a megtisztelő figyelmüket.

Elhangzott 2019. január 22-én, Sátoraljaújhely Város magyar kultúra napi ünnepségén, Széphalmon, A Magyar Nyelv Múzeumában.

De amit látunk, nem ideológiai vagy világnézeti vita, hanem identitáspolitikai. Ezzel viszont az a legnagyobb probléma, hogy nem létezik igazabb vagy kevésbé igaz identitás. Az identitások egyszerűen csak vannak, és létezésük okán megcáfolhatatlanok, és – figyelmeztetnek a kortárs politikai filozófusok – ha valaki megkérdőjelezi vagy kétségbe vonja az identitás érvényességét, akkor a viselőinek létét kérdőjelezi meg, vagyis emberségében támadja. Most az egyetemi tanár hirtelen kijön belőlem: ha valaki most kijelenti, hogy holnaptól ő a természettudományi lexikon hetedik kötete, akkor ebben az identitáspolitikai kontextusban nekem el kell fogadnom, tisztelnem kell, hogy ő magára a természettudományi lexikon hetedik köteteként tekint. Régen, amikor még nem ilyen idöket éltünk, az ilyen embereket örültnek hívták.

Elméletileg ez azt is jelenti, hogy nekünk minden választott identitást tiszteletben kell tartanunk csupáncsak azért, mert létezik. Ez eleve képtelenség és életidegen felvetés, ám a gyakorlatban azt tapasztaljuk nap mint nap, hogy még rosszabb a helyzet; azt látjuk, hogy azok szerint, akiket mi gyűjtőfogalommal globalistáknak nevezünk, minden identitás helyes és jó, *kivéve* a nemzeti identitást. Minden vallás védett, *kivéve* a kereszténységet.

Kováts Dániel

BÁSTYA ÉS HAJLÉK



A Magyar Nyelv Múzeuma

Az idő

Tíz év suhant el felettünk, mióta megnyitotta kapuját Kazinczy birtokán a magyar nyelv múzeuma. Egy évtized igazolja immár, hogy valóban lehet küldetése anyanyelvünk kincsesházának. Sok ez, vagy kevés? Nem tudom; az idő mindig viszonylagos. Széphalom 212 éve lett műhelye a magyar kultúrának; Kazinczy negyedszázadon át alkotott, küzdött itt nyelvi és irodalmi kultúránk gazdagításának szolgálatában; 42 év telt el az író halála után, mire emlécsarnokát az Akadémia átadta a nemzetnek; 14 év telt el párját ritkító múzeumunk gondolatának fogantatásától a megszületéséig. Ezekhez az időszakokhoz képest rövidnek mondható a 2008 tavaszától máig eltelt tíz esztendő. Ahhoz viszont bőven elegendő, hogy megállapíthassuk a nyelvmúzeum létrehozásának indokolt, sőt: szükséges voltát.

Múzeum anyanyelvünknek? Több jóindulatú ember e kérdéssel fejezte ki aggodalmát. S az eddig megtett út a maga mérföldköveivel szemléletesen jelzi mindenki számára, hogy egy múzeum nem holt tárgyak gyűjteménye, s azt is, hogy anyanyelvünk történeti útját, változatait, megteremtett alkotásait, gazdagítóit föl kell mutatnunk valahol önmagunk erősítése, ifjúságunk értékrendjének gazdagítása érdekében. Ez a múzeum az anyagi, a személyi, a módszertani korlátok között kezdeményezően mozogva figyelmet keltett, elismerést vívott ki kiállításával, rendezvényeivel, múzeumpedagógiai foglalkozásaival, kiadványaival, pályázataival. Az intézmény kulturális küldetésének elfogadtatása az első tíz esztendő nagy vívmánya.

Minden kor próbára teszi a szellem embereit a maga kihívásaival, s ez a magyar művelődés történelmi útja, a nyelv és a nyelvhasználat alakulásában jól nyomon követhető. Aki anyanyelvi kultúráját s rajta keresztül identitását szilárd alapokra kívánja építeni, rá kell pillantania az időnek arra a vertikális síkjára, amely a Halotti beszédtől napja-

inkig vezet. A diakrónia mellett azonban ott a másik időszemlélet, a szinkroniáé, vagyis a jelen horizontjának megismerése, az élő nyelv lehetőségeinek birtokbavétele. A magyar nyelv múzeumának mindkét vonatkozásban van kínálata. Ráébredt arra, milyen mélyen gyökerező nyelvet birtokolhatunk, miként hirdetik írott emlékeink kulturális hagyományaink hét évszázadon át egymásra rétegeződő gazdagságát. Másfelől pedig szemlélhetjük, milyen változatokat hozott, hoz létre a magyarul beszélők táji hovatartozása, illetve a társadalmi munkamegosztásban vállalt szerepe. Láthatjuk a nyelv tárgyasult formáit rovásírásos emlékeinktől a kódexeken, könyveken, közérdekű (fel)iratainkon át a mai technika eszközeiig. S ezt összegyűjtve a fő mozgásokat, folyamatokat érzékeltetve mutatni, látni kell, mert így segíthető elő az összefüggések hálózatának megértése, ami kultúránk lényegét illeti.

A nyelvmúzeum tehát a múlt és a jelenvaló nyelvtények, kifejezésformák, jelenségek közvetítője. Tudatosítja, hogy anyanyelvünk élő teremtmény, tehát folyamatosan születnek új elemek a beszélő közösségben, miközben mások megváltoznak, el is halhatnak. Olyan hely, amely nem riad vissza a történelmi idő által túlhaladott tartalmak és formák bemutatásától sem, amelyek mára nyelvi műemlékekké váltak ugyan, de amelyekben – mint a kagylóba zárt gyöngy – ott rejtőzik elődeink teljesítménye. Lelkesítő felfedezésekhez vezethetnek klasszikusaink nyelvi teremtményeinek ékes példái.

A nyelvmúzeum tervezője az épület egyik elemeként bástyaszerű kiképzést alkalmazott, amely ugyanolyan kövekből épült, mint a környék középkori várai. Kívülről erőt sugároz, védelmet ígér, ha valamilyen veszéllyel kell szembenéznünk. A küzdelmes múltra utal, miközben azt sugallja, hogy a nyelv embervoltunk és nemzeti létünk erődítménye, tehát oltalmat adó tényező, megtartó erő. „Erős várunk a nyelv”, hirdeti Kosztolányi Dezső egyik könyvének (Illyés Gyula által adott) címe. Ezt érezzük akkor is, ha belépünk az oválist for-

máló falak közé, ahová fentről fény árad, s amely a nemzeti-nyelvi összetartozás ölelő karjaként értelmezhető. Kialakítását annak az asztalnak a formája ihlette, amely körül a Magyar Tudós Társaság alapítóatyái foglaltak helyet; olyan nemes elődök, mint például Kazinczy Ferenc, Széchenyi István, Teleki József, Kisfaludy Sándor, Döbrentei Gábor, Vitkovics Mihály, Kis János, Guzmics Izidor, Fejér György, Horvát István.

Van azonban az épületnek olyan részlete is, amelynek nagy üvegfe-lületein Kazinczy kertjére nyílik kilátás; ott az otthonérzet telepszik közénk. A kiállítások látogatója megpihenhet itt, hogy élményeit összegezze. Mintha nyugalmat árasztó közös hajlékunkban foglal-nánk helyet, miközben kapcsolatot érzünk a külvilággal, az adott környezettel. Látjuk a Kazinczy egykori lakóházának helyén emelt emlécsarnokot, s a fák között a síremléket. Itt valahogy összesimul a múlt és a jelen. S az időből átpillantunk, átlépünk egy olyan föld-darabra, amely – akárcsak a múzeum – összeköt a hagyománnyal, s amelyen mintát adó életmű született.

A hely

Egy szép halom táru ki előttünk, amelyről Kazinczy Ferenc – mielőtt fái felnőttek volna – messzire tekinthetett. „Látom Újhelynek tornyát, Borsinak omladékát”, írta, és „Széphalom Sáros-Patakhoz 3 órányira fekszik”. II. Rákóczi Ferenc szülőföldjén érzékelte tehát a történelmi és kulturális örökséget, nem valamilyen pusztaságban, elszigetelt térben teremtett magának otthont. Mára e dombról beszűkült a lát-határ, s ez arra késztet: forduljunk befelé egy kicsit, gondoljunk arra, mit üzen nekünk a hely. Tolmácsaink is vannak ehhez, hiszen nagy szellemek jártak itt előttünk az idők során. Petőfi szerint „szent hely,

szent az öreg miatt, kinek ott van háza és sírhalma”. Szemere Miklóst az itt nyugvó előd munkájának folytatására inti a sír: „Esküdd, hazám, e néma hant felett / Hogy nagy fiadnak, amit álma rajzolt, / Valóvá hímzi áldozó kezed”, Tóth Kálmán pedig arra emlékeztet: „Innen Kazinczy lelke indult / Eszméi fényes táborával, / Hogy visszaadja a magyart magának”.

Aki körbetekint az emlécsarnokban, s látja Kazinczy életének és munkásságának sok dokumentumát, bizonyára megérzi, hogy nem egyszerűen egy nehéz sorsú, önfeláldozó hazafi nyugvóhelyén jár, hanem egy alkotó élet helyszínét kereste fel. Ha ezt átéljük, akkor nem a veszteség tragikuma tölti el itt a lelkünket, hanem egy küzdel-mes élet felemelő és serkentő ereje: lehet cselekedni a közjőért akár elszigeteltségben, a centrumtól távol is.

Hol is van ez a hely? Távol Pesttől, Pozsonytól, Béctől. Kazinczy 1794-ben öt napon át szekerezett Budáig, s csaknem egy évszázad-dal később, 1872-ben Toldy Ferenc – bár vonattal – még 11 órán át utazott a fővárosból Sátoraljaújhelyig, hogy a széphalmi emlékhelyet felkeresse. 1920-tól aztán Széphalom a megcsonkított haza peremére került, s már határ választotta el Borsitól, Csörgőtől, Toronyától, Legenyétől, Lasztóctól, azoktól a környékbeli településektől, amelyek a széphalmi dombról láthatók, s amelyekre otthona ismertetésekor Kazinczy hivatkozott. Hazánk periferiáján állunk? Lehet, hogy föld-rajzilag igen, de történelmileg és szellemiekben semmiképp. Kazinczy életpéldája épp arra int, hogy az intézményi központoktól távol is megteremthető az alkotó légkör, onnan is hozzá lehet járulni közös kultúránk gazdagításához. Ahogy azt a kisebbségben élő magyar költő, Oszwald Árpád versbe foglalta 1981-ben kötetben megjelent, Kazinczy című költeményében: „Széphalom, kicsiny sziget – s te hitted, hogy kontinens, / hogy szavadnak súlya van, s amit üzensz, / az példa lesz társaknak, késő unokáknak”.

A szellem

Az idő, vagyis a történelmi múlt és a hely, tehát a magyar irodal-mi és nyelvi kultúra egyik megújítójának pátriája meghatározza a magyar nyelv múzeumának létét és szerepét. Igaz, 260 kilométerre vagyunk fővárosunktól, autópályán is csaknem három órát kell úton tölteni, hogy onnan valaki ideérjen. De tekintsünk most egy kicsit másfelé! Vannak közelebb is olyan kulturális centrumok, ahol nem-zettársaink élnek, akiknek éltető erejük a magyar szó. Kassa innen közúton mindössze 55 kilométerre fekszik, Ungvár 80, Beregszász 130, Szatmárnémeti 150, Rimaszombat 160, Nagyvárad 250 kilométer, s ha lassúbb is felőlük a közlekedés, mint Budapestről, gépkocsi-val, autóbusszal akár egynapos programként elérhető e körzetekből Széphalom. Két tanulság máris következik ebből. Az egyik az, hogy a „kulturális perem” fogalmát át kell értékelnünk, a másik, hogy anyanyelvünk ügye túlárad a hazai horizonton, így a magyar nyelv múzeuma centrummá tehető.

A hely szelleme leküzdheti a földrajzi távolságokat, nem szabad azon keseregnünk, hogy anyanyelvünk bástyája s hajléka nem fővá-rosunkban épült fel. Valószínű, hogy ha Budapesten állna, valamivel több látogatója lenne intézményünknek. De vajon kapnának-e ott is ugyanilyen élményt az érdeklődők, mint itt, e sajátos történelmi térben? Sugározna-e benne ugyanez a szellemiség, amelynek egyik eleme Kazinczy nyomán éppen a dac, a hátrányokat leküzdő tenni akarás? Itt, e nemzeti emlékhelyen nem vonja el semmi figyelmünket a lényegről, összpontosíthatunk anyanyelvünk tényeire, értékeire,

amelyben a múlt és a mindenkori jelen hatásai nyomon követhetők.

Széphalom szelleme arra is kötelez, hogy a látogatók fogadásán, élmények nyújtásán túl legyen ez a múzeum tudományos műhely is. Ez nem könnyebb feladat az előbbinél. A kialakított és folyamatosan bővülő könyvtár, a nyelvészta-borok folytatása, a tanári továbbkép-zések és diáktáborok befogadása kiegészíthető egy olyan kutatóhely működtetésével, amelynek célja Kazinczy életművének vizsgálata mellett a nyelvhatáron fekvő táj nyelvhasználatának, etnikai sokszínű-ségének, a kultúrák kölcsönhatásának, a kisebbségben élők anyanyelvi gondjainak tanulmányozása. Aligha várható, hogy a nyelvmúzeum a közeli jövőben tudományos kutatásra szakosodó munkatársakkal bővül, ezért azoknak a kapcsolatoknak az elmélyítésével építhető föl a szakmai tevékenység, amely a Kazinczy Ferenc Társaságban tömörülő pedagógusok, nyelvapolók, a Miskolci Egyetemmel és az Eszterházy Károly Egyetem sárospataki campusával kialakuló együttműködéséből következik. A Magyar Nyelv Múzeumának első tíz esztendeje megfelelő alapot teremtett a sikeres folytatáshoz, az intézmény hivatásának hosszú távon való betöltéséhez.

„Nincs más haza, csak az anyanyelv”, írta Márai Sándor, aki szülővá-rosában megismerte a többnyelvű polgárok világát, az emigrációban pedig átélhette a másnyelvű környezet hatását, miközben mindvégig magyar író maradt. Ezt a meggyőződést terjeszti, mélyíti nyelvmú-zeumunk. Mit is kívánhatunk neki a tizedik születésnapon? Talán ezt: legyen Széphalom nemzeti értékeink őrzésének, gyarapításának bástyája, és legyen hajléka minden magyarul beszélő embernek, aki nyelvében otthont, oltalmazó hazát kíván magának!



„Fény s nagyvilág énnékem Széphalom”

Pásztor Emil

EGY MAGYAR NYELVTÖRTÉNETI MÚZEUM IRÁNT VALÓ JÁMBOR SZÁNDÉK

1994. március 19-én a Kazinczy Ferenc Társaság közgyűlésén, s 1994 novemberében az Anyanyelvápolók Szövetségének közgyűlésén előadtam azt a gondolatomat, hogy előbb-utóbb egy magyar nyelvtörténeti múzeumot is kellene létesíteni. Ma a budapesti Petőfi Irodalmi Múzeumon kívül is számos olyan múzeum van hazánkban, amely bemutatja a magyar irodalom nagy alkotóinak életútját, emlékeit. De nincs sehol olyan múzeumunk, amely a magyar nyelv háromezer éves történetéről adna szemléletes áttekintést. Petőfi Sándor 1847 júliusában Sárospatak és Sátoraljaújhely után ellátogatott Széphalomra is, és erről így írt *Úti levelek Kerényi Frigyeshez* című prózai munkájának 12. levelében: „Újhelytől fél órányira éjszak felé esik Széphalom, Kazinczy Ferenc egykori lakása. Nevét megérdemli, mert festői szépségű táj. Különben pedig szent hely, szent az öreg miatt, kinek ott van háza és sírhalma. Kötelessége volna minden emelkedettebb lelkű magyarnak életében legalább egyszer oda zarándokolnia, mint a mohamedánnak Mekkába.” Petőfinek e soraira gondolva lehetne javasolni, hogy éppen Széphalmon, a Kazinczy-emlékkertben létesüljön egy magyar nyelvtörténeti múzeum.

Ne vigyünk mindent Budapestre! Miért ne valósulhatna meg a magyar nyelv több évezredes történetének ez a bemutató intézménye Észak-Magyarországon s éppen Széphalmon, Kazinczy munkálkodásának színhelyén? Ezen a költői szépségű csendes tájon? Évente rengetegen látogatnak el egyének és csoportok – Magyarország minden részéből – Kazinczy ottani sírjához és a közelében lévő Kazinczy-emléksarnokba. S érkeznek látogatók az ország határain kívülről is. Nos, Széphalom vonzását tovább növelné, ha ott valósulna meg egy előadóteremmel is rendelkező országos múzeum, a magyar nyelv országosan egyedülálló múzeuma.

Ha jelenleg nagyobb csoport érkezik a széphalmi Emlékkertbe, ott nincs egy olyan terem vagy nagyobb helyiség, ahol nyolcvan-száz

fő számára előadást lehetne tartani, vagy ahova eső elől behúzódhatnának a látogatók. Az aránylag szűk Kazinczy-emléksarnok (a „mauzóleum”) erre nem alkalmas. A létesítendő magyar nyelvtörténeti múzeum épületét úgy képzelem el, hogy abban okvetlenül lenne – megfelelő előtérrel – egy szép előadóterem, amely például az országos Édes anyanyelvünk nyelvhasználati verseny évenkénti díjkiosztó ünnepségének is helyet adhatna. A megvalósítandó *múzeum* időrendben mutatná be a magyar nyelv több ezer éves történetét, szemléltetné benne nyelvünk eredetét és fejlődését az őshazáktól a Kárpát-medencei honfoglalásig és tovább. (Közben az őseinket és nyelvrokonainkat felkutató Julianus barát és Reguly Antal utazásainak térképes bemutatásáról sem szabad megfeledkezni!) Leghíresebb nyelvemlékeinket eredetiben nem lehet idehozni, de fali tablókön megjelenhetnének felnagyított másolataik. Így lehetne közel hozni a látogatókhoz a *Tihanyi apátság alapítólevelének*, Anonymus gesztájának latin szövegbeli magyar szavait, azután a *Halotti beszéd és könyörgés*, az *Ómagyar Mária-síralom* már összefüggő magyar szövegét. Mindezek Árpád-házi királyaink korának magyar nyelvét őrzik.

Nyelvünk történeti útján tovább haladva következhetne magyar nyelvű kódexeink egy-egy lapjának bemutatása, névtelen vagy neves íróikra is emlékeztetve. Folytatnák a sort a magyar nyelvű könyvnyomtatás első és nevezetes emlékei a 16–17. századból. Helyet kapnának a múzeumban a legrégebb magyar bibliafordítások, továbbá legrégebb nyelvtanaink a Sylvester Jánosétól kezdve. Oda képzelem Dévai Bíró Mátyás 1549-ből fennmaradt helyesírási tankönyvének, azután Szenczi Molnár Albert 1604. évi latin-magyar és magyar-latin szótárának néhány kinagyított lapját. Arcképpel vagy könyvcímlappal állíthatna emléket a múzeum a magyar nyelvtörténet olyan régi nagyjainak, mint Balassi és Pázmány korának megidézése, például Geleji Katona István, Apáczai Csere János, Földi János, Gyarmathi

Sámuel és Baróti Szabó Dávid. Ott szeretnénk látni a múzeumban legjelentősebb íróink nagyításban bemutatott kézírását, névalírását. Közelebb kerül hozzánk, mai emberekhez Balassi Bálint, Pázmány Péter, Mikes Kelemen, Csokonai, Kazinczy, Vörösmarty, Petőfi, Arany, Jókai, Mikszáth, sőt Ady Endre, Babits, Kosztolányi, Mórícz Zsigmond, Németh László és Illyés Gyula is, ha látjuk, hogyan jelent meg egyéniségük kézírásukban. Műveikből a magyar nyelvre vonatkozó szép idézeteket lehetne kiemelni a vitrinek fölé, hiszen íróink jó néhány – például Kazinczy, Vörösmarty, Arany János, Kosztolányi Dezső – a magyar nyelvnek is tudós művelője volt. Okvetlenül be kell mutatnia ennek a múzeumnak a nagy magyar nyelvtudósok arcképeit, közöttük Kazinczy híres nyelvész kortársainak: Révai Miklósnak és Versegly Ferencnek a képét, de a későbbiekét is Bárcki Gézáig, Szabó T. Attiláig és Lőrincze Lajosig. (Itt jegyzem meg, hogy a nyelvtörténet fogalmába természetesen a nyelvművelés történetét is beleérttem, tehát ennek a múzeumnak Szarvas Gábor, Simonyi Zsigmond, Nagy J. Béla, Tompa József és mások életművére is kell emlékeztetnie.) A magyar nyelv különféle szótárait és a magyar nyelvi folyóiratok néhány számát is föl kellene sorakoztatni történeti rendben. Sok múzeumlátogató még soha életében nem látta például a *Petőfi-szótárt* vagy a *Magyar Nyelvőr* című folyóiratot, hát legalább itt vegyenek tudomást ezeknek a létezéséről. Megfelelő vezetéssel ez a múzeum igen jól elősegíthetné az oda látogató diákszoportok anyanyelvi nevelését. Feladata lenne a múzeumnak, hogy felhívja a figyelmet a magyar nyelvtudomány olyan nagy jelentőségű alkotásaira, mint *A mai magyar nyelv rendszere*, a *Nyelvművelő kézikönyv* és *A magyar helyesírás szabályai*. Nyelvtudományunk jelenlegi „műhelyeire” és intézményeire is utaljon valamelyik tárló. Nemzeti értékeink megismertetésében és a magyarságtudat fejlesztésében igen fontos szerepet tölthetne be ez a magyar nyelvtörténeti múzeum. Hatását

növelni lehetne azzal, ha a múzeum anyagáról olcsón megvásárolható képes füzetet is kiadnának. Jó lenne, ha ebben a múzeumban majd állandó jelleggel árusítanák az újabban megjelent magyar nyelvi szakkönyveket és folyóiratokat. Nem hiszem, hogy például az *Édes Anyanyelvünk* legújabb számaiból havonta több száz példányt is meg ne vennének az odalátogató hazai és határainkon kívüli magyarok. Úgy gondolom, sokan csak azért nem olvassák az *Édes Anyanyelvünket* és a *Magyar Nyelvőrt*, mert még soha nem is látták ezeket a folyóiratokat, vagy ha látták is, nem tudják, hogyan lehet ezekhez hozzájutni. A figyelem fölkelésén túl tegye lehetővé a múzeum, hogy ott a helyszínen bárki akár elő is fizethessen az *Édes Anyanyelvünkre*, a *Magyar Nyelvőrre*, a *Magyar Nyelvre* és a *Magyartanításra*. Fontosnak tartom, hogy árusítsák ott a Kazinczy Ferenc Társaság és a Magyar Nyelvtudományi Társaság különféle kiadványait, és lehessen kapni a múzeumban szép képeslapokat. Milyennek képzelem a magyar nyelvtörténeti múzeum épületét? A helye a széphalmi Kazinczy-parkban, az ottani Kazinczy Ferenc Emlékmúzeum (az úgynevezett „mauzóleum”) közelében lenne. Kétféle megoldásra gondolok. A könnyebben megvalósíthatónak az látszik, hogy az Emlékkert szélén álló Kossuth-kúriát vásárolná meg és szabadítaná fel erre a célra az állam vagy a helyi önkormányzat. A házat – mint egri lakos – közelebbről nem ismerem, csak annyit hallottam róla, hogy eredetileg a Kossuth család katolikus ágáé volt, és jelenleg pedagóguslakások vannak benne. Alaposan föl kellene mérni, hogy ebben az épületben megvalósítható lenne-e a létesítendő múzeum, és ha igen, hogyan, milyen átalakításokkal. A másik megoldásként az kínálkozik, hogy az ország gazdasági helyzetének javulása után – talán az ezredforduló táján – új épületet emelnének a széphalmi Kazinczy-parkban a magyar nyelvtörténeti múzeum elhelyezésére. Úgy gondolom, a múzeum megvalósításának

munkálatait a honfoglalás 1100. évfordulójának országos programjai keretében kellene elkezdni. Ezt az ügyet bizonyára szívesen felkarolná a Magyar Tudományos Akadémia, a Magyar Nyelvtudományi Társaság, az Anyanyelvápolók Szövetsége, a sátoraljaújhelyi székhelyű Kazinczy Ferenc Társaság, sőt a Magyarok Világszövetsége is. Minthogy országos ügyről van szó, a Művelődési és Köznevelési Minisztériumnak a múzeum céljára megfelelő összeget kellene elkülönítenie az ország 1996. évi költségvetésében. Hangsúlyoznunk kell, hogy a magyar nyelvtörténeti múzeum megvalósítása nem helyi, nem vidéki, hanem mindenképpen országos, sőt a határainkon is túlterjedő nemzeti feladat. A magyar nyelv ma tizenötmillió magyar ember „tulajdona”, sőt magyar nyelvű őseinké és utódainké is. A felállítandó magyar nyelvtörténeti múzeum a nemzeti múlt nyelvi

értékeinek bemutatásával egyrészt méltó emléket állítana háromezer év magyar nyelvi fejlődésének, másrészt a jelen és a jövő tekintetében is hasznosan szolgálhatná anyanyelvünk és nemzeti művelődésünk, nemzeti emelkedésünk ügyét. Bessenyei György 1790-ben jelentette meg Bécsben *Egy magyar társaság iránt való jámbor szándék* című javaslatát, de a Magyar Tudós Társaság, illetőleg a Magyar Tudományos Akadémia csak évtizedekkel később lett valóság. Remélem, hogy az elképzelt magyar nyelvtörténeti múzeum megszületésére nem kell évtizedekig várunk.

Pásztor Emil javaslatát 1994. március 19-én, Sátoraljaújhelyen, a Kazinczy Ferenc Társaság közgyűlésén mondta el; nyomtatásban a Magyar Nyelvőr 1995. évi 2. számában jelent meg.

Fehér József

AZ ÁLMODÓ – PÁSZTOR EMIL EMLÉKÉRE



A nyelvmúzeum

Költői sorok jutnak szembe, ha Pásztor Emil alakját felidézem. Az első költői jelző a „tisztá”, József Attilától. Vele rokon az egyszerűség, szerénység, alázat. *„Boldogok a lelki szegények, mert övék a mennyeknek országa”* – mondja minden könyvek könyve, a Biblia. A lelki szegénység eredeti értelmezésben *szerénység*. Pásztor Emil kedves barátunk boldog volt, úgy hiszem: ha egy fogalom ölthet élő, emberi alakot, akkor Ő megtestesítette ezt. Ez benne lelki, belső igénnyé nevelődött. De öntudatos is volt: hitt munkájában, a tanításban és nevelésben, az irodalom- és nyelvtudomány embert és jellemet formáló erejében. Szerelme volt a filológia: a pontosság, a korrektség tudománya. Szerette a Kazinczy Társaságot; mint közösséget és annak szellemét. Közöttünk gondolta el – éppen tíz esztendeje – a Széphalmon létesítendő Magyar Nyelv Múzeuma eszméjét. Az érte való hálaadó misén az egri minorita templomban hangzott el 2004. május 21-én: *„Volt egy nagy terve, melynek megvalósulását már nem érhette meg.”* Ez volt az. Álom volt, szép álom – gondoltuk sokan. De Ő komolyan hitt benne. Egyik utolsó, március 11-én keltezett levelében írta: *„Remélem, hogy az utánam következő nemzedék a terveket majd elfuttatja a megvalósulásig, ahogy Bessenyei Györgynek „Egy magyar társaság iránt való jámbor szándék”-a nyomán Széchenyi korában kelhetett életre a Magyar Tudós Társaság, illetve a mai Tudományos Akadémia, mely elsősorban a magyar nyelv ügyét akarta szolgálni.”* Miért mondanánk neki nemet? Az álmok azért fogannak, hogy a méltó utódok megvalósítsák azokat. Szeretnénk hinni, hogy lesznek ilyenek. De – hála Istennek – sok álma megvalósult. Máig meghaladhatatlan műve a tizenötödik aradi vértanúról, Kazinczy Lajosról írott monográfiája. Alapos szakvéleményt készített *„Kazinczy Lajos honvéd ezredes, a tizenötödik aradi vértanú hamvainak megkeresése és esetlegesen Széphalomra szállítása és ottani eltemetése a Kazinczyak emlékkertjében”* címmel. De a holtaknál jobban szerette az élőket, a meghaltak kultuszánál előbbre valónak tartotta a példamutató életet. Amikor bebizonyította – az erkölcsi felelősséget és a tudományos megkö-

zelítés szempontjait alkalmazva – a további sírkeresés reménytelenségét és értelmetlenségét, így vélekedett: *„Szerintem többet ér, ha közönségünk igyekszik megismerni Kazinczy Lajos életét és szabadságharcos tevékenységét.”* Míg élt, nem tudtam, hogy vallásos ember. Nem voltak ennek külsődleges, megvallásos jegyei. *„Az Isten bennünk van”*, ahogy talán Kazinczy is tartotta. Búcsúztatásakor jöttem rá, hogy hitt a lélek halhatatlanságában. Sokszor Ő jut eszembe, ha a katolikus rádió *„Laudetur Jézus Krisztus”* szelíd szavú köszöntését hallom. Mint ahogy – csöndesen és rendületlenül – munkálkodott benne a hazaszeretet és a magyar nyelv kincseinek hű és buzgó őrizőjének, védelmezőjének elkötelezettsége. Ennek a csendes, meggyőződéses hazaszeretetnek és a hosszú évtizedes barátságnak köszönhető, hogy a messzi földre kényszerült, ma Svédországban élő dr. Kazinczy Ferenc is ilyeneket ír: *„újraéled érdeklődésem régi hazám iránt”*. Életében ismerték, becsülték, tisztelték: az egri tanárképző főiskolán a nem magyar szakos hallgatók is tudták a mi időnkben, hogy tanít ott egy Pásztor Emil nevű tanár úr. Rangot adott az intézménynek. A régi tanáregyeniségek közül való volt: tudós, aki emberi magatartásával is példát ad, nevel. Polgár volt, a szó Márai Sándor szerinti értelmében: kulturált és igényes. Megértő, de követelményeket állító. Lehetett szeretni ezt az embert. *„Ha megszeretlek, kopogtatás nélkül is bejöhetsz hozzám”*, írja József Attila. Egyszer így nyitott be egy egri tudományos konferenciára, amelyen én is előadást tartottam. Nem várhatta meg, nem hallgathatott meg, egészségi állapota nem engedte: *„Azért jöttem, hogy üdvözlöjlelek”* – nyújtott kezét, és rövid idő múlva csöndesen, feltűnés nélkül távozott. Most búcsúzunk Tőle, az embertől, a filológustól és a Kazinczy Társaságot becsülő társunktól. Akinek szellemalakja itt van közöttünk. Széphalom, a Kazinczy Ferenc Társaság évkönyve. 14. 2004. 395–396. – Dr. Kazinczy Ferenc Pásztor Emil halálának hírére írta a Széphalom évkönyv szerkesztőjének: *„Én nagyon szerettem Emilt, egy végtelenül kedves, segítőkész ember volt, egy igazi úriember.”*

Kazinczy Ferenc A. G.

ÜDVÖZLŐ BESZÉD



Anyanyelvünk otthona

Kazinczy Ferenc több mint 200 évvel ezelőtt, 1806. június 10-én költözött be széphalmi házába, amely közvetlenül mellettünk, a mai emléksarnok helyén állt. A ház már fogságba esése előtt majdnem készen volt, de fogsága alatt – és még utána is öt évig – családi viszályok miatt elhagyottan állt. Juhászok használták menhelynek, és időnként juhokat is tartottak benne. Idézek itt néhány mondatot a feljegyzéseiből: „... én virradatkor Kázmérből idejöttem inasommal s egy szakácsnéval. Az épületben nem vala egyetlen ajtó s ablak is. De nyár lévén az ablakomat gyékényekkel betettettem. ... Az öcsém juhainak trágyájából még annyit hagyott benn a szobában, hogy a bűdösség miatt meg nem maradhattam, s közel egylábnyi magasságra álló ganajat magamnak kellett kihányatni. ... Az itt tanyázó juhász és más rossz emberek annyi kárt tettek a vakolásban, hogy az kevéssel volt jobb, mintha vakolva sem lett volna.”

Ennek a szomorú képnek ellenére Kazinczy nagy lelkesedéssel állt hozzá a ház és környéke rendbe hozásához. 1807-ben szilvafákat ültetett gyümölcsöskertjében. Nem sejthette, hogy 200 év múlva épp azon a helyen fog állni ez a remek épület, amelyről ő álmodni sem tudhatott, A Magyar Nyelv Múzeuma. Nem hiszek abban, hogy elődeink valahol a túlvilágból reánk tudnak tekinteni, de ha így volna, Kazinczy bizonyára nagyon büszke és nagyon boldog lenne a mai napon, mert látná, hogy abból a magból, amit ő vetett, egy gyönyörű fa bontakozott ki, amelynek ágain nemsokára az anyanyelv édes gyümölcsei fognak függeni.

Egy nyelvnek múzeumot építeni egyedülálló innováció. Maga a fogalom is meglepő, hiszen múzeumon általában valamilyen átfogó, széleskörű gyűjtemény kiállítását értjük. De van itt egy közös nevező. A kiállítás célja az ismertetés, és épp ez jellemzi A Magyar Nyelv Múzeumát is. Az által, hogy akadémiai színvonalon, de mindenki számára megközelíthetően mutatja majd be a magyar nyelv szépségét, gazdagságát és – játékosabban – annak különlegességeit, nemcsak a megértésünket fogja

elősegíteni, hanem táplálni fogja a magyar nyelv iránti szeretetünket is. A nyelvészek – mint más szakemberek is – többnyire a nagyközönségtől elkülönülve, a saját zárt körükben élnek, a múzeum át akarja hidalni azt a szakadékot, amely elválasztja az akadémiai világot a közönségtől.

A múzeumoknak egyik feladata érdeklődést kelteni a bemutatott tárgykör iránt. E különös jelentőséggel bír a határon kívül élő magyarok számára. Itt azokra gondolok, akik a nagyvilágban elszórtaan élnek. A magyar nyelvismeretük a körülményektől függően természetesen egyenlőtlen; van, aki jól bírja a nyelvet, van, aki nem, mert vagy kezdi elfelejteni anyanyelvét, mert csak ritkán használja, vagy ha kint született, meg sem tanulta rendesen. Idegen környezetben talán nem is tartja fontosnak azt, hogy jól beszéljen magyarul. De ha fel tudjuk kelteni az érdeklődését a magyar nyelv iránt, mert rádöbbsent arra, hogy milyen különleges, milyen érdekes ez a nyelv, akkor talán lehet ezen változtatni. Egy látogatás nyilván nem elég ahhoz, hogy valaki jól megismerje a magyar nyelvet, de bizonyára talál a múzeum boltjában olyan irodalmat, amely ezen a téren tovább segíti. A szomszédos országokban kisebbségben élő magyaroknak pedig – különösen azoknak, akik a közelben laknak – fontos támaszpontja lesz a múzeum, mert hozzá fog járulni ahhoz, hogy fenntartsák a kulturális kapcsolatot az anyaországgal.

„Jót s jól! Ebben áll a nagy titok.” Így kezdődik Kazinczynak egyik legismertebb epigrammája. Legyen ez a múzeum jelszava a nyelvművelő munkásságban. Az idő követelményeinek megfelelően, Kazinczy nyomdokaiban kell a nyelvet tovább művelni. Az én álmom az, hogy A Magyar Nyelv Múzeuma – mint a nyelvművelés leendő központi intézménye – ebben vezető szerepet vállal magára.

Kazinczy Ferenc, a nagy nyelvújító ükunokája ünnepi beszéde – elhangzott 2008. április 23-án, A Magyar Nyelv Múzeuma megnyitóján.

Grétsy László

NEMZETI KINCSÜNK ÜNNEPÉN



Gólyapár a kertben

Tisztelt Egybegyűltekt!

Ahogy kiszedtem postaládámból a ma kapott leveleket, küldeményeket, azonnal szemembe ötlött az, amelyet már napok óta vártam: a Kazinczy Ferenc Múzeumból érkezett levél. Már bontom is ki, szinte izgatottan, holott ilyenféle túlfűtöttség az én korosztályom tagjaira nemigen jellemző, általában véve rám sem.

Persze, ez az! Az április 23-i rendezvényre szóló meghívó; arra a nagyszerű ünnepségre, amelyen a részvételt egészségi állapotom miatt nem vállalhattam el, de amelynek tárgya, eseménysora számomra is szívmengető; olyannyira, hogy lélekben én is ott érzem magamat a hallgatóság soraiban vagy akár a közreműködők között is.

Tisztelt Jelenlévők!

Tudom, a távolból nem illik bölcsekedni, még kevésbé fontoskodni, de ezúttal legyen szabad mégis egyetlen gondolatomat megosztanom önökkel. Még leírni, kimondani is nehéz – miközben ezt kopogom le számítógépemen, Kossuth Lajos leghíresebb beszédének ez a sora vibrál fejemben: „e percnék irtózatos nagyszerűsége szorítva hat le keblemre” –, de mégis leírom: *ez a mai ünnepség legfőbb nemzetösszetartó erőnknek, egyúttal pedig legnagyobb nemzeti kincsünknek, több ezer éves anyanyelvünknek minden eddiginél nagyobb, teljesebb, egyetemesebb ünnepe!*

Fontolják csak meg! Ez a minden korábbit felülmúló ünnepség egyrészt A magyar nyelv hete elnevezésű, immár több mint négy évtizedes országos rendezvénysorozatnak – talán jobb ezt a szót használnom: mozgalomnak – ez évi megnyitóünnepe, másrészt pedig egy új, a ma-

gyar nyelv múltját, jelenét és – ha ez valamilyen mértékben lehetséges – jövőjét bemutató, minden érdeklődővel megismertető intézmény, A magyar nyelv múzeuma felavatásának örömnapja. Tehát két olyan eseményé, amelyek mindegyike önmagában is óriási, szinte felmérhetetlen jelentőségű. Az elsőként említettet, A magyar nyelv hetét jól ismerem, hiszen már 1967-i megalakulásánál ott bábáskodtam, s attól kezdve kerek negyven éven át egyetlen alkalommal sem hiányoztam szereplői, népszerűsítői, résztvevői közül. Ez a másik, az avatóünnepség azonban teljesen új a számomra, s felemelő érzés, hogy sokévi álmodozás, majd tervezés és sok-sok fáradozás után, sokak lelkesedése, igyekezete és munkája gyümölcseként az álom megvalósult, A magyar nyelv múzeuma, íme, létrejött. E kettős, de közös célú s éppen ezért egyedülálló jelentőségű ünnepség egyik – igaz, csupán képletesen jelen lévő – résztvevőjeként köszöntő szavaim befejezéséül hadd idézzek néhány sort abból a verses prologusból, amelyet a debreceni színház 1865-i megnyitására Jókai Mór írt, s amely így kezdődik:

*Egy kincse van minden nemzetnek adva,
Míg azt megőrzi híven, addig él,
E kincs neve az édes anyanyelv.*

Szívből köszöntöm a mai csodálatos kettős ünnep szervezőit, vendégeit, valamennyi résztvevőjét, s kívánom, hogy mind A magyar nyelv hete idei rendezvénysorozata, mind a régóta várt új intézménynek, A magyar nyelv múzeumának létrejötte erősítse, növelje szép magyar nyelvünknek és használóinak megbecsülését, tekintélyét itthon és szerte a nagyvilágban egyaránt!

Grétsy László levele A Magyar Nyelv Múzeuma megnyitója alkalmából.

Radványi György

A MAGYAR NYELV MÚZEUMÁNAK HAJLÉKA ÉS KÖRNYEZETE



Nyelvmúzeum, télen

Első széphalmi emlékem elemi iskolás koromból való. Egy félévnyi, a Marczibányi Téri Általános Iskolában megkezdett tanulás után Bekecsen, Göncön folytattam iskoláimat, és egy „Madarak és fák napján” szervezett iskolai kiránduláson jártam Széphalmon. Emlékezetes napok voltak ezek az évente ismétlődő iskolai kirándulónapok: felkerekedett az egész iskola, külön vagonban utaztunk, Széphalomra kisvonattal érkeztünk. A Mauzóleum, a Kazinczy-sírok, a félelmetes csengésű Kufstein név: képtörédek maradtak meg bennem. Talán még valahol nagynéném fényképei között megtalálom az ő Box-Tengor fényképezőgépével készült csoportképet a Mauzóleum lépcsőjén álló iskolatársakról...

Széphalom, egyik legjelentősebb történeti, irodalmi emlékhelyünk; eszmei és szimbolikus értékeinek köszönhetően nemzeti zarándokhely. 1847-től napjainkig, Petőfitől mindazokig, akik megálltak Kazinczy Ferenc sírjánál, akik 1873-tól megfordultak a Magyar Tudományos Akadémia kezdeményezésére, Ybl Miklós tervei nyomán, Szkalnitzky Antal irányítása alatt épült Mauzóleumban, megnézték a felvilágosodás korának relikviáit, sétáltak az arborétumértékű kert Kazinczy ültette fái alatt, akiket megérintett a hely varázsa, életre szóló élménnyel gazdagodtak eddig is. Azok, akik üzenetét is vették, a nyelvápolás, nyelvművelés, az elhivatott szellem, az emberi kiállás példájával megjelölt helytől többet vártak. A Mauzóleum előtti tisztásra, a Mauzóleumhoz vitték a nyelvhasználati versenyek évenkénti díjkiosztó ünnepségét, összekapcsolták Széphalom történeti és jelenkori szerepét. Ezzel ismét megjelölték a helyet, immár az élő nyelv számára is. Így lett más, több, mint amit legalább egyszer meg kell látogatni. Erre épült a gondolat: Széphalom, a Kazinczy-emlékkert adjon otthont a magyar nyelv történetével és jelenével foglalkozó új múzeumnak.

A Magyar Nyelv Múzeuma kialakításához Pásztor Emil tanár úr 1994-ben a Kazinczy Társaság Évkönyvében megjelent indítványa adott alapot. A nagyszerű gondolatot a Kazinczy Társaság tartotta életben. Fehér József, a Kazinczy Ferenc Múzeum igazgatója és Kováts Dániel tanár úr tartotta kézben, formálta tovább, segítő támogatásukkal véglegesedett a tervezési program, míg azután az ezredfordulóra készülődés meghozta a várva várt fordulatot. Az első jelentős fejlemény 1999-ben történt, a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériumának pályázatán támogatást kapott a terv. Az elnyert keret azonban, a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Közgyűlés hozzájárulásával is csak a Mauzóleum rekonstrukciójára volt elegendő. Egy évvel később kerülhetett sor a kert Kazinczy Ferenc utcai kerítésének rendbetételére, majd 2001-ben a múzeum alapkövének letételére. Az új épület építése csak 2007 tavaszán kezdődhetett az Összefogással Tokaj-Hegyalja Világörökségéért Regionális Operatív Program keretében, a megyei közgyűlés jelentős hozzájárulásával, és szoros feltételek mellett be is fejeződött az év végére. Az építés kezdetét megünneplő első kapavágáskor a karácsony örömére készülődő versből idéztem: „Eljött a nap, mit várva vártunk...”, megszületett, birtokba vehető a hely, amelyben otthonra találnak az indítványban remélt programok. És mint mindig, itt is örömteli készülődés előzi meg a következő karácsonyt! Marad mit kérni, hiszen a külső és belső terek kiállítási anyagai a későbbiekben készülnek, a működés feltételei, keretei apránként véglegesednek.

Nagy kihívás – e történetéből eredően korhoz kötődő helyen – a hagyományaihoz hűen és méltó módon fejleszteni, az adottságokat kihasználni, hogy a ma nyelvén szóljon, s mégis képes legyen megidézni a hely szellemét. A múzeum – eredeti jelentése szerint *a múzsák otthona* – az ezredfordulón megújult Kazinczy Mauzóleum mellett,

a Kazinczy-sírok, a Kazinczy-birtok épületeinek szomszédságában, az egykori gyümölcsösben kapott helyet. A gyümölcsös a kert nyugati határán húzódott, fái elöregedtek, nagy részét elvadult cserje fedte, déli határa apránként összenőtt a szomszédos Kossuth-kerttel. Mérete, fekvése a Mauzóleumhoz, az egykori birtok megmaradt épületeihez képest jó adottságokat rejtett, nagyon kedvezőnek látszott. Kedvező, hogy a múzeumnak kiválasztott terület a kialakult látogató-útvonalon, a hagyományos látnivalók után érhető el, hozzáadódik azokhoz anélkül, hogy megváltoztatná helyi értéküket.

A *történeti környezet*, a múzeumkert – az új épület mellett – maga is múzeumként értelmezhető. Átmeneti tér. Átmenet a természet és az épített környezet, a szabadtéri és a tervezett kiállítási terek között. Helyet, teret biztosít a nyelv bemutatásához és a múzeum témájához kapcsolódó alkotások elhelyezésére. Ez az elképzelés megfelel a felvilágosodás kora eszméinek, melyek hatása alatt maga Kazinczy is nagy gondot fordított kedves kertjének kialakítására. Az emlékkert főbejárata Széphalom főutcájáról, a Kazinczy Ferenc utcáról nyílik, onnan indulnak a „halom”-ra vezető sétautak az Emlécsarnok előtti tisztásra. A tisztást, a teresedést az Emlécsarnok klasszicista homlokzata s a timpanon sommás felirata – „Kazinczy Ferencz emlékének a hálás utókor” – uralja. Innen, az Emlécsarnokkal átellenben, feszes gyertyánsor vezet a sírokhoz, s e két meghatározó pont között, a vértanú Kazinczy Lajos honvédtábornok mellszobra mellett nyílik a kert: az egykori gyümölcsösön át innen vezet az út a múzeum felé.

A Magyar Nyelv Múzeuma több feladatot lát el. A programadók az állandó kiállítás mellett időszakai kiállítások, rendezvények szervezését, nyelvi kutatóhelyek, nyelvi műhelyek létrehozását tervezik. A múzeumépületet három nagy egység: az ellipszis alaprajzú időszakai kiállítások tere, a rendezvényi tér, az állandó kiállítási szárny alkotja. A múzeum szerves része a kert.

A kompozíció központi eleme az ellipszis alaprajzra szerkesztett, *égre nyíló, egyedi alakzat*. Emléket állít Kazinczy eredeti rajzos ülésrendje nyomán az alakuló Magyar Tudós Társaságnak. Az ülésrend rajza adta a forma alap gondolatát. Míg a Mauzóleum Kazinczy dolgozó- és lakószobáját, az alkotóhelyet foglalta keretbe, addig az ellipszis alaprajzú, felülvilágított tér és a fölé a geometria szigorú szabályai szerint szerkesztett, végtelenbe tartó alkotókkal határolt épülettömeg Kazinczy gondolatát ünnepli. Méretei az Emlécsarnok méreteihez igazodnak. A függőlegestől 3 fokos szöggel eltérő palástját az Emlécsarnok kőanyagával egyező, bár más fejtésből, Mád és Bodrogkeresztúr kőbányáiból származó riolittufa kőlapok borítják. A kőburkolat négyzetes mélyedéseibe a hazai föld és a nagyvilág különleges köveiből kerültek apró bélétek. Az alakzatot nyitott hézagokkal, egyenként rögzített tömbkövekből épített kőpárkány zárja. A pártáznak is szerepe van abban, hogy e tömeg formája sokféle olvasatra ad lehetőséget. Belső tere az előcsarnokból nyílik. Rendeltetése kiselőadó, tanácsterem, időszaki kiállítások tere. Kapuja zártan a palásthhoz simul, befejezi a formát, bármely nyitott állásban folytonossá teszi az előcsarnokkal való kapcsolatot, és ez fontos, hiszen a rendezvények nagy része egybetartozó tereket kíván. Az alakzat szimbólumrendszere nyelvünk egyediségére, különállóságára, sajátos szabályai szerint befogadni kész, mégis zárt jellegére utal.

Az épület középső tömege a *rendezvényi tér*. Terei keleteltek, keletre nyílnak – égtáj szerint és eredet szerint is –, a hely szelleme, az őshaza felé tájoltak. A rendezvényi tér és az előcsarnok egybeolvad, *forum*ként működik. Előadások, vetítések, konferenciák, koncertek, nyelvi versenyek helyszíne. A tervezési program talán legnehezebb feladata megoldást találni arra, hogy naponta az egyéni látogatók, kisebb-nagyobb csoportok fogadása mellett – heti rendezvények

idején vagy évente néhány alkalommal – otthont adjon nagy látogatottságú eseményeknek. Az Emlécsarnok felőli oldalon könyvesház, folyóirat-olvasó, kávézó kapcsolódik a rendezvényi térhez. A rendezvényi tér bővületei, interaktív állomásokkal felszerelt pontjai a látogatókat a megszokott múzeumi sétára szánt időn túl is a múzeumban fogják tartani. A rendezvényi tér és térbővületei fölé egy nagy, acél-üveg szerkezetű fedél borul, határfalai átláthatók; a nagy üvegfelületeken át különösen szép a kilátás. A kert a térben, a tér a kertben folytatódik, csupán tető alá került mindaz a rendeltetés, ami itt eddig is helyet kapott szabadtérben, ha nem szólt bele zord idő.

A kompozíció harmadik eleme, az együttes nyugati határát alkotó, háromszintes *állandó kiállítási szárny*. A kiállítás témája „A magyar nyelv múltja, jelene, jövője”. A kiállítások terei belső előtérből nyílnak, ahol interaktív állomások segítik a látogatók tájékozódását, az érdeklődőbbek itt is elmélyedhetnek egy-egy témakörben. Ebben az épületszárnyban kapott helyet egy szemináriumi terem, az igazgatói iroda, a titkárság, két kutatószoba és egy nagyterű belső galéria, kutatók, múzeumi munkatársak, doktoranduszok, gyakornokok, egyetemi, főiskolai hallgatók bútorzattal határolt munkahelyeivel. Az alsó szinten raktárakat, feldolgozó-, technikai és segédtereket, a fellépők és a személyzet öltözőit találjuk. A szinteket kétkarú lépcső és felvonó köti össze. Az állandó kiállítási szárny fontos eleme a kompozíciónak, kő-tégla váltósoros falazatú homlokzata maradandót, időtlent jelez.

A múzeum látogatóinak számtalan látványosságot rejtenek az emlékkert bővítvényei. A kert, Kazinczy kedves helye különös világnak ad otthont. Sétaút vezet a nyelvművelés nagyjainak szoborcsarnokához. A hely a *Halhatatlanok Csarnoka* nevet kapta. Itt, a szép fekvésű kőfalon vagy annak öbleiben helyezzük el a magyar nyelv

gazdagítóinak mellszobrait, reliefjeit, a sétány mentén állnak majd íróink, költőink életnagyságú szobrai. (Természetesen évek kellenek egy ilyen program megvalósításához.) A Halhatatlanok Csarnokának fala a park lezáró eleme, különleges világítás teszi az esti órákban is látványossá. Innen vezet a park Kazinczy ültette fái mellett a kis sétány a *Szépki látó felé*. A Halhatatlanok Csarnoka az egykori kút közeléből indul, a kúttól apró ér vezet végig csörgedezve a sétaút kötömbjeibe vésett folyókában a vizet, egészen a kilátópontra, az ér itt bukik a terasz alá, majd egy kicsiny „fátyolka vízesés” formájában kerül elő. A cascade, a szökőkút Kazinczynak is kedves, számos remek, apró, karakteres vonalú rajzán is rendre felbukkan. A Szépki látóból újabb látnivaló tárul a látogatók elé: a *Nyelvcsaládfaliget*. Itt, a nyelvcsaládokat szimbolizáló művészi alkotásokból formált ligetben a finnugor nyelvek családfája mellé kíváncsiaknak az indoeurópai, az altáji és mindazon nyelvcsaládok fái, amelyek gazdagították a magyar nyelvet. A Szépki látó a parknak arra a részére esik, ahonnan ma is élvezhető az újhelyi hegyek vonulata, az a kép, ami Kazinczyt egykor a hely nevének megválasztására indította.

A Nyelvcsaládfaliget közelében, az épületek tetőfelületeiről gyűjtött csapadékvízzel táplált, évszakonként változó vízszintű tófüzér készült, a körülötte alakított domboldalon halljuk „a magyarok beszédét”, amint táborban vernek, vagy ahogy Szent Gellért hallotta őket beszélni; meglevenedik egy-egy jelenet a vándorlások, a letelepedés korából, nyelvjárások hangzó anyagaival találkoznak a látogatók. Gyerekek, felnőttek időzhetnek kedvükre a kert játszó-, pihenőhelyein. A lányokat majd alig lehet elcsalogatni az ugróiskoláktól.

A látogatók tájékoztatására a kert egy-egy kiemelt helyén hangzó pontok kiépítését tervezzük. A hangzó ponton többnyelvű ismertető érhető el. A hang, a kép optikai szálon jut az épületből a szabadtéri berendezésekhez. A legfontosabb pontok a Kazinczy-sírkerthez

vezető fasor elején, a Szépkilátónál, a Nyelvcsaládfaliget közelében, a Halhatatlanok Csarnoka közelében és a múzeum előtt, az ülőcsoport mellett helyezkednek el. A létesítmény teljes elkészülte után a Kazinczy-emlékkert, Széphalom látogatottsága megsokszorozódhat. Az egy- vagy többnapos rendezvények a település életében további területeken is éreztetni fogják hatásukat. E látványossá-

goknak egyedülálló vonzása, tanító szerepe különösen fontos és érdekes lehet Európának ezen a mindig sokszínű élettel teli, sok nemzetiség lakta táján.

Radványi György írása A Magyar Nyelv Múzeuma megnyitásának évében, 2008-ban jelent meg a Széphalom évkönyv 18. kötetében.

Egy-egy méretre csiszolt kő, bármilyen formás, s bármilyen sok is legyen belőle, csak holt anyag. De ha értő kezekbe kerül, katedrálissá emelhető – megtelik szellemmel és lélekkel, *értékké* nemesül. Antoine de Saint-Exupéry metaforáját (az idézet nem szó szerinti) szívesen kölcsönzöm anyanyelvi mozgalmunk történetére is – talán nem túlzóan emelkedett a párhuzam. Nyelvészek és laikusok, tanárok és diákok, művészek és „hétköznapi emberek” sok évtizedes munkálkodása révén – erőfeszítéseik, igyekezetük, önzetlen ügyszeretetük köveiből is – olyan szellemi építményre tekinthetünk bizakodással, amelynek mindnyájan egy-egy építőköve vagyunk. Összetartozásunkból bátorítást is, felelősségérzetet is meríthetünk, s a nem könnyű közös munka folytatására is készek vagyunk. S lám, még azt is elmondhatjuk, hogy nekünk is van már valóságos „katedrálisunk”: A Magyar Nyelv Múzeuma!

„Csak sikerül megvédenünk a magyar nyelv becsületét!” – jegyezte meg az intézmény avatásának hírére egy rádiós barátom. Igen, a széphalmi építmény morális tartalma véleményünk szerint felülmúlja annak ismeretátadó-, turisztikai vagy éppen tudományos jelentőségét. Érzelmi okból gondoljuk ezt csupán? Lehetséges. De hát az anyanyelvi mozgalom elkötelezettjei számára valóban jelképes erejű a „szent öreg” egykori lakóhelyén felépített Múzeum léte. Megálmodói „anyanyelvünk őrlélkei”, a Kazinczy Ferenc Társaság tagjai – nem lehetünk eléggé hálásak szerepvállalásukért!

Dr. Kováts Dániel tanár úr egyik gyönyörűséges könyvében (a jelző tartalomra és formára nézve egyaránt szó szerint értendő!), a „Fény s nagyvilág énnékem Széphalom” című, 2009-ben megjelent kötetében olvasom, hogy a Társaság első Hírlevele így rögzíti a mára már történelmi kezdetet: „1984. október 12-én – Kazinczy Ferenc születésének 225. évfordulójára készülve – tíz résztvevővel megbeszélést tartottunk a sátoraljaújhelyi levéltárban. Kezdeményezni kívántuk Kazinczy példája nyomán a szépen szólás igényének terjesztését a közbeszédben

és az ifjúság körében, valamint a nagy nyelvújító emlékének méltó ápolását az emlékhelyek gondozásával, műveinek és gondolatainak terjesztésével. Többek részéről is felvetődött a javaslat, hogy e célok szolgálatában tevékenykedhetne egy kör, amely élesztgetné az egész-séges Kazinczy-kultuszt, pártfogolná az anyanyelv ügyét, s szolgálná az abaúji és zempléni honismeretet...”

Az 1985. április 26-án megalakult Társaság minden kezdeti elképzelést magasan túlszárnyalt az azóta elvégzett hatalmas munkával. Tanulmánykötetek, évkönyvek, rendezvények, s ki tudja, hányféle magas színvonalú kezdeményezésük sikere igazolja, hogy méltó módon teljesítik küldetésüket. Hogy Kazinczy Ferenc pátriájában felépülhetett a világ (talán) egyetlen nyelvtörténeti múzeuma, az ő álmaikból lett valósággá. Nagy részük van abban is, hogy Sátoraljaújhelyen meggyökeresedhetett és a város életében fontos, megbecsült eseménnyé vált az „Édes anyanyelvünk” országos nyelvhasználati verseny, s Széphalmon otthonra találtak az anyanyelvi mozgalom Kárpát-medencei közösségei. Egyre több diák, pedagógus, szakkör-vezető, nyelvész, kutató, irodalmár, muzeológus érzi magáénak a Múzeumot – nyári táborok „laza” lakói és ünneplőbe öltözött versenyzők, a legkülönbözőbb kulturális rendezvények, tudományos konferenciák és kiállítások nézői-részesei élik át műveltség és hagyomány, múlt és jelen, magyarság és európaiság együttes jelenlétének élményét. Igen, a Múzeum napjainkra, alig tíz esztendő alatt a „múzsák otthona” és a közgyűjteményekre jellemző élő, alkotó folyamatok helyszíne, sokunk számára immár megkerülhetetlen kulturális intézmény lett. Reméljük, hogy felelős vezetői a Múzeum lehetőségeit egyre tágítják, környezetét és infrastruktúráját tovább fejlesztik, az ifjúság számára még vonzóbbá, „lakhatóbbá” teszik.

„Hangyanyom idővel meglátszik a kövön” – idéz egy régi bölcs mondást Fehér József (napjainkban ugyan már) nyugalmazott mú-

Széphalom, a magyar nyelv szimbóluma

2012-ben megkérdezte tőlem a Magyar Nemzet újságírója: Ha visszamehetne az időben, hova menne? Ezt válaszoltam: „Egyértelmű: 19. század, Vas, Veszprém, Somogy, Nógrád, Zemplén, kismemesi kúria, talán Badacsony, Tihany, Széphalom. Vagy: Pannonhalma, bármikor.” Széphalomra sokszor visszamegyek. Időben és térben. De mikor kezdődött?

Talán egy középiskolai tanulmányi kirándulással – az 1970-es években. Mert középiskolásként minden évben az ország egy-egy táját vettük célba. Biztosan jártam Széphalmon a Szabó Károlyné (Vali néni, nagynéném) által vezetett Budai Pedagógus Sportkör természetjáróival: még a zempléni kisvasúton is utaztunk. Azután lettem szószólója a kisvasutaknak.

Írásbeli feljegyzés bizonyítja, hogy 1981. október 28-án jártam Széphalmon. Egyik legkedvesebb néprajzos professzorom, Balassa Iván magával vitt sárospataki előadókörútjára. A pataki várban szálltunk meg. Másnap megmutatta nekem Zemplént, így elvitt Széphalomra is. Ott a kiállítás gondnoknője nagy szeretettel köszöntötte Iván bácsit, és rögtön megajándékozta egy, abban az évben, Kazinczy Ferenc halálának 150. évfordulójára megjelent Kazinczy Ferenc bibliográfiával (összeállította: V. Busa Margit, II. Rákóczi Ferenc Megyei Könyvtár és Herman Ottó Múzeum, Miskolc, 1984. Documentatio Borsodiensis II. Szerkesztette: Veres László, felelős kiadó: dr. Környey Lászlóné és dr. Szabadfalvi József). Azért idézem ilyen bőven a bibliográfiát, mert 1983-ban a miskolci Herman Ottó Múzeumban végeztem nyári néprajzi gyakorlatomat Szabadfalvi József, Veres László és Viga Gyula vezetésével. Nos, ezt a bibliográfiát Balassa Iván nekem ajándékozta, én meg beleírtam: „Balassa Ivántól kaptam Széphalmon, Kazinczy sírjánál, 1981. okt. 28.” Akkor még

nem volt magyar nyelv múzeuma, most pedig már tízéves, Balassa Ivánra pedig 2017-ben emlékeztünk 100. születésnapján...

Akkor, ott hallottam Balassa Ivántól – aki 1956-tól a sárospataki vármúzeum vezetője volt, és kutatómunkájának akkor vált fontos területévé Zemplén – azt a széphalmi történeti mondát vagy talán csak anekdotát, hogy miért is maradtak meg a második világháborúban és utána Kazinczy Ferenc kertjének szép öreg fái. Merthogy akkoriban sok helyen egyszerűen csak kivágták az efféle parkok fáit tüzelőnek.

2008-ban, A magyar szó világa című állandónak gondolt, de öt év múlva lebontott kiállítás megnyitóján föl is elevenítettem a történetet, persze megtoldva a magam írói fantáziájával. A helyiek azt mesélik, hogy az immár sajátos történet megborzongtatta őket, sőt új életre kelt. De erről csak a 2008-ban elmondott szöveg után:

„Széphalmon egy hiedelem szerint Kazinczy Ferenc, a Mester éjjelente itt járkal a parkban. Sétál, körülnéz, megállapít, vizsgálgatja a park fáit, elzavarja a kóbor kutyákat. A szellemektől félnek az emberek, ezért a parkot éjjel mindenki messze elkerüli. De azt is mesélik, hogy éjjelente olykor itt fények gyúlnak, elmúlt magyarok emlékfényei, a Halotti beszéd, az Ómagyar Mária-siralom ismeretlen szerzőjének mécsesei, Janus Pannonius, Balassi Bálint fáklái, a nagy magyar nyelvészek, szótárírók „körmére égett” gyertyái, vagyis Sylvester János, Szenczi Molnár Albert, Apáczai Csere János, a híres Bolyaiak, Széchenyi István, Vörösmarty Mihály, Fogarasi János, Czuczor Gergely gyertyái – és néha már villanylámpák is pislákolnak, olyan jeles magyar írók, költők kis, húszwattos lámpáskái, őska neonfényei, amelyek mellett körmölték a szép, az örök magyarságnak szóló tanulmányaikat, írásaikat, verseiket. Itt a széphalmi múzsák ligetében olykor hallatszik a névtelen rovásírók karcolásának hangja, felhangzik egy ugor ének, egy szolgálóleány gyermekringató éneke, egy török dal, olykor keveréknyelveken éne-

zeumigazgató, ám a Társaság ma is egyik nélkülözhetetlen és fáradhatatlan motorja, szerényen utalva közös munkálkodásuk gazdag eredményeire. Én pedig még néhány sort kiemelek a 2015-ös imponálóan gazdag tartalmú 25. jubileumi Évkönyv bevezető írásából, hogyan is rögzítette Széphalomra költözésének napját Kazinczy 1806. június 10-én? „Ott vagyok, édes barátom, a’ hol ifjúságom arany álmaiban reménylettem hogy lenni fogok, és a’ honnan magamat örökre kiresztve gondoltam. A’ Gondviselés a’ pokolnak minden rettenetességén keresztül, tigrisek és sárkányok között vezérlette útamat. Most hát már csak éltet, hogy feleségemnek s leányomnak birtokában boldognak érezhessem magamat.”

Tudjuk, az élete végéig örökösen anyagi gondokkal birkózó Kazinczy annyira áhított és szeretett lakóháza soha nem épült fel teljesen, otthona mégis országos irodalmi műhelyé és a magyarság egyik szellemi központjává válhatott, példája pedig nemzedékeken át ösztönző, serkentő erővel hatott legjobbjainkra. Azokra, akik követ köre rakva védelmezték, gyarapították, csiszolgatták a „nyelvhaza” oly sok irányból támadott épületét. S akiknek mai utódai közül sok-sok nagyszerű ember életteljesítményét lajstromozhatnánk most. A közöttünk élőkét és a már eltávozottakét: nagyszerű, lenyűgöző leltár kerekedne egy hevenyészett névsorból is...!

Most mégis csak annak a kolozsvári tudósnak emlékét idézem, akit Beke György történetíró egy helyütt „a nyelvi drágakövek bányászának” nevezett, s akiről az Erdélyi Magyar Szótörténeti Tár

1225 oldalas, impozáns első kötetének megjelenésekor (1975) Ruffy Péter ezt jegyezte fel a Magyar Nemzet hasábjain: „Szabó T. Attila erdélyi szavakból székesegyházat épített /.../ A kolozsvári Szent Mihály-templomhoz hasonló.”

Örvendezem az újabb kő- és templommetaforának, s tovább forgatom Cseke Péter irodalomtörténész, egyetemi tanár remek eszszékötetét, a Védjegyek – Íróportrék – ellenfényben című könyvet (Kriterion, 2011), s bizony, egyetértek vele, amikor Ruffy szemléletes fogalmazását méltatja: „Péter még írói rangon művelte az újságíró műfajokat.” S joggal teszi hozzá a nyelvi régészkedés zsenijének, Szabó T. Attilának méltatásához: „A glédába állított erdélyi magyar szavak román és német értelmezése révén napi és népi érzékletességében szemlélhetjük az *erdélyiség* fogalomkörének meggyökereződését és kiterelvényesedését a századok során.”

Keresem a befejező szavakat írásom végére és hiába szeretném másként befejezni, mégsem sikerül. Asztalomon napok óta kinyitva a gyászjelentés: „Mély fájdalommal tudatjuk, hogy Wacha Imre 2018. február 13-án, életének 87. évében elhunyt”. Ismét eltávozott egy katedrálisépítő. Csak abban bízhatunk, hogy amíg közöttünk élt, akkor is képesek voltunk éreztetni vele nagyrabecsülésünket és szeretetünket. Családja József Attila sorait választotta a gyászjelentés és így Wacha tanár úr üzenetül is:

„Most már tudom őt mindenképpen / minden dolgában tetten értem. / S tudom is, miért szeret engem – / tetten értem az én szívemben.”

kelnek, olykor Vajda János, olykor Ady Endre, olykor József Attila, olykor Radnóti Miklós, olykor Illyés Gyula, olykor Tamási Áron, olykor Sütő András szólal meg, alig hallhatóan, de jól érthetően. A magyar nyelv nagyjai, a névtelen, gyermekének magyar dalt dúdoló szolgálólánytól a neves költőig, írókig beköltöztek ide a Ligetbe, a magyar nyelv otthonába.”

Elmondtam ezt a kis sajátos eszmefuttatást, amely tehát a Balassa Ivántól hallott történetecskének továbbgondolása, meghallgatták sokan, tapsoltak. Néhány hónap múlva, amikor ismét Széphalmon jártam, a muzeológusok suttogva mondták: Tanár úr, a megnyitó beszéde után rejtélyes dolgok történtek a múzeumban. Tudja, minden este gondosan bezárunk, ellenőrizzük, hogy le vannak-e oltva a villanyok, és bekapcsoljuk a riasztót. Ám az egyik este, egy ilyen gondos bezárás után fények gyulladtak a múzeumban, sorra egymás után, mintha valóban valaki járkálna az épületben. A riasztó pedig nem szólalt meg. Senki nem mert visszamenni. Másnap nyitáskor mindent rendben találtunk. Egészen biztosan Kazinczy szelleme járkált a múzeumban, körülnézett, mindent rendben találhatott... Életre keltek Tanár úr gondolatai!

Leírni is röstelltem, mert nagyképűségnek hat, de sorsom sok tekintetben párhuzamos Kazinczy Ferencével! Mindketten Skorpiók vagyunk. Kazinczy 1759. október 27-én született, én pontosan rá 200 évvel, október 31-én. Iskolai éveink is párhuzamosan futnak, 1782-ben Pesten van, rá 200 évvel én is, lám éppen akkor tanárom Balassa Iván, aki elvitt Széphalomra... Az életrajz szerint 1784-ben állt munkába, éppen 200 évvel később én is. Írás, napló, folyóirat, „könyvesinálás”, oktatásügy, levéltári munka (robot), utazások, (tudomány)szervezés, és persze a magyar nyelv. Na jó, én még nem voltam őrizetben, várfogságban, és kegyelmet se kaptam; valamint van néhány védőoltásom (talán kolera ellen is).

Nálam sokkal jogosultabbak kutatják, írják Kazinczy élettörténetét. Én – másokkal együtt –inkább Kazinczy szellemének, szellemiségének továbbélését igyekszem segíteni, s ha nem is gondolok új magyar nyelvújításra, azért szorgalmazom ezt a tevékenységet, beszéltem digitális nyelvújításról, s mégiscsak kidolgoztam a magyar nyelv jövőjét segítő nyelvstratégiát, és persze vitatkoztam, ha kellett. Volt egy ötletem: alkossuk meg a magyar nyelv szimbólumát. A Magyar Nyelv Múzeumának kertjébe így került az LY-szobor, egy-fajta szimbólumként. A Kazinczy-kultusz kiterjesztését szolgálta az a törekvésem, hogy a Széphalommal szinte párhuzamosan kifejlődő péceli irodalmi-nyelvi-kulturális központ is bekerüljön a köztudatba. Még nagyon régen írtam egy cikket ezzel a címmel: Széphalom Pest mellett. A Ráday-kastély most jó kezekben van, folyik a helyreállítás, s 2016-ban, a Felelet a Mondolatra című röpirat születésének 200. évfordulóján konferenciát rendeztünk és kiadványt jelentettünk meg „a második Széphalmon”.

És azután itt van a vita. Máig hat az ortológusság-neológusság, persze Kazinczy bölcs, egységesítő gondolata nélkül. Ma talán leginkább konzervatív és liberális jelzőkkel illetik az egyes személyeket és csoportokat. Amikor a rendszerváltás idején a magyar nyelvtudomány sok képviselője harcot indított a Kazinczytól eredeztethető nyelvművelés felszámolására: tudománytalanná, egyúttal diszkriminatívva és ezért fölöslegessé, sőt károssá nyilvánítására, akkor úgy éreztem, hogy ezt nem lehet szó nélkül hagyni. S bár elsősorban a nyelvtudomány más területei érdekeltek, láttam, hogy a magyar nyelvtudomány és nyelvművelés akkori nagy alakjai már belefáradtak, minden belső ellenkezés dacára bekapcsolódtam a nyelvművelés védelmébe. Elfogadtam a jogos kritikákat (könnyű volt, mert jórészt nem engem érintettek), de azt nem lehetett tudomásul venni, hogy a nyelvművelés egészét, az ide sorolható tevékenységeket, személye-

ket, sőt magát a szót is kitessekéljék a tudományból és az oktatásból. Ezért dolgoztam ki a magyar nyelvstratégiát, amely magában foglalta a hagyományokon alapuló nyelvművelést, és megpróbálta korszerű formában, nemzetközi példákkal alátámasztva igazolni ezt a tevékenységet. Ugyan máig nem szűnt meg az elemi (és sokszor indulatos) nyelvművelés-ellenesség, a nyelvművelés számos helyen kiszorult az e célból alapított Akadémiáról, sőt a felsőoktatásból (helyette a káros nyelvi ideológiákról és diszkriminációról szólnak), de azért a nyelvstratégia fogalma és az e témában végzendő tevékenység gyökeret vert a magyar tudományosságban. Még az Akadémián is vannak (főleg nem nyelvészek), akik fontosnak tartják. 2000-ben létrehoztuk a Magyar Nyelvstratégiai Kutatócsoportot, 2006-ban a Magyar Nyelvi Szolgáltató Irodát, s ennek áramába illeszkedett 2008-ban A Magyar Nyelv Múzeumának megalapítása. Nagy öröm számomra, hogy az építkezés kezdetétől bevontak a munkába, létrejött egy társadalmi kuratórium, amely segítette a múzeum kialakítását. A közös cél érdekében igyekeztük összekapcsolni a sokféle nyelvi-kulturális tevékenységet, konferenciákat, versenyeket, találkozókat, sőt szervezeteket, intézményeket. Amikor a vidéki múzeumi rendszer átalakításakor veszély fenyegette A Magyar Nyelv Múzeumát, sikerült meggyőzni az illetékeseket, hogy nyilvánítsák országos intézménnyé: ekkor került a Petőfi Irodalmi Múzeum kezelésébe – mindenki megnyugvására. 2014-ben javaslatunkra létrejött egy állami intézmény: a Magyar Nyelvstratégiai Intézet. (Bár kormányhivatalként jött létre, mi nem ezt javasoltuk. Hogy igazából nem találja a helyét, talán ezért is van.) 2016-tól a legfontosabb anyanyelvi szervezetek együttes fellépésével (az Anyanyelvápolók Szövetsége és a Magyar Nyelv és

Kultúra Nemzetközi Társasága szervezésében) állandó, kiszámítható költségvetési támogatást kapnak az anyanyelvi szervezetek. Úgy látszik, hogy a harcunkat megharcoltuk... Nem mentünk tönkre, sőt inkább csak előre. Kiderült, hogy ha van összefogás, közös fellépés, akkor van eredmény is.

Másra készültem. Egész életemben igazából elvonulni vágytam: egy csendes faluba, és szinte mindig az események közepébe kerültem. Igaz, mindvégig élveztem az alkotás, a szervezés örömét, és rendszeresen sikerült visszavonulnom (néha mások is segítettek, nem mindig jó szándékból), s így része lett életemnek a lassulás: a kívülmaradás, az alkotó csönd, az elgondolkodás. Járom az országot, a világot, gyalogszerrel is, ahol lehet. Útjaimon foglalkoztat hazánk, a magyarság, Európa és a világ sorsa. Talán ebben is követem egy kicsit a Mestert...

Híven szeretni a jót,
Gyűlölni vesztig a gonoszt
...
Eszköze lenni az isteni kéznek,
Egy nem haszontalan tagja az Egésznek,
Férfiak! ez gyönyörű jutalom!
(Híven szeretni)

Azt kívánom, hogy minél többeket ragadjon meg Kazinczy, Széphalom szelleme, a genius loci, kapaszkodjanak bele ebbe a hagyományörző, értékkeremtő tájba, illetve általában a megtartó hagyományba, mert akkor lesz, csak akkor lesz jövő, ők pedig már most biztosan boldogok lesznek a földön. S ehhez támogató segítséget nyújt A Magyar Nyelv Múzeuma, sőt az egész anyanyelvi mozgalom.

Wacha Imre

„HA RÁMOSOLYOGSZ, A VILÁG VISSZAMOSOLYOG REÁD”
BÚCSÚ SÁTORALJAÚJHELYTŐL



Kazinczy Ferenc sírja

Kedves Barátaim!

Nagyon vártam ezt a napot. Mert ezen a napon szerettem volna *személyesen* elbúcsúzni Újhelytől, attól a várostól, amely a kezdetek óta otthont adott az Édes anyanyelvünk nyelvhasználati versenyeknek, amelyeken – vajon hány éve is – a bíráló bizottságok egyik tagja lehettem, a Kossuth Gimnáziumtól, amelynek tanszülete önfeláldozóan támogatta a versenyt. Szerettem volna elköszönni a várostól, amely az ország határán áll maga is kettévágva, szerettem volna elbúcsúzni a köztünk sétáló Kazinczytól, aki ma is áll a vártán, elköszönni A Magyar Nyelv Múzeumától, az észak felé a nyelvet, a nyelv által nemzetet védő vártól. Elköszönni a versenyző gyerekektől, az őket felkészítő tanároktól, akik élnek és éltetik a nyelvet, szerettem volna elköszönni a versenyeknek háttérbe húzó rendezőitől, és a zsűri tagjaitól, akiktől oly sok élményt, oly sok – tanulmányozásra „noszogató” – pályámat segítő ismeretet és oly sok, végtelenül sok *mosolyt* kaptam az évek során. Mindezt szerettem volna élőszóban és személyesen is megköszönni. Így most és még sok mindent csak más szájával köszönhetek meg.

A másik, ami miatt nagyon vártam ezt a napot, az, hogy szerettem volna *személyesen* átadni ezt a kis könyvecskét, a *Kvaterkázás* című kötetecskét, amely azt mutatja, hogy nyelvtudásaink, neves nyelvművelőink is – mint mi is – élő, botladozó emberek, ők is követnek el „bakikat”, megmosolyogtató tetteket. Ez a kötetecske egészen véletlenül olyan búcsúajándék lehetett volna (lett is Juhász Judit asszony és Kovács Dániel tanár úr jóvoltából), mint amelyet a phaiákoktól – megmentőitől – búcsúzó Odüsszeusz adott annak idején Nauszikaá népének.

Mikor ezelőtt vagy öt-hat évvel egy kiadó vezetőjének megemlé tettem, hogy szeretnék tudósainkról egy „anekdotáriumot” írni, ő

határozottan közölte: „Nem fogja kiadni.” (Pedig akkor már több-kevesbé összeállt egy fejezetfele, amelyet magunk között „blankáriumként” emlegettünk.) Feleségem azonban nem törődött bele ebbe – magam sem.

Magam ennek ellenére továbbra is írogattam, fogalmazgattam az anekdotáriumba szánt apró történeteket, olyan sorrendben, ahogy azok bennem – össze-vissza –, mint egy kvaterkázó társaságban, „erről jut eszembe” módon előjöttek. (Egyik történet hívja a másikat!) Bizony, olykor-olykor meg kellett fűszereznem a történetkéket a kort és a személyeket is érzékeltető magyarázatokkal. Feleségem pedig kétszer-háromszor, négyszer is átolvasva az alakuló kéziratot (istenem, mennyire unhatta!), mindig az orrom alá dörgölte az élőbeszéd nyelvi pongyolaságait, henye szerkezeteit. Elvégre magyar szakos tanár volt! (A nyelvi „hibákat”, a szerkezeti következetlenségeket próbáltam védeni, hiszen „ha írva is, élőszóval anekdotázunk”!) Feleségem segített valamilyen belső rendbe összeszerkeszteni az eléggé nagy és szerteágazó, sok ismétlést tartalmazó anyagot.

Amikor többé-kevésbé könyv formája lett a kéziratnak, egy kis részletet megmutattam Juhász Judit asszonynak. Ő legnagyobb meglepetésemre egyetlen szóval válaszolt: „Kiadjuk.”

Amikor már rendszerezett kötetre formított a kézirat, megmutattam – véleményét kérve – Kovács Dániel tanár úrnak. Ő vagy két hónapig nem szólt semmit. Akkor elém tett egy tökéletesen megszerkesztett kéziratot, amelyben még a képeket is „ráncba szedte”. Volt, amit megvágott, megtisztított, újabb képeket ajánlott. Szép lett a kötet. Számomra jó is. Igaz, én vagyok a szülőapja, Kovács Dániel tanár úr (nekem kedves Dani bátyám) pedig a keresztapja és bérmalesztapja.

Végül is, hogy milyen a kötet, erről hadd árulkodjon az egyik kedves anekdota:

Táncrend, avagy a következetesség

Újhelyen, vacsora után – már túl a versenyeken, a szakmai értékeléseken – a kellemes beszélgetések, eszmecserek mégis csak a versenyről, a feladatokról, a tapasztalatokról szóltak. A versenyek utáni fogadáson – még a régi kollégiumi étteremben – Blanka asszony egy-két órát mindig velünk töltött.

Péchy Blanka körül akkor is a kiejtésről, a Beszélni nehéz! feladatokról, a mondatoknak „pont-pont-vesszőcske” néven is emlegetett hangsúlyjelöléséről, a Beszélni nehéz! körökről folyt a szó. Így kellett lenni, így zajlott ez évről évre. Kísérletek mégiscsak történtek a kiejtés jelölésének gondjairól szóló kötelező témák kibővítésére.

Péchy Blanka művész nő néhány év után a tanárnők számára Blanka nénivé változott. A bankett befejezése után a művész nő viszonylag korán ment el lefeküdni. A versenyek „hőskorában” még fiatal tanárok többsége ma már „veterán”. Ők a fogadás protokolláris részének végezte és Blanka asszony távozása után még együtt maradtak egy kis beszélgetésre, népdaléneklésre. Győrétt csak ezután ment a társaság „városnéző sétára”.

Egy alkalommal Újhelyen, ahol nem volt esti városnézés, csak népdaléneklés, és Blanka asszony még nem ment aludni, a társaság biztatására valaki megkérdezte tőle, hogy melyik népdalt szereti, elénekelné neki. Szinte felháborodottan szőlt vissza: – Nem azért jöttetek össze, hogy énekelgessetek – mondta, – hanem beszéljétek meg a szakkörök gondjait, a versenyeket!

A nótasző csak akkor hangozhatott fel, ha Blanka néni már nyugovóra tért. Az egyik évben azonban „rendbontás” történt. A kísérő tanárok között sok volt a fiatal, s ők valahonnan magnót szereztek, zenélni, sőt táncolni kezdtek. Blanka asszony felettébb méltatlankodott, olykor még idegesen körbe is nézett, hogy a zene miatt alig értjük egymás szavát,

és emiatt nem lehet eléggé komolyan szőt váltani a példamondatok elemzéséről. Ráadásul a tanárok, azok a „szemérmetlen” tanárnők – férfi tanár mindig kevés volt a versenyeken –, tehát azok a rendbontó fiatal tanárnők, ahelyett, hogy a mondatok hangsúlyozásának jelölését gyakorolnák, még táncolni is kezdtek. Egy idő múlva azonban őt is átjárta a zene, s bár alig-alig láthatóan, de ringatózni kezdett a zene ritmusára, abbahagyta a beszélgetést, és mosolyogva figyelte a táncolókat. Ezt látva Bencédy Jőzsef (számunkra Bencédy Jőska) felesége, Panna asszony, aki néha el-eljőtt a versenyre, felbiztatott néhányunkat:

– Kérjétek már fel! Nem látjátok, hogy szívesen táncolna?

Felkértem. Hosszas, kedves szabódás után „kötélnék is állt”. Pillekönnyűséggel, kecses mozgással, elegánsan táncolt, noha jóval túl volt a 80. életévén. Láthatóan boldogan. Élvezte azt is, hogy táncolhat, és azt is, hogy mindenki mosolyogva nézi, sőt sokan fényképezik is.

Mikor az est végeztével elkőszőntem tőle, megszólalt:

– Imre! Ugye, jövőre is táncolunk?

A következő évben, amikor meglátott, kissé szégyenkező mosollyal, ezzel a mondattal fogadott:

– Imre, táncolunk?

S az este végén mindig ezzel búcsúzott:

– Ugye, jövőre is táncolunk!

Így ment néhány évig. Az egyik évben azonban elesett, eltőrte a lábát, s botra támaszkodva jőtt az újhelyi versenyre. Mikor meglátott, szomorú mosollyal mondta:

– Nem táncolhatunk, eltőrétt a lábam.

A fiatal tanárnők azonban táncoltak.

Az est végén, amikor láttam, hogy szállására készülődik, s botjára támaszkodva búcsúzkodik, odamentem hozzá én is elkőszőnni. Mikor meglátott, kihúzta magát, szűrés tekintettel nézett rám, s metszőn, éles, számon kérő hangon felcsattant:

– Imre! Még csak fel sem kért!

Bennem megállt az ütő, egy ideig „se kép, se hang”, aztán csak annyit tudtam kinyőgni:

– De hát a művész nőnek eltőrétt a lába! Nem tud táncolni!

Mire ő, éles, de szemrehányó, szinte fegyelmező hangon:

– Attól még felkérhetett volna!

A történetnek azonban nincs vége! Okulva azon, hogy nem a tánc a legfontosabb, hanem a gesztus, a felkérés, a következő évben – noha tudtam, hogy újra balesetet szenvedett – nem sokkal a tánc megkezdése után odamentem a tanárokkal, zsűritagokkal beszélgető művész nőhöz, s felkértem. Méltatlankodva csattant fel:

– Hát nem tudja, hogy el van törve a lábam!?

– De tudom, művész nő – mondtam. – De felkérni azért szabad. Ugye? Ezután „bűneim” megbocsáttattak. Sőt! Egy kedveskedő mosoly kíséretében meg is simogatta az arcomat.

Ma már én is bottal járok. Már táncolni sem tudok. Jární sem nagyon. De mosolyogni, a szemek csillogását figyelni igen.

Egy dolgot megtanultam a kőtet történetkéinek megfogalmazása közben. Nem mondtam ki, de talán szavak nélkül is „átjön”, átsüt a szővegen: „Ha rámosolyogsz, a világ visszamosolyog reád. De a mosolyt neked kell kezdened. S ha nehéz mosolyogni, nézz fölfele! Onnan segítséget kapsz.”

Szathmári István

NYELVÜNK JELLEMZŐ
SAJÁTOSSÁGAIRÓL SZÉPHALMON



A Kazinczy Ferenc Emlécsarnok

Az „Édes anyanyelvünk” nyelvhasználati verseny ez évi országos döntőjének végére értünk. Mielőtt azonban néhány mondatban értékelném diákjaink teljesítményét, kötelességemnek érzem, hogy szóljak a magyar nyelvnek, nemzetünk megtartó erejének a leendő múzeumáról, amelynek az alapkövét itt a Kazinczy Emléparkban helyezték el egy hónappal ezelőtt, illő, ünnepélyes keretek között.

Vajon felmerülhet egyáltalán a kérdés: szükség van-e ilyen múzeumra, és éppen itt, a Kazinczy Emléparkban? Emberségünk, magyarságunk megtartása, erősítése érdekében igenis fontos az, hogy otthona legyen a 11. században, 1055-ben írt Tihanyi Alapítólevéllel meginduló nyelvemlékeink sorozatának; hogy minden magyarok – akárhová vetette is őket a sors: a mai határokon túlra vagy a világnak tőlünk igen távoli részeire – együtt láthassák a magyarságunk legfőbb zálogát, anyanyelvünket képviselő műveket, a Halotti beszédtől Balassin, Arany Jánoson, Babits on át napjainkig és a nyelvünket bemutató nyelvtanokat, szótárakat, nyelvtankönyveket Sylvestertől, Szenczi Molnártól máig...

És hogy a múzeum itt legyen a Kazinczytól elnevezett Széphalmon? A síremléke, az ahhoz vezető egyedülálló fasor és a mauzóleuma mellett? Erre csak kérdéssel felelhetünk. Ki zárkóztatta fel a magyart a 19. század első évtizedeiben a művelt nyugati nyelvek mellé? És a felelet: a Kazinczy vezényelte páratlan országos mozgalom, a nyelvújítás. Egyébként hogy ez utóbbi mit jelentett a maga idejében, azt messzemenően igazolja az a tény, hogy ma, az informatika korában többen – köztük magam is – egy újabb nyelvújítás szükségességét emlegetjük...

Még egy dologra kívánok ez alkalommal rámutatni: nyelvünknek olyan vonásaira, pozitívumaira, amelyek meghatározták fejlődését, amelyek jellemzik színvonalát, és amelyek előkelő helyet biztosítanak számára a világ nyelvei között.

Első vonásként említem, hogy e tájon teljesen idegen, finnugor eredetű nyelvünk nemcsak megmaradt, hanem színeit megtartva felvett, és magához hasonítva sajátjává tett szláv, latin, német, francia, román és más nyelvekből kölcsönzött szavakat. Ki tagadhatná például a szláv eredetű *barázda* és *galamb*, a latin származék *angyal* és *iskola*, a német eredetű *polgár* és *borbély*, az olasz *füge* és *lottó*, a francia *kilincs* és a román származék *cimbora*, valamint *kaláka* szó magyaros ízét, hangulatát?

Másik jellemző sajátja nyelvünknek az a mód, ahogyan kialakította évszázadok során a nyelvjárások és más nyelvváltozatok fölé emelkedő, normákkal szabályozott és eszményinek tekintett változatát: az irodalmi nyelvet. Irodalmi nyelvünk alapja ti. Károli Gáspár, Pázmány Péter, Kazinczy Ferenc, Kölcsey Ferenc és mások hatására az északkeleti, keleti terület *e-ző* (és nem *ö-ző*), továbbá *é-ző* (és nem *í-ző*), valamint nem kettőshangzójú beszéde lett. Ugyanakkor irodalmi nyelvünk kialakításában is érvényesült az egyensúlykeresés, a többi nyelvjárás bevonása, az ötvöződéses jelleg.

Harmadik jellemzőként utalhatunk arra, hogy a mi irodalmi nyelvünkön páratlan szépirodalom: költészet és széppróza, sőt szintén páratlan műfordítás-irodalom keletkezett és keletkezik. Nem kétséges, ha Arany Jánosnak a Szondi két apródja c. balladája vagy Vörösmartynak A vén cigány c. verse valamely világnyelven íródott volna, ott lennének a világirodalom legemlegettebb alkotásai között.

Most már csak annyit, hogy kedves Diákok, ti is ezt a nyelvet képviseltétek előadásotok során.

Végül lássuk legalább néhány mondatban, hogy hogyan képviseltétek irodalmi nyelvünket.

Először néhány pozitív, a korábbiakhoz képest javuló sajátyságra hívom fel a figyelmet.

1. Bevált a négy kiadott téma. Diákjaink általában az egyéniségüknek legjobban megfelelőt választották közülük. 2. A diákok a korábbinál könnyedebben és természetes hangnemben adtak elő; többen teljesen szabadon, vázlat nélkül, mások a vázlatukba időnként belenézve. Elvértve fordult elő, hogy valaki a kelletténél jobban ragaszkodott a vázlatához. 3. Az olvasással, a félelemmel és a reklámmal kapcsolatos fejtegetések reális – azaz nem szépített – szemléletet tükröztek, sőt – joggal – bírálták a felnőtteket, mai társadalmunkat. A gimnazisták előadásában ilyen mondatok hangzottak el például: „Az emberek elszakadtak egymástól.” „Ha a szülők nem olvasnak, a fiatalok miért olvasnának?” „Itt is tombol a terror, a drog, az alkohol.” „A reklám igen gyakran túlzás, hazugság és manipuláció, nem a való világot mutatja.” 4. A diákság szélesebb értelemben vett kiejtése, hanghor-dozása általában a normát követte. 5. A stílust, közelebbről az egyéni stílust illetően diákjaink helyes képeket alkalmaztak, továbbá argó-,

szleng-, idegen és divatszavakkal csak módjával és odaillően éltek. Javítandó negatívumok: 1. Legnagyobb hibának azt tartom, hogy több diáknak az előadá-sából hiányzott a logikus felépítés, jóllehet egyébként elfogadható vagy éppen okos gondolataik voltak. 2. Többen még mindig halkán, szinte suttogva adják elő mondanivalójukat. 3. Többször elmaradt egy-egy előadás záró, befejező része. 4. A fellépésen szintén van még javítanivaló. 5. Kerülni kellene az „egy” névelőnek „ez egy fontos kérdés” típusú idegenszerű használatát. Mindent összegezve: ismét jó volt együtt lenni Kazinczy szűkebb pátriájában. Jöjjenek jövőre is, amikor immár a 30. versenyen veszünk részt. Jó utat haza, és jó egészséget a további munkához!

Elhangzott az „Édes anyanyelvünk” verseny eredményhirdetésén 2001. október 21-én.

Minden magyar állampolgár előbb vagy utóbb találkozik Kazinczy Ferenc nevével. Aki iskolába jár, az szinte bizonyosan. De hogy mi-kor, hogy mennyire rögzül a név benne, s hogy mit tud meg róla, az már több tényezőtől függ. Tehát ez is egyénfüggő, mint oly sok minden az életben.

Kazinczy nevével való találkozásom idejét én sem tudom megne-vezni. Föltehetőleg a családban hallottam először a név viselőjéről. Az iskolában azonban egészen biztosan. Még az is lehet, hogy – mivel buzgó olvasója voltam a Petőfi összes költeményei című könyvnek, amely a családi könyvek között kitűnt nagyságával – találkozhattam Petőfi Kazinczyról szóló soraival: *Hiszen mit tett ő a hazáért? / Miatta hét esztendeig szívá csak / A börtönök dögvészes levegőjét, / És csak fél évszázadig / Tartá vállán, mint Atlasz az eget, / A nemzetiségnek [= a nemzetnek] ügyét. / Magyar nemzet, most nem volnál magyar, / Ő akkor volt az, midőn senki sem volt, / Midőn magyarnak lenni / Szégyen vala.* Talán. De ha olvastam is, aligha értettem e sorok teljes értelmét. Az azonban egészen bizonyos, hogy a Berzsenyi Gimnáziumban Sopronban, amelynek közelében silbakolt annak idején a katona Petőfi, már többszörösen is téma volt Kazinczy, a nyelvújítás, Kazinczy szerepe és jelentősége. Lelkes, a latin nyelv és a magyar irodalom büvkörébe került gimnazistaként tisztelettel vegyes csodálattal adóztam annak a hatalmas szervező, az irodalmi életet és a nyelvújítást irányító levelező munkásságnak, amelyet ő végzett, s amelyről persze csak felületes ismereteim lehet-tek. Az iskolai oktatásból többnyire az maradt meg bennünk, hogy Kazinczy a nyelvújítás vezéralakja és a „fentebb stíl” legnagyobb hatású képviselője és mintaadója volt. Az azonban, hogy Kazinczyék munkássága összességében nemzetpolitikai fontosságú tett volt, nem tudatosult kellőképpen. De az biztos, hogy számomra is egy volt a nagy magyarok közül, akinek hálával tartozik az utókor. Széphalom akkor még csak azért maradt meg emlékezetemben, mert kötődött

Kazinczyhoz, s mert – talán ez sem lényegtelen – mint helynév nekem nagyon tetszett. Kitűnt a sok semleges vagy nem éppen kellemes hangzású és jelentésű magyar helynév közül.

Széphalom – ismétlem – csak képzeletemben élt, nem jártam még a környékén sem. Általános iskolás koromban – iskolai kirándulás keretében – nyugat-dunántúli szülőfalumból csak Budapestig jutottam el egyszer. Megváltozott azonban a helyzet akkor, amikor az Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karának magyar szakos hallgatójaként nemcsak az irodalmi, hanem a nyelvészeti órá-kon sok újat hallhattam és olvashattam is Kazinczyról. S mert végre eljött a pillanat is, amire vágytam – egy egyetemi nyelvjárásgyűjtő kirándulás résztvevőjeként (ezek a szakmai kirándulások mindig s hangsúlyosan művelődéstörténetiek is voltak!) megismerkedhettem Széphalommal! Abba belegondolni, hogy ott élt a nagy Mester, ott élt, dolgozott, levelezett, ott tevékenykedett egyszemélyes intéz-ményként lankadatlan küldetéstudattal, bizony különös érzés volt. Voltunk a Kazinczy Mauzóleumban, voltunk Kazinczy sírjánál, mi is helyeztünk el koszorút: gondoltuk, ha mi, magyar szakosok nem, akkor kik? Emlékezetem szerint a kert bizonyos részei feltűnően, sőt bántóan elhanyagoltak voltak. Ezt nem értettem: hogy lehet az, hogy így bánunk Kazinczyval?

Következő látogatásom emléke már ahhoz a Széphalomhoz köt, amely A Magyar Nyelv Múzeumával gazdagodott. Tudvalévő, hogy 2001-ben volt az alapkövetétel, s hogy 2008. április 23-án nyílt meg a Múzeum. Többször jártam ott azóta. S mindig jó volt ott lennem. Mert micsoda különbséget tapasztalhattam a korábbi állapotokhoz képest! Jó tudni azt, hogy értő kezekben van a Múzeum vezetése, hogy vezetői igazi házigazdák, akik nemcsak hivatali feladatuknak, hanem morális kötelességüknek is érzik: A Magyar Nyelv Múzeuma különleges, egyedi múzeumként oly fontos, hogy csak hivatásérzettel,

felelősen szabad irányítani. Hogy megfelelhessen azoknak a magas igényeknek, amelyeket a magyar nyelv ügye Magyarországon megkíván. Aki ellátogat Széphalomra, megnyugvással tapasztalhatja, hogy a Múzeum a maga többfunkciós voltával olyan hasznos országos, sőt az egész magyarság számára fontos intézménnyé vált, amely messze túlmutat egy mégoly hasznos múzeum lehetőségein is. S itt elsősorban arra gondolok, hogy nem csupán arról van szó, mint a szokványos múzeumokban, hogy körbejárjuk a termeket, s rég használt eszközöket, ruhadarabokat, szerszámokat, különféle dokumentumokat megnézünk. Hanem arról, hogy élő múzeum a széphalmi Múzeum abban az értelemben is, hogy a magyar nyelv vitális nyelv – ezért akár meg is kérdőjelezhető a „múzeum” elnevezés –, tehát a Múzeum nem csak egyszervolt dolgok, eszközök, iratok őrzője. Hanem a múlt tárgyai és emlékei mint fundamentum arra valók, hogy erősítsék és segítsék a jelent és a jövőt. És Széphalmon A Magyar Nyelv Múzeuma ennek szellemében teszi a dolgát. A Múzeum látogatói sokféle lehetőség közül válogathatnak, mert nagy a kínálat: színházterem, időszak kiállítóterem, a magyar nyelv történetének, nyelvjárásainak ügyes, szellemes interaktív bemutatása, a könyvesház, a kutatói hely, a szeminárium, a kávézó, a rendezvények sora (mindig emlékezetes

marad számomra a 2009. évi I. Kárpát-medencei Tájnyelvi Vetélkedő a magyar nyelvterület különböző részeiről jött iskolásokkal és tanáraikkal, írókkal), a kapcsolódó Kazinczy-kutatások és fontos kiadványok stb. nemcsak a múlt megismerését szolgálják, hanem segítik az anyanyelvismeret bővítését, az anyanyelv iránti megbeszélés és attitűd megerősítését. Ezért volna jó, ha minél több hazai és szomszédos országokbeli magyar diák eljuthatna erre a helyre.

Petőfi 1847-ben írta: „... szent hely, szent az Öreg miatt, kinek ott van háza és sírhalma. Kötelessége volna minden emelkedettebb lelkű magyarnak életében legalább egyszer oda zarándokolnia, mint a mohamedánnak Mekkába.” Széphalom mint zarándokhely? Ha ma ilyen kívánságot megfogalmazni jó adag optimizmus kell is, azt fenntartás nélkül javasoljuk: ha teheti, minél több magyar anyanyelvű látogasson el Széphalomra, hogy megérinthesse a hely és Kazinczy szelleme, hogy az anyanyelvvel való tudatos törődés szándéka minél több anyanyelvtársunknak sajátja legyen. Mert való igaz: a magyar nyelv ügyéért Kazinczynál többet aligha tett bárki is.

Vázlatszerűen összefoglalva ilyen és efféle gondolatok jutnak eszembe a Magyar Nyelv Múzeumának 10. évfordulóján. Alig várom, hogy a második évtized elején is viszontláthassam.

Monok István

A NEMZET LELKIISMERETE: EGY MÚZEUM SZÜLETETT, A MAGYAR NYELV MÚZEUMA

Napjainkban a „nemzet” sok oldalról támadott és sokszor lejáratott kifejezés. Az Európai Uniónak nevezett Közös Piac sok korifeusa nem szereti a kifejezést, igaz, az új *lingua franca* nem is igazán tudja kifejezni ezt. Magyarul pedig jól el lehet mondani, mi is a nemzet. Azaz nem az ország. Ahogy a nemzeti sem keverhető össze az országgal. A nemzeti nem kizáró, sőt, nagyon is befogadó kifejezés.

Jómagam nagyon kételkedően fogadtam a tervet, hogy legyen a magyaroknak egy „Magyar Nyelv Múzeuma”, Magyarországon. A múzeumok ügyének jogi oldaláról indult el a gondolkozásom, vagyis nem láttam a leendő múzeum gyűjteményét (egy múzeum nem lehet gyűjtemény nélkül). A muzeológus személyzet hiányától soha nem féltam (aztán a nájmódi spórolás – hiszen oly modernnek, „pragmatikusak” vagyunk –, „a múzeumot kiállítóhellyé degradálni” mozgalom azután inkább a muzeológusokat féltetni tanított meg). Az első néhány év munkamegbeszélései azonban eloszlatták kételyeimet. A sors elvetett São Paolóba, ahol megnéztem a Brazil Nyelv Múzeumát (nem a portugál nyelvét), így egy valóban jó megoldást is láttam, hogyan lehet egy nemzet és akár egy ország nyelvének múzeumot állítani.

Kétségeim persze valódi pragmatizmusból is akadtak. Bár imponáló, sok tekintetben megható is volt az, hogy az ország egyik legszegényebb megyéje, az ott élők közössége határozta el, hogy or-

szágos pénzek nélkül, a kormány részéről nemtetszés mellett, hitel felvételével, európai pályázati támogatással létrehoznak „csakazértis” egy ilyen intézményt. Az állandó kiállítás és az időszaki kulturális megjelenések ráadásul szakmai kompromisszumot nem ismertek, vagyis a kiállítások tervezői mindig nyelvész, nyelvtörténeti és múzeumi szakmai alapon dönthettek.

A legmeghatóbb, számomra lelki épülést hozó azonban a megnyitó volt: egy kis községben a lakosság számának többszöröse jelent meg. Kis bodroglközi, hegyaljai falvak lakossága buszokat bérelt, hogy jelen lehessenek akkor, amikor a magyar nyelvnek múzeumot nyitnak. A 21. században számomra elméletileg ez egy elképzelhetetlen dolog volt, és nagyon boldog vagyok, hogy van olyan közösség, amely rácáfolt kételyeimre. Tanácsolom mindazoknak, akik bármilyen indíttatásból nem hisznek a „nemzeti” gondolat tisztaságában és a tiszta nemzeti gondolat erejében, látogassanak el Széphalomra, és menjenek el az annak száz kilométeres körzetében lévő falvakba (vegyes nemzeti lakosságú és vegyes vallási összetételű falvaiba Magyarországon, Szlovákiában és Ukrajnában). A tiszta nemzeti gondolat ugyanis nem kirekesztő, nem sovíniszta, viszont olyan alapot ad, amelyre egy ember is és egy kulturális közösség is építeni tud. A nemzeti gondolat ismeri a hagyományt, annak erejét, és tudja a helyét a mindenkori modern társadalomban.

Fried István

AZ IGAZI HAZA ÉS A TÁRSSZERZŐ

„A nyelv olyan, mint az ég íve, a maga egymásba futó
színeinek gyönyörű játékaival.”

(Kazinczy Ferenc)

„Adj pontosabb hangzást az ékezetnek, / Ne mondj te titkosat,
sem bűvöset, / csak *azt a szót* mondd...”

(Márai Sándor)

Költőink, íróink nyelvfelfogása, miként ezzel szoros összefüggésben: irodalom- és életfelfogása igen sokat módosult az évszázadok folyamán, leginkább attól a pillanattól (évektől) kezdve, hogy a *szépirodalom* levált a (*szép*)tudomány(ok) rendszeréről. Nem pusztán kivívta a maga egyenrangúságát egy nép, egy nemzet, egy régió, a világ művelődésében, hanem még a kultúrától is el/kikülönült, független létezővé, saját törvényekkel rendelkező tényezővé avatódott. Melynek „szolgáló” funkciója önkéntességében termékeny, nem rákényszerítve fontos, de nem alárendeltje egy bármily magasztosnak gondolt-hirdetett „eszmének”. Zavart jelez, ha valami olyasmiért kell szót emelnie, amely boldogabb országokban politikai és/vagy tudományos, civil/polgári intézményeknek adatott mellőzhetetlen feladatul. Az irodalom ennél több is, kevesebb is: a vegetálásnál magasabb rendű létezés igazolódása, egyszerre a „lélek balga fényüzése” meg a nemesebb tudat megnyilatkozása, melynek során a „szép” tartalma koronként változó. Az irodalom a nyelv révén szóban-írásban lesz hozzáférhetővé: a magas szervezettségű, jelentékeny történelemmel rendelkező nyelv teszi lehetővé a (mű)fordítást (idegen nyelveken szerencsésebb: *irodalmi fordítást*); de a nyelv nem egyszerűen eszköze a költőnek, az írónak (a nyelvtan esetleg inkább), hanem alkotótárs, közösek titkaik, együtt tárják föl a szavakban, a szavak mögött megbúvó szavakat, együtt hívják elő – „a rímek ősi hajnalán”. A rímelés

segítségével világítanak rá olyan titkos összefüggésekre, amelyek az egymástól távolinak hitt kifejezések rejtett egymásra utalásaira engednek rádöbbsenni. A nyelv azonban még ennél is több rejtéllyel gazdag: egyfelől árulkodik a beszélőről (zavaros gondolatok csak zavaros, tévesztéses nyelven tudnak megszólalni), magához fogadja másfelől, kinek politikai, gazdasági vagy egyéb okokból elveszni, szétfoszlani látszik otthonosság-élménye. Aki hiába néz szerte, nem leli honját a hazában. S tegyük gyorsan hozzá, hogy Magyarország, a régió története bővelkedik efféle években, évtizedekben, századokban. Ilyenkor a költő, az író az, aki mégsem hontalan. Akkor sem az, ha határok választják el szülőföldjétől, lakásától, életének addigi kereteitől. Mert megmarad az igazi haza: az anyanyelv, melynek gazdagságából mindig részesül, melyet mindig képes gazdagítani.

Márai Sándor tizenkilenc esztendősen veszítette el szülővárosát, töltött mintegy évtizednyi időt német, majd francia nyelvterületen, némi itáliai és angliai kitérőkkel. Lett magasan jegyzett német napilap munkatársa, kipróbálta magát – egy expresszionista, már elveszett színmű erejéig – német drámaíróként. De meg sem fordult a fejében (noha jól beszélt és írt németül is, franciául is), hogy megkísérelje beilleszkedését a német (osztrák) vagy francia irodalomba. Lakásait váltogatta, Lipcse, Frankfurt, Berlin, majd Párizs, rövid ideig Firenze adott számára ideiglenes szállást. Ám *hazát* nem változtatott: újságot, verset, elbeszélést, majd regényt *magyarul* alkotott, mert kizárólag ezen a nyelven tudta elmondani, amit akart, ezen a nyelven kísérletezett a megszólalás változataival, ezen a nyelven írt, majd szerkesztett újságot, ezen a nyelven megjelentetett szépirodalmi munkáival lett a két világháború közötti évtizedek népszerű, sikeres írója, ezen a nyelven alkotott munkái szereztek meg számára Kosztolányi Dezső és Babits Mihály barátságát, József Attila tiszteletét. Ezen a nyelven szóltak szavai a Nemzeti Színház színpadáról,



Kazinczy Ferenc levelezése

és ezen a nyelven álmodta újra Krúdy Gyula utolsó napját, mikor is Szindbád végleg *haza* ment. Ebben a regényben a fikcionált íróhős újraírja a Krúdy-Magyarországot, amilyen talán sosem volt, inkább kellett volna lennie, egy elbeszélésben szemléltetve, amelyben semmi más nem történik, csak egy ember megeszik egy halat. Az a nyelvi cinkosság, mely áthatja Krúdy (tegyük gyorsan hozzá: és Jókai és Mikszáth és Márai és nagy költőink) írásmódját, nevettetnek, szomorítanak; miért utánozhatatlan és sokértelmű akár egy olyan egyszerű mondat is, mint *A gyertyák csonkig égne*k? Mert a gyertya itt nemcsak gyertya, hanem maga az élet, amely önmagát emészti, hogy fénnyé és szellemmé égjen el. Így hát Szindbád Márai regényében nemcsak óbudai otthonába tér meg, amelyből tartozása miatt kikapcsolták a villanyt, hanem az irodalomba, a nyelvbe, nem tűnik el a nyelvben/a nyelvi hazában. Hanem végső otthonára lel, nem egy-két évre, hanem örökre, nemcsak az irodalomtörténeti rendszerezésben, hanem a könyvespolcokon, olvasói kezekben. Hogy Petőfi szóhasználatával éljek: szavait visszazengik az Időnek bércei: a századok.

Aztán fordult az elő, Márai Sándornak előbb „otthon” kellett rejtőznie, hiszen 1944. március 19. után nem vagy nagyon kevésbé kíváncsú személy lett, a Mikó utcai gesztenyefák szomszédságából Leányfalura húzódott, de tollát magával vitte, naplót, verset, regényt fogalmazott, akkor is, mikor a közelben ágyúk szóltak, repülőgépek hullatták bombaterhüket; neki sem csupán térkép volt e táj: „Otthon vagy? Hol vagy otthon? Csak a nyelvben” (mindig is ott találta meg otthonát). Verseskönyvében, mely egy év belső bujdosásáról, a háború, az összeomlás „élmény”-éről hoz nagyon szomorú hírt, rimes formában erősítette: nem tudják hazátlanná száműzni, csak lakásából, otthonából, a polgári létezés kényelméből tudják kitenni. Mert a nyelvi haza védi, mint ahogy ő is védi a nyelvi hazát. Ez a ragaszkodás a nyelvhez, a nyelv ragaszkodása hozzá magától értetődő,

hiszen a nyelv társszerző, tettestárs, aki-amely rendelkezésére áll, de aki ellenállni is képes; akiben a végtelenségig megbízik, s aki-amely a végtelenségig megbízik benne. Nem ő volt az egyetlen, aki akkoriban a nyelvben lelte föl igazi otthonát-hazáját, aki a nyelvi szerzőtárs-sal közösen alkotott, aki engedett a nyelv kihívásának. Kosztolányi Dezső, aki egy utcasarokra lakott Máraitól, aki némileg korábban foglalkozott a rím bölcséletével – meg avval, mit ajánl föl, mit kínál a nyelv, mit jelent a nyelvre hagyatkozás, merthogy a nyelv többet tud nálunk, kincsesbánya és szigorú rend. Aztán ismét fordult az idő, a Zárda utcai kis lakást is el kellett hagynia Márai Sándornak, aki beszélni, írni és hallgatni csak magyarul akart és tudott, és nem hagyták beszélni, írni és hallgatni magyarul. Ami ezután következett, földrajzilag: Itália–USA–Itália–USA, a San Diego-i végjátékkal. Eközben Itáliában keresés, egy olyan nyomda felkutatása, amely hajlandó egy magyar könyvet magyar betűkkel kiszedni. Az Egyesült Államokban szintén keresés: egy olyan névjegy kinyomtatásának lehetősége után, amelyről nem kopik le az ékezet. Ezenközben állandó visszatérés magyar költőkhöz, Vörösmartyhoz és Aranyhoz, az Értelmező Szótár állandó forgatása, hogy egyetlen szó sorsa se legyen a felejtésé; a költők régies kifejezései, a nyelvtörténetből visszaintő fordulatai se hulljanak a semmibe. Korábban el-eltöprengett, hogy a kézírásról áttért az írógép használatára: mi történik, ha az írógép függetleníti magát. Akkor már ismeretes volt Kosztolányi sejtése: aki az elütéseket, a tévesztéseket az írógép önállósulási akaratával hozta összefüggésbe, Márai elképzelése az írógép szembeszegüléséről, majd a közeli múltban, méltó utóduk, Tandori Dezső egész könyvet szentelt a nem magyar klaviatúrájú írógépen írt mondatainak, és e mondatokat a nem megszokott billentyűzet miatt szükségszerű félreütések jellemzik. És másutt is, ahol az írás lendületében ütött félre, maga komponálta vessé tévesztéseit, olyan poétikai megoldásra

talált, amely a félreütések-javítások hálózatába „bűvölte” az írandót, a pusztá technikát a nyelvvel egyeztetvén, a nyelvbe helyezvén, az immár kevésbé szépművészettel jellemezhető, a közbeszéd poétikáját (költészettanát) kiteljesítendő.

Hová kívánczozhatott volna a halálos beteg Kosztolányi máshová, mint a szójátékba meg a szépen fogalmazott mondatba? Hol találhatta volna másutt biztonságos hajlékát a számkivetett Márai Sándor, mint anyanyelvében? A világtól elhúzódva, mégis a világban-létből mit sem engedve, honnan máshonnan kaphatott volna segítséget Tandori Dezső, mint az ellenszegülésekor is segítőkész nyelvtől? A nyelvi hazának nincsenek földrajzi, állami, politikai határai, minden jó mű gazdagítja, minden visszhangzó alkotás résztvevője, kép is, zene is, zajong és zenél, többnyire meglep, mert aki megfelelő alázattal közeledik, annak elárulja, mit fed el, azelőtt feltárja titkait.

Márai Sándor Kassa szülötte, Kazinczy Ferenc városáé, azé a Kazinczyé, akiről elbeszélést és rövidprózát szerzett; akiről Babits Mihály színművet írt, mert számára Kazinczy volt a *literátor*; és akinek nyelvújításáról a legendás nyelvész professzor, Gombocz Zoltán úgy nyilatkozott (éppen Kosztolányinak):

„Az egész világon nem volt oly egyszerű, esztétikai nyelvújítás, mint nálunk. Kazinczy a mai értelemben is modern, ihletes nyelvész, ki azt vallotta, amit a legújabb nyelvészek, hogy a lelki tartalom előbbre való a szavak alakjánál. Mindig a szó hangulati velejáróját kereste. Például elvetette ezt a szót: »babér«. Azóta megszoktuk, de ő hétköznapiinak, konyhainak érezte. A »borostyán«-t használta helyette. Borostyánkoszorút a költők homlokára.”

Kazinczy előtt költők sora hódolt, Petőfi és Erdélyi János útleírással, Jókai Mór színdarabbal, Kosztolányi prózai méltatással, Kazinczyban a nyelvet, a nyelvben Kazinczyt ünnepeelve. Kazinczy a modern magyar próza, a levél- és útleírás egyik legnagyobbja, a magyar stílus

merész újitója, tisztító nyelvharcok provokálója, akit börtön és fogság sem tántoríthatott el attól, hogy olvasson és írjon, ekképp hódoljon a magyar nyelv géniusza előtt. Amikor Jókai verset intéz Kazinczy szelleméhez, nem Kazinczyt, a személyt helyezi a vers középpontjába, hanem a nyelvet; a Bach-korszak németesítő törekvéseivel szemben hivatkozik Széphalom poétájára, az ő szellemében hívja föl a vers megszólítottjait, őrizték életen-halálon át a nyelvet, írják és beszéljék, védjék, ha szükséges.

A magyar irodalom (Mikes Kelemen óta) bővelkedik azokban a költőkben-írókban, akik földrajzilag ki kellett, hogy mozduljanak a szülőföldről, kiket hétköznapi kergetett ilyen vagy olyan történelmi forgószelel. De – mint Faludy György írta – a hangutánzó szók utánuk szálltak, a nyelv az övék maradt, műveik pedig beépültek a nyelvbe, amellyel társszerzőségben hirdethették: otthonra leltek, a nyelvből nem lehet őket száműzni.

A költők nyelvük által élnek, a nyelv pedig a költők révén ölt írásos, s ha színművész mondja, hangbeli testet, mainapság e-book alakban újszerű formát. Babits Mihály régi lemezről hallatja hangját, mondja *Esti kérdés*ét, a maga dunántúli kiejtésével. Márai verse, a *Halotti beszéd* gépelt, kitépott füzetlapokon terjedt egy időben. A nyelv éltette a költőket, a költők sokszorosán fizették vissza az éltetést. Mert tudták, a társszerzőt meg kell becsülni. A társszerzők biztosítják, hogy ne legyenek hontalanok. Márai jegyzi föl 1971-ben naplójában: „Megérkezett Bécsből a hét kötet Értelmező szótár (...) 60000 magyar szó. Nagy megnyugvás, hogy ez a szótár itt áll most a polcon. A napokban lesz 23 éve, hogy elhagytam Magyarországot, és hiába minden erőfeszítés, a nyelvi tudat idegenben elkarsztosodik. Mohón forgatom a vastag könyveket, végre tisztázom, ki a napa, ipa és ágy és azt is, hogy a köcsögkalap nem egy a pinccsel, a bakacsín és a karmazzsin, a leffentyű mire szolgál...”

Debreczeni Attila

TISZTELET AZ ELŐDÖKNEK



Kazinczy emléksarnoka (a „mauzóleum”)

Az egyetemi dolgozószobámban, az intézeti könyvtár szekrényeiben ott sorakoznak a Váczy, a Szinnyei, a Petrik kötetei. A filológiában jártas olvasó tudja, hogy Váczy János huszonegy kötetes Kazinczy-levelezés kiadásáról, Szinnyei József tizennégy kötetes magyar írói életrajzi lexikonáról és Petrik Géza sokkötetes könyvészeti munkájáról van szó. Mindegyik a 19. században induló, több évtizeden át tartó, a 20. század elejére átnyúló munkálatok eredménye. Csodálatra méltó alapművek. A *Magyarország bibliográfiája 1712–1860* című Petrik-mű 1888-as első kötetének az előzéklapján a következő kéziratot szerzői bejegyzés olvasható 1917-ből:

12 esztendeig dolgoztam ezen a munkán. Ezidő alatt megtagadva magamtól minden szórakozást, naponként 18 órát szántam munkára s 4 órát alvásra. Kivétel volt a vasárnap és ünnepnap előtt való éjjel: akkor 5 órai alvást engedtem meg magamnak.

Magam írtam *minden betűt*, az eleitől az utolsóig. Magam nyomattam ki a munkát, magam szerveztem a terjesztést, magam végeztem az expediciót, magam az incassot, mert kiadóink közt nem akadt egy sem, aki vállalkozni mert volna erre a – szerintük – „őrült” spekulációra.

Igy született meg a „Petrik”.

Bpest, 1917. november 6.

Petrik Géza

A kötet Petrik Géza saját könyvtárából még a szerző életében került az intézeti könyvtár állományába, a leltári szám szerint 1919-ben, de hogy pontosan mi módon, nem tudom. Van egy másik kötet is onnan, másik bejegyzéssel, az ívek közé kötött üres lapokkal, rajtuk sok-sok kézírásos pótlással. Most mégsem ezt a könyvészeti igen érdekes kötetbejegyzést idéztem, hanem azt, amely magáról a végzett munkáról vall keserűség és büszkeség sajátos elegyével hangjában. Éppen

személyessége miatt idéztem ezt, mert el-elgondolkoztam már rajta, vajon milyen elszánások dolgozhattak ezekben a kutatókban, amely elszánások ilyen monumentális művek létrehozását eredményezték. Petrik Géza bejegyzéséből kaptam valamiféle választ, amelyben az önsanyargató fanatizmus és a távlatos önbizalom valami furcsa elegye szemlélhető. Csodállak, ámde nem szeretlek, mondhatnám, köveendő példának semmiképpen nem tartván az önfeladás e mértékét, miközben tudom, hogy a nagy elszánások áldozattal járnak. Egy-egy nagy munka ma sem végezhető el másképp.

Sohasem értettem igazán azt sem, hogyan jöhetett egyáltalán létre a Petrik, a Szinnyei, a Váczy annak a kornak a technikai-infrastrukturális színvonalán, lényegében egyszemélyes vállalkozásként. Tudom én, hiszen Váczy János is beszámol róla a levelezés első kötetének előszavában, hogy munkája mögött ott állt a Kazinczy-bizottság és végső soron az Akadémia, számosak voltak az adatszolgáltatók és segítők, de a tulajdonképpeni munka elvégzése mégiscsak rá hárult. A cédulák, listák, kéziratok, másolatok tengerében egy személyben neki kellett rendet tennie, s ezért a felelősséget vállalnia. Elválaszthatatlanul összefonódik mindebben a feladat technikai része, vagyis az adatok és dokumentumok kezelésének logisztikája és az adatok, dokumentumok közötti relációk felfedezése. A technikai lehetőségekben rejlő potenciál befolyásolja, a kutató mit és hogyan vehet észre, ugyanakkor a kapcsolatok hálójának megépítése, vagyis a szorosan vett filológiai kutatás nem mereven meghatározott ezáltal. A mai világban kutatócsoportok foglalkoznak ilyen kutatásokkal, a digitális és hálózatos világ minden lehetőségét felhasználva, de a lehetőségeket ma is a kutatói szem realizálhatja.

Kazinczy életművének feltárását lassan két évtizede kezdtük tervezni kollégámmal, Borbély Szilárddal, aki éppen négy éve nincsen közöttünk. A tervek kiformálódása után kutatócsoport alakult, terv-

szerűen megindult a források összegyűjtése és digitális archiválása, megkezdődött a kritikai kiadás köteteinek, majd az elektronikus kiadásnak a készítése. Az első kötetek 2009-ben, Kazinczy születésének 250. évfordulóján jelentek meg, mostanra tíz (illetve, mivel az egyik maga is kétkötetes, tizenegy) kötet készült el, közel tízezer oldal terjedelemben. Az elektronikus kiadás részben a megjelent könyvek adaptációit tartalmazza, de van egy szegmens, amely csak elektronikus formában jelenik meg, s ez éppen a levelezés. Váczy János kiadásához elkészítettünk két újabb pótkötetet, mintegy hatszáz új levél kiadásával, ezek elektronikus adaptációja is megtörtént. A Váczy által kiadott levélanyag feldolgozása azonban csak elektronikusan valósulhat meg.

Ez a feldolgozás valójában a levelek új, modern textológiai elvek szerinti kiadását jelenti. Elkészült már sok száz levél új olvasata, a német nyelvűek esetében fordításuk is, valamint az egyes levelek filológijának újradolgozása. Számos esetben módosítani kellett a levelek keltezési idejét a Váczy János által megállapított időponthoz képest, illetve nem ritka az olyan eset sem, amikor maguk a levélszövegek is újraalkotásra kerültek, mert sikerült összeilleszteni két, korábban önálló levélként közölt töredéket vagy elkeveredett mellékletet. Ilyen-

kor a késő kor filológusa némi önelégült fölénnyel szemlélheti elődje hibáját, hogy olyat vett észre, amit az elmulasztott vagy eltévesztett. A teljesítmény nagysága fényében azonban ezek a hibák eltörpülnek, másrésről kevésbé hiszek abban, hogy a hiba kiküszöbölhető (s ez nem a 'csak az nem hibázik, aki nem dolgozik' bölcsessége). Nyilván a hibák elkerülése, kiszűrése a cél, erre kell törekedni, s a megítélés fontos mércéje a hibák mértéke és jellegük. De minél összetettebb és nagyobb egy munka, annál kevésbé lehetséges, hogy minden részlet ellentmondásmentesen illeszkedjen egymáshoz. Minél hosszabb ideig készül, annál kevésbé lehetséges a különböző fázisokban született részek tökéletes harmonizálása. Mindez nem a hiba apológiája kíván lenni, pusztán egy tapasztalat rezignált megfogalmazása.

A Váczy, a Szinnyi, a Petrik minden hibájukkal együtt is alapművek, máig kézikönyvei a filológusoknak és a szélesebb nagyközönségnek (sőt, ez utóbbinak egyre inkább, hiszen a magyar Wikipédia vonatkozó szócikkei jórészt ezek anyagára épülnek, ami nem helyes, de érdemben nem is látszik megváltoztathatónak). Mi, mai kutatók nem dolgozunk napi 18 órákat, de tiszteljük azokat, akik valaha így tettek, s a magunk módján próbálkozunk olyan műveket létrehozni, amelyek hibái méltóak lesznek a későbbi kor elnéző tekintetére.

Első alkalommal a Magyar Nyelvi Szolgáltató Iroda által bérelt különbusszal érkeztem Széphalomra, pontosabban az esszékonferencia szállásául szolgáló Sátoraljaújhelyre. Akkor még nem tudtam, hogy a következő években Balázs Géza autójában is kockáztatni fogom az életemet. Pedig ő szólított fel, hogy irodalomtörténészként vegyek részt a nyelvészek tanácskozásán, ha már úgyis esszéket írogatok. Géza megrögzött eszméje az irodalmárok és nyelvészek testvérisége, s mivel a gondolat nekem sincs ellenemre, és egyébként sem akartam kiábrándítani, elfogadtam a meghívást. Visszás helyzetemet – irodalmár a nyelvészek között – jelentősen megkönnyítette, hogy nem várt sem morfológiai, sem mondattani elemzést, előadásaimat amolyan színfoltként képzelte el a komoly tudós témák mellett. Egyetlen reális akadálnak a helyszín látszott. Kimozdulási szokásaim hatósugarában az ország északkeleti része a távoli földrészek közé tartozott, miközben a táj egyáltalán nem volt ismeretlen számomra. Nagyon is jól tudtam, hova megyek, nemcsak azért, mert tanultuk, hogy ez a vidék az újabb magyar nyelv bölcsője az „Újhelben” levéltároskodó, nyelvújító Kazinczyval, a Zempléni-hegység túloldalán fekvő bibliás falvak, Gönc és Vizsoly művelődéstörténeti emlékeivel, hanem főleg azért, mert apai ágon Sárospatakról származom, a gyerekkori nyarak utolsó napjait rendszerint nagyszüleim Bodrogra néző, Kossuth utcai házának kertjében töltöttem. Minden nagy ember élt Patakon, vagy itt tanult, mondta apám, Bessenyei Györgytől Kazinczyn, Fáy András-son, Csokonain, Tompa Mihályon, Gárdonyin át Móricz Zsigmondig (és tovább), hogy ötletszerűen csak pár íróat említsek, nem beszélve a nemzeti függetlenség rebellis bajnokairól, a Rákócziakról és kivált Kossuth Lajosról, aki egyaránt volt pataki és sátoraljaújhelyi diák, majd városi és vármegyei ügyész is.

Legyőzve lustaságomat, örömmel készülődtem a széphalmi rendezvényekre azért is, mert elhatároztam, ha már ott vagyok, elcsípek

néhány nemzeti nagyságot, és kérdőre vonom őket. Kazinczyt az életművet kitevő levelezésért – ki tudja azt maradéktalanul elolvasni? –, Csokonait a feleslegesen kezdett jogi tanulmányokért, Móriczot a kajlaságért, amellyel három tárgyból bedacizott. De mindenekelőtt beszélni akartam Tompa Mihállyal, remélve, hogy jó szokása szerint éppen népmondákat gyűjtőget a környéken, miközben azon töri a fejét, hogyan is lehetne valamilyen köz célra hasznosítani az elárvult Kazinczy-birtokot. Természetesen nem utaztam egyedül a konferenciákra. Épp adódó útitársaim mellett évről évre jött velem Karinthy Ferenc, Krúdy Gyula, Nagy Endre, Weöres Sándor, Arany János és Karinthy Frigyes, sőt egy ízben Kosztolányi Dezső is elhozta fényképeit, hogy meghallgassa, mit mondok kiállításuk előtt A Magyar Nyelv Múzeuma különtermében. A konferencia hamarosan nyelvész-táborral bővült, ahol gyertyafényes előadáson léptettem fel a Nyugat íróit, akik nyelvhelyességi kérdésekről vitáztak. Leghevesebben és leghosszabban, mindenkit kimerítően Szomory Dezső szónokolt, alig lehetett megnyugtatni hat-hét pohár borral.

Régi vágyamat is igyekeztem beteljesíteni. Hol a múzeumok éjszakáján, hol a népszerű vadételfőző verseny délutánján megszállottan kerestem irodalmunk errefelé kódorgó klasszikusait, őszintén szólva, nem sok sikerrel. Kazinczy nem ért rá (fontos levelet írt), Csokonai beborozva aludt, sehogyan sem lehetett felébreszteni, Móricz azonnal Debrecenbe menekült, mihelyt meghallotta, hogy hozzá indulok. Tompával azonban sikerült beszélni. Neki is megvolt a maga baja, mégis szóba állt velem. A mélabú, amely régóta gyötörte, a megtorlás és elnyomatás éveiben mindinkább mélyült, és sohasem oldódott fel igazán. Viszont volt elég ideje megszokni a keserűséget, annyira, hogy elhunytá után egyre kevésbé zavarta. Éppen ezért viszonylag szenvtelenül adta tudtomra, hogy Arannyal már évek óta leveleztek, amikor 1852-ben végre személyesen találkozva, először látták egymást.

Levélváltásaik során rendszeresen feltárta sanyarú helyzetét. 1850 júniusában kétségbeesetten panaszkodott az olvasmányokból ismert Aranynak, hogy falusi papként édegel csendesen, „egyszerűségben majdnem az együgyűségig”, s ha néha „firkál” is valamit, egészen lehangolt állapotban teszi. „Irodalom nincs! – a derék fiúk nincsenek – nemzeti élet nincs! – semmi, semmi sincs!” Fél évvel később már a költői pályát is lehetetlennek tartotta. „Felülről nyomtatás, alólról részvétlenség, – ilyen két tűz és víz közt jó éjszakát mondhatunk az irodalomnak” – summázta helyzetértékelését a Toldi írójának, aki ekkoriban ugyancsak alapos létbizonytalanságban élt. Újabb egy év múlva pedig, 1851 februárjában, mint aki nem bírja tovább, arról értesíti a bujkálásból lassan kilábaló Aranyt, hogy visszalép, sőt visszalépett a költői pályáról. „Lelkem régóta olyan volt már, mint a leszakadni akaró gyümölcs, egy kis szellő megrázza s lent van.” Ez a kis szellő a Pesti Napló bírálatából fújta rá, és rengette meg érzékenységét, noha látszólag dicséret formáját öltötte, amikor kedvesen megállapította, hogy verseiben egy idő óta „több költői emelkedettség” vehető észre. Tompa malíciának minősítette az ítéletet, és zaklatott ironiával fogalmazta felháborodását: „10 éves író vagyok és *már is* emelkedettség vehető észre verseimben. Szépen haladok! e szavak megérlelték határozatomat, s visszavonultam: – sem szellemi, sem anyagi jutalma az írónak! s amellet még *piszok*, azoktól a nyomorult középsszerűségektől, kiknek egy-két jó írók szállák vagyunk szemeikben! aki szereti ezt a mulatságot, írjon, nekem nincs hozzá gusztusom.” De rögtön enyhíti is elhatározását azzal, hogy magát az írást nem hagyja abba, csak alkotásait nem fogja a nyilvánosság elé tárni. „Nem! írok biz én *magamnak*, jobb jövő reményében, ami ugyan képtelenség, – de *e moslékba* nem elegyedem.” Indulatból született, elhamarkodott döntését meglehetősen cáfolta az a tény, hogy hét év múlva összegyűjtött költeményei már öt kötetben napvilágot

láttak, s 1863-ban megjelent a hatodik is. Erről a könyvről szerkesztői gyakorlatától eltérően Arany János írt részletes ismertetést, mintegy a sértődékeny költőnek szánt kései elégtételként. Cikkében „első rangú nemzeti költőnk”-nek nevezte Tompát, kiemelve, hogy nincs költő, „ki annyira képekben gondolkoznék”, mint ő. Újabb öt év elteltével, valóban a végső elkomorulás idején, az Akadémia 1868. március 23-i ülésén olvasta fel Szász Károly Tompa hatyúdalát, az Utolsó verseim három költeményét. Az akadémiai nagyjutalom, melyet Versei VII. kötetének ítéltek, a jutalommal járó érem s a tagsági oklevél, amelyet Arany János mint főtitkár, mindjárt a felolvasás után megküldött számára: nem a csapásoktól sújtott, reményvesztett, beteg embernek, hanem az életműnek szólt. Minduntalan halálra készülődő, hanvai lelkész volt már ekkor Tompa, kedélybetegsége és egyre rosszabbodó állapota készítette arra, hogy búcsúzzon a régi társaktól. Öngyilkossági terveket fontolgatva kusza, rövid leveleket és baljós táviratokat küldözgetett barátaihoz. Az egyik telegram, amely április 24-én Aranyhoz érkezett, halálát tudatta. A végső elszántság állapotában fogalmazta a rövid sürgönyt, amelyet szinte esztve postára is adott. A halálhírt a Hon április 25-i estí lapja közölte, és olvasta maga Tompa is: „Tompá Mihály, mint éppen most táviratilag értesülünk, meghalt.” Még három hónapig élt, írta búcsúzó leveleit, intézkedett a saját temetéséről. Halála után hét esztendővel sírjára hatalmas márványobeliszket állíttattak tisztelői.

Mindez szerencsére nem gátolta a verseiben örökké élő poétát abban, hogy szelíden tűrje, amint az árnyas fák alatt faggatom. Széphalomról és a magyar nyelvről érdeklődtem. „Mindig lesz valaki, aki drága nyelvünk ügyét vállára veszi” – kezdte feleletét Tompa. „Kazinczy úrt hagyott maga után, de nemzetünk nem fejlődhet a nyelv megőrzése és korszerűsítése nélkül. Éppen ezt írtam meg Kazinczy születésének századik évfordulójára, amikor az Akadémia pályázatára

elküldtem Kazinczy Ferenc emlékezetére című ódám, amellyel meg is nyertem a pályadíj aranyait.” „Tudom, tudom” – sóhajtottam, és már szavaltam is az egyik versszakot:

Nem állottál a nyelv ügyéhez
Hideg, gyarló kézművesül;
De mint akit tengése vérez,
S virulatán függ, lelkesül,
Ástál, – sok kincset rom fedett el, –
Sokat teremte szellemed,
S az ő erő új kellemekkel
Testvér gyanánt ölekezett.

„No és a három évvel későbbi verse” – vallattam tovább a piruló arcú férfiút –, „a Terepélyes, nagy fa, amelyben ilyen sorok vannak: Már gyökén is járt a fejsze, / Mit viszály, csel rája helyze – csak a nemzeti sors allegóriája lehet? Hiszen a pusztulásnak mégis ellenszegülő, bús, idétlen jóslatot túlélő, társtalanságában is megmaradó, megtépázott lombkorona, a büszkén égbe nyúló ágak képe éppen úgy összefüggésbe hozható a magyar nyelv veszélyeztetett állapotával is. Talán az sem költői önkény, hogy a köznapi *terebélyes* szó helyett a tájnyelvi, régies *terepélyes* változatot használja.” Tompának tetszett az értelmezés, meg is jött a kedve a meséléshez.

„Írd meg, hogyan esett” – bízta rám a történetet –, „én már beérem az adatközlő szerepével, mostanában nemigen írok, kijöttem a gyakorlatból.” Megígértem, hogy hű tolmácsa leszek. Elmondta, hogy jó két évtizedig töprengett, míg eszébe jutott, mi lenne Széphalom legméltóbb sorsa. Pontosan 1855 augusztusában, amikor Arany Jánossal jártak itt, ötlött fel benne a nagyszerű terv. Sétálgattak a kissé már elvadult parkban, ahonnan a környékbbeliek esténként egy-egy fát kifűrészeltek, és hazavitteek tüzelőnek, a kúria roskadozott, de csak-csak állt, a hálás utókor még nem épített a helyére mauzóleumot. „Ide figyelj, Jánoskám,” köszörilte torkát Tompa, „támadt egy ideám, ha meghallgatnád”. „Hallgatom,” felelte Arany, és leült a közeli tekintélyes tönkre. „Milyen szép volna, ha az Akadémia megvásárolná a telket, és méltó emléket állítanánk nyelvünk mesterének.” „Bizony, helyénvaló lenne az!”, bólintott Arany. Az egyetértés hatására Tompa képzelete szárnyalni kezdett. „No és tudod, mit képzelek még ebbe a kertbe?” „Honnan tudnám”, mosolygott Arany, „mondd csak el”. „Barátom, nekem látomásom van! Nagy bástyát látok, erős várat, ott, a kúriától balra, és múzeum van benne, Kazinczyról és nyelvünk történetéről! A magyar nyelv múzeuma!” „Fenséges gondolat,” dörmögte Arany a híres bajsza alatt, „de arra még várni kell vagy másfél századot.”

Így történt. Aki nem hiszi, járjon utána.

Pusztay János

MORZSÁK AZ ANYANYELV ÜNNEPI ASZTALÁRÓL



Az egész Kárpát-medence otthona

Az anyanyelvről lehet, illő, sőt kell szép szóval, érzelemmel töltve írni. Az anyanyelv ugyanis nem egy nyelv a sok közül, hanem a nyelvek nyelve. Nagyon sok nép számára – a nyelvében él a nemzet szellemében – az identitás fő meghatározója. És ugyanígy a nyelv feladása, ezáltal ki-halása gyakran a nép megszűnését, más népbe való beolvadását jelenti.

Az anyanyelv olyan, mint egy gazdagon megterített ünnepi asztal. Rajta sokféle étel és ital, olyan bőségben és választékkal, hogy nincs ember, aki végig tudná kóstolni, élvezni a kínálatot. A meghívottak (és választottak) ízlésük szerint szabadon választanak a sokféleségből, s annyit fogyasztanak, amennyit testi-lelki szükségletük megkíván. Az ünnepi asztal mindenkit kielégít. Egy-egy embernek sok, mert az egész közösséget akarja kiszolgálni. Az ünnepi asztal nevel, fegyelmez is. Elvetemültnek kell lenni ahhoz, hogy valaki belerondítson s tönkretegyje azt, ami oly nagy gonddal készült el. Egy közösségben, persze, ilyenek is vannak, de ők általában nem is akarnak az ünnepi asztal mellé kerülni, nekik elegendők az itt-ott lehulló ételmaradékok, a lényeg, hogy így vagy úgy megteljen a bendő.

Az anyanyelvről zengedező szép szóval vissza is lehet élni, ha az csupán máz, mely elfedi a valóságot. A valóságot, az anyanyelv nem megfelelő tudását, a gondatlan és mosdatlan stílust, a más nyelv többre tartását. Nem kevésbé hamis, ha valaki az anyanyelvét más nyelvek *főlé* helyezi, elfeledkezve arról, hogy a többi nyelv is valakiknek anyanyelve. Más nyelvek *elé* lehet és kell helyezni az anyanyelvet, más nyelvek *főlé* azonban nem szabad.

Egy magát magyar nyelvésznek tartó szakembertől hallottam egy konferencián, hogy az anyanyelv nem egyéb, mint pusztán kommunikációs eszköz. Nem számít a minősége, éppen ezért annak művelése, saját forrásokból való gazdagítása sem. Mindössze az a fontos, hogy az emberek megértsek egymást. Maga az anyanyelv fogalma pedig hallucinikum.

Ha a nyelv – az anyanyelv is – nem más, mint kommunikációs eszköz, akkor az helyettesíthető más, nyelvszerű kommunikációs eszközökkel. Elnézve a mai – az ábécé végén található betűkkel jelzett – nemzedékek érintkezési gyakorlatát, felmerül a kérdés, szükség van-e a nyelvre a maga hagyományos formájában. Nem elegendő-e, ha csak néhány száz (tucat?) emotikonot és társait használva „beszélünk” egymással?! Ráadásul ezek az emotikonok – feltételezhetően – nemzetköziek is, így idegen nyelveket sem kell tanulni. Az emotikonok fogják összetartani a kommunikáló emberiséget, hasonlóan ahhoz, ahogy a kínai írás is összetartja a hangzó nyelvileg megosztott kínai nemzetet. De jaj annak a világnak, amelyik a korlátozott számú emotikonoknak van kiszolgáltatva!

Az emotikonvilág hatalmas tömegek esetében szünteti meg az alkotó gondolkodást, fel sem keltve bennük a gondolkodásra az igényt, legföljebb annyiban, hogy egy újabb emotikont találjanak ki. Am azt is elképzelhetőnek tartom, hogy akik egy lebutított világ megteremtésében érdekeltek, tálcán fogják nekik azokat is kínálni.

Az anyanyelv minőségét azonban más jelenségek is veszélyeztetik. Elegendő bekapcsolni a „királyi” rádiót és televíziót – a kereskedelmi adókról nem is szólv –, hogy halljuk az elrettentő kiejtést, magyartalan hangsúlyozást. Nem a riportalanyokra gondolok, hanem azokra a hivatásos riporterekre, bemondókra, akik csúfot üznek a nyelvből, s akiktől sürgősen meg kellene vonni a mikrofonengedélyt.

És ugyanilyen kedvezőtlen tapasztalatokról számolhatunk be, ha figyelmesen meghallgatjuk a vasúti és az autóbusz-pályaudvarok bemondóinak központilag elkészített, információközvetítő mondatait.

Tragikus látélet: a finnugor népek világkongresszusán az egyik oroszországi finnugor nép képviselője hozzászólásában azt kérte, hogy énekelhessen anyanyelve szépségéről. Miután a kongresszus résztvevői, természetesen, örömmel hozzájárultak, az előadó orosz nyelven kezdett énekelni kis szibériai anyanyelvről.

Számos esetben megéltem, hogy veszélyeztetett helyzetben lévő, sőt, közvetlenül a kihalás előtt álló nyelveket beszélő népek képviselői különböző (oda)hazai és nemzetközi fórumokon lózungokat hangoztatnak az anyanyelv védelméről, fontosságáról, szépségéről – ők maguk azonban vagy egyáltalán nem beszélik őseik nyelvét, vagy ha igen, azt megtartják maguknak, nem használják a családban (többnyire egyes házasságban élve, s ilyenkor automatikusan áttérve a többségi nyelvre), s nem adják tovább gyermekeiknek sem, hozzájárulva ezzel a nyelvi-kulturális asszimilációs folyamat felgyorsulásához.

Csak a gaz és a vadvirág nő és gyarapszik gondozás nélkül, a nemes növény nem. De a gaz nem szépíti az életet, terméséből nem süthetsz kenyeret.

A vadvirág lehet szép a réten, csokorba mégsem kötőd, hogy kedvesednek azt add át. S ha magadnak nincs nemes virágod, de szükséged volna rá, a szomszédhoz mész kérni.

Széchenyi István azért kezdeményezte a tudományos akadémia megalapítását, hogy tudományokat és a művészeteket lehessen magyar nyelven művelni – Bessenyei Györgyék véleményének megfelelően, miszerint „minden nemzet a maga nyelvén lett tudós, idegenen sohasem”.

Ma a Magyar Tudományos Akadémia számos tudományterületen, így a természettudományokban, az orvos- és műszaki tudományokban nem ismeri el tudományos alkotásoknak a magyar nyelven írt munkákat. Ezzel nemcsak az alapító szellemét sérti meg, hanem csökkenti az anyanyelv presztízsét, egyszersmind hozzájárul a nyelvkopásához. Az anyanyelven nem művelt területeken nem alakul ki a szakszókincs, s előbb-utóbb lehetetlen lesz anyanyelven szakmai előadásokat tartani. Ez az állapot alapvető emberi-nyelvi jogokat is sért, hiszen mindenkinek joga van ahhoz, hogy minden tudáshoz, információhoz az anyanyelvén juthasson hozzá.

Elkeserítő élményem – finnugor nyelvekkel foglalkozóként –, hogy az oroszországi finnugor köztársaságokban a népek nemzeti kongresszusainak felszólalói csak az üdvözlést mondják anyanyelvükön, a további szöveg orosz nyelven hangzik.

Az Európa Tanács elfogadta a kisebbségi nyelvek védelméről szóló jelentést. Ez örömteli, ám kérdés, hogy írott malaszt marad-e vagy ténylegesen javulni fog a helyzet. Európa szinte minden országának politikai határai különböznek az etnikai határoktól, de egyetlen nép esetében sem olyan súlyos a helyzet, mint a mi esetünkben. Megtapasztalva a hazánkkal szemben oly gyakran alkalmazott kétős mércét, tartok attól, hogy más népek esetében az ajánlásokat fogantatni fogják, míg a miénkben a kétoldalú megállapodásokat fogják szorgalmazni.

De – megint csak finnugor nyelvészként, akit azonban a veszélyeztetett finnugor nyelvek sorsa nemcsak a nyelvrokonság, hanem a világ nyelvi-kulturális sokszínűségének megőrzése miatt is érdekel –, számomra kérdés, hogy az Európa Tanács dokumentuma kitér-e az oroszországi másfél száz őslakos és kisebbségi nyelv helyzetére. Változni fog-e az évtizedek óta érvényes helyzet? Tanulhatnak-e a finnugor és egyéb őslakos népek gyermekei anyanyelvükön – mert jelenleg, s immár az 1960-as évektől fogva, amikor megszüntették a nemzeti iskolákat, nem. Oroszország tagja az Európa Tanácsnak, tehát az ET megállapításai és javaslatai rá is vonatkoznak, miközben az őslakos nyelvek és népek súlyos asszimilációs nyomásnak vannak kitéve.

Teljes joggal háborodunk fel az ukrán oktatási törvény kisebbségellenessége miatt, ami nem teszi lehetővé, hogy a magyar – és más kisebbségekhez tartozó – gyermekek anyanyelvükön tanulhassanak az iskolában. Nyilván ugyanígy felháborodnak az oroszok is Oroszországban, látva nemzettársaik hátrányos helyzetét. Azonban

Oroszország legalább oly mértékű hátrányos megkülönböztetést alkalmaz a területén élő őslakossággal szemben, mint az ukránok az oroszokkal – és a többi ukránai kisebbséggel – szemben. Ám az oroszországi őslakosok esetében nincs független nemzetállam, anyaország, amely kiállhatna mellettük. Rá vannak utalva független államokat alkotó nyelvrokonaik figyelmére és támogatására. Az ő felszólalásait azonban az orosz fél a belügyekbe történő beavatkozásként értelmezi, megfélemlítve arról a nemzetközileg elfogadott gyakorlatról, hogy a kisebbségek, nemzetiségek ügye nem pusztán belügy. Persze, Oroszország mindig beveti a Patyomkin-faluk trükkjét – mind a törvénykezésben, mind a statisztikai adatok kezelésében, s a naív – vagy korrupt – Nyugat be is dől ezeknek a trükköknek. Ezért aztán nem is fogja számon kérni Oroszországon az ET javaslatainak betartását, vagyis továbbra sem lehet majd – egy-két reitens, alkotmányellenes gyakorlatot folytató köztársaság, mint Baskíria és Tatársztán kivételével – anyanyelven tanulni az iskolákban, kihalásra kárkoztatva ezzel a nyelveket, egyszersmind nagy lépést téve az *egy nyelv – egy kultúra – egy nemzet* megteremtése felé.

Egyszer egy oroszországi finnugor területen rendezett nemzetközi kongresszus plenáris ülésére a házigazdák behívtak egy magas rangú brüsszeli tisztségviselőt, aki éppen azokban a napokban tartózkodott a városban, s ez a jámbor ember – néhány órást ott tartózkodás után – a kongresszus résztvevői előtt kijelentette, sehol nem tapasztalta, hogy az oroszok diszkriminálnák az őslakosságot. És ezzel a meggyőződésével tért vissza Brüsszelbe.

Egy másik példa: amikor Katrin Saks észt politikussal – aki Észtország képviselője volt az Európa Tanácsban, majd az Európai Parlamentben – készítettük az oroszországi finnugor népek helyzetéről a jelentésünket, s abban – csupa oroszországi hivatalos for-

rásra támaszkodva – hangot adtunk elmarasztaló véleményünknek, a jelentés bizottsági ülésén a bizottság francia elnöke megjegyezte, hogy nem kellene – úgymond – mindig hergelni az oroszokat. Persze, mit is várhatunk el egy francia politikustól, akinek a hazája nem ismer el a területén más nyelvű és kultúrájú népeket, s mindenkit franciának tart.

A világon mintegy hatezer nyelv van. Ezek mindegyike egy-egy – kisebb vagy nagyobb lélekszámú – közösség anyanyelve, s amelyeknek a száma nagy ütemben csökken. Ennek a jelenségnek számos oka van. Mindenekelőtt a globalizációt szokás főbűnösneként emlegetni a maga gyilkos nyelveivel és civilizációival. De legalább ilyen mértékben járul hozzá a nyelvvesztéshez a kedvezőtlen demográfiai helyzet (a világ nyelveinek túlnyomó részét kis lélekszámú közösségekben beszélik), a politika, és az adott közösség nyelvi-etnikai öntudata.

A mintegy hatezer nyelvet kétszáz államban beszéljük, azaz minden állam kisebb vagy nagyobb mértékben többnyelvű. Az egyes nyelvek sorsát az határozza meg, hogy a többnyelvűséget milyen mértékben és milyen szinten (oktatás, közigazgatás stb.) engedélyezi, tűri a többségi társadalom.

Az anyaországgal rendelkező, de több országra szakított nyelvközösség esetében a kisebbségi létbe kényszerített nemzettestet fenyegeti veszély (erőszakos állami asszimilálás, és/vagy tudatlanságból fakadó önkéntes asszimilálódás), ahogy látjuk ezt a magyarság esetében. Az anyaországok felelőssége, hogy a politikai határoktól függetlenül összetartsák a nyelvi-kulturális nemzetet. Olyan programok révén, amelyek nem az asszimilációt, hanem – ahogy Pomozsi Péter a *Magyar nyelvű otthon* programjában hirdeti – a disszimilációt segítik elő.

Van, volna feladata a politikának, a szakembereknek, a civil szférának is. A biodiverzitás és a nyelvi-kulturális sokszínűség össze-

függésének ismeretében mindent meg kellene tenni ahhoz, hogy a nyelvek kihalása minél kisebb ütemben történjen, a még visszafordítható folyamatokat visszafordítsák. Botrányra éhes korunkban az alapítványok viszonylag sok pénzt fordítanak olyan „kutatások” támogatására, melyek során megörökítik egy-egy kihaló közösség

utolsó tagjainak utolsó mondatait, ahelyett, hogy revitalizációs, nyelvújra-élesztő programokat támogatnának. Ma még nem tudjuk, legfeljebb sejtjük, milyen lesz az egyen-nyelvű, egyen-civilizációjú világ, és milyen lesz a hatása az emberiség fejlődésére. Meg kell akadályozni a falanszter megszületését.

A szó hozzátartozik az ember lényegéhez. Gondolatot, érzést közvetít. A kapcsolat fölvetelének, megtartásának, a közösség teremtésének elengedhetetlen tényezője. A kommunikáció szóban ott van a „communio”, a közösség. Amikor a másik emberrel a kimondott (vagy leírt) szó segítségével kapcsolatot teremtek, magamból adok a másik embernek valamit. A kimondott szóval megszólítok, a másik embernek tudomására hozom, hogy közöm van hozzá, hogy közünk van egymáshoz. Szent János evangéliumának bevezetője, prólógusa így kezdődik: Kezdetben volt az Ige, s az Ige Istennél volt és Isten volt az Ige. A keresztény ember számára ez azt jelenti, hogy az Isten közölni, kimondani akarja önmagát. „Minden általa lett, s nélküle semmi sem lett, ami lett.” Az Ige isteni valóság. Teremtő. Világot formáló.

Érdemes volna tüzetesebben szemügyre venni, Jézus hogyan beszél. Megszólít: néven nevez. Az apostolokat magához hívja, jöjjetek utánam. Felszólító a jézusi szó. „Töltsétek meg a korsókat vízzel!” – „Ti adjatok nekik enni!” Ugyanakkor felszabadító is. Többször halljuk tőle: „hited meggyógyított téged”. Vagy: „Menj, és többé ne vétkezzél.” Befogadó a jézusi szó: „Jöjjetek hozzám, akik elfáradtatok...” „Jöjjetek, pihenjétek ki magatokat.” Ítéző is a jézusi szó: „Jöjjetek, vegyétek birtokba... távozzatok...” Önmagát feltáró: „szelíd vagyok és alázatos szívű”. Megértő, empatikus a jézusi szó: „Hol vannak a vádlóid? Senki sem ítél el téged?”

Önmagán túlmutató a jézusi szó, a példázatok szavai. „Kiment a magvető...” „Én vagyok a szőlőtő...”

A hazugság a legsúlyosabb bűnök közé tartozik. Amikor az ember nem meri, vagy nem akarja vállalni önmagát. Amikor el akar menekülni a valóság elől, akkor hazudik. Amikor a nyelvet nem arra használja, amire kaptuk: amikor nem a közösségteremtésre, hanem az elrejtőzésre, elfordulásra. A hazugsággal falakat építünk. A hazugság a valóság semmibe vétele. Nem hiába hangsúlyozták

már a régi bölcselők is az igaz, a jó, a szép fontosságát. Mindhárom fogalom szoros összefüggésben van a létezéssel. „Ens et verum convertuntur” – szól a régi bölcséleti axióma. A lét és az igazság összefügg. A hazugság és a halál, a pusztulás ugyanúgy összefügg. A hazugság nem egyszerűen nyelvi jelenség, ami fölött el lehet siklani. Ha az emberhez hozzátartozik, hogy képes kifejezni önmagát, akkor a hazugságot úgy is felfoghatjuk, mint olyan jelenséget, amelyben az ember nem meri vállalni saját magát. A nem tudatos hazugság ösztönös menekülés a valóságtól. A tudatos hazugság pedig nem más, mint a valóság megtagadása.

Évtizedekkel ezelőtt indult a Szépen magyarul, szépen emberül mozgalom. Az igényes nyelvhasználat belső tisztaságra való törekvést jelez. Az igénytelen, pongyola, trágár beszéd nem más, mint szellemi, lelki mosdatlanság. A pontos fogalmazás a tiszta, világos, egyértelmű kapcsolatok megteremtését segíti elő. A pongyola, laza, igénytelen, trágár beszéd nem közösséget teremt, hanem megosztást támaszt. Talán nem túlzok, ha kimondom: diabolikus.

A nyelv, bár én használom, nem az enyém. Egy közösségtől örököltem, egy családtól. Az anya-nyelv számomra ezt jelenti. Úgy hozzám tartozik, mint a gyermek az anyjához. A szavakhoz jelentés kapcsolódik. Fogalmakat tesznek közölhetővé a szavak. Az élet legbensőbb tényeiről nem lehet mindenkinek beszélni. Szoktak beszélni „intimszféráról” – ez nem tartozik a nyilvánosság elé. Minden családnak, közösségnek megvannak a maga titkai, amelyekről a család beszél, de csak egymás között. S beszélhetünk természetesen a vallási szféráról, amely az embernek legszemélyesebb ügyei közé tartozik. Évszázadok kristályosították ki ennek kifejezőképességét. Tartsuk tiszteltben. Ne profanizáljuk, ne tegyük hétköznapivá azt, ami ünnepi, ne húzzuk le a sárba azt, ami a létezés legnagyobb titkairól, életről-halálról beszél. Lelkiismeretem kell, hogy megmondja, hol a határ, mi az, amit ki-

mondhatok, s mi az, amit nem. Kifordul az ember önmagából, amikor azt, ami szent, hétköznapivá teszi, és a hétköznapi jelenségeket úgy tekinti, mintha végtelen értékűek lennének.

Az ígehirdetés nyelve mindig is meghatározó volt a tömegek nyelvhasználata szempontjából. Igehirdetők, prédikátorok nyelvhasználata szinte normaértékű volt. Évszázadokon keresztül az ígehirdetők jelentették a nyelv nyilvánosságát. A közösség előtt kimondott szónak gondolat- és magatartásformáló ereje volt és van ma is. Hozzávenném még az iskolát, a tanárok, tanítók igényességét és fegyelmezettségét. A prédikáció, az ígehirdetés nyelve meggyőződésem szerint akkor értékes, ha olyan, mint a jézusi szó: megszólító, felszólító, felszabadító, együttérző – és a hallgató számára jelen van benne az a személy, aki vállalja a nyilvános megszólalás, az ígehirdetés küldetését és felelősségét.

Aki nem ismeri az anyanyelvét, nem is képes arra, hogy jól használja. Aki nincs tisztában az élete értelmével, aki önmagával nem tud mit kezdeni, nem fog törődni azzal, miként is szólaljon meg. A világot birtokba venni az anyanyelvemen tudom. Aki nem látja a színek sokféleségét, megnevezni sem fogja tudni azokat. Tiszta, világos ismereteink legyenek a világról, a valóságról. Nem magamnak kell felfedeznem az egész világot: akik előttem jártak, sok mindent feltártak már belőle. Aki nem olvas, gondolkodni sem tud. Olvasni kell, sokkal többet, mint amennyit olvasunk. S nem csak szakirodalmat, szépirodalmat is kell olvasni. De nem elég olvasni: sok olyan kikristályosodott, értékeket magába sűrítő szövege van az írott magyar nyelvnek, amelyből szó szerint kellene tudni idézni. Könyv nélkül tudni verseket. Vannak, akik „fél szóból is értik egymást”. Ha közös kincseink vannak, ha ugyanazt ismerjük irodalmunkból, hamarabb eljutunk oda, hogy „fél szóból is értjük egymást”. Közösségekre van

szükség, együtt gondolkodó, együtt érezni tudó emberek közösségére. Nagy a felelőssége mindenkinek, aki megszólal a nyilvánosság előtt. Példaképekre volna szükség, akikre föl lehet nézni, nem pedig bálványokra, akiket utánoznak sokan. Megvannak ezek a példaképek, nem kell „nagy nevekre” gondolni. Közvetlen környezetünkben találhatunk embereket, akiknek nem mindegy, hogyan beszélnek. Figyeljünk föl az igényességükre, és tanuljunk tőlük.

Örülök, hogy magam is ott lehettem A Magyar Nyelv Múzeumának megnyitásán. Fontos, hogy egy múzeum tudatosítsa: bár nyelvemlekeink valóban kell, hogy láthatók legyenek, a nyelv nem múzeumi tárgy, hanem emberségünk, magyarságunk szerves része. Tudatosítja ez a múzeum, hogy érték a magyar nyelv, és hogy voltak és mindig vannak, akik féltik, őrzik és művelik ezt a kincset. Legyen ez a múzeum egyrészt gyűjtőhelye rögzített és rögzíthető nyelvi kincseinknek. Ugyanakkor legyen ösztönzője iskoláknak, közösségeknek, hogy mindenki ott, ahol él, jobban felfigyeljen azokra, akik gondozták, ápolták, nem hagyták veszni a nyelvünket.

Hozzám – több mint húsz éve élek Tihanyban, és több évtizeden át éltem Pannonhalmán, ahol a Tihanyi alapítólevelet őrzik – természetesen a Tihanyi alapítólevél áll a legközelebb. Azt tervezem, hogy egyszer létrehozunk egy parkot, amelyben a sétálók meg-megállhatnak egy-egy magyar mondat előtt. Elgondolkodhatnak azon, hogy pl. minden nemzet a maga nyelvén lett tudós, de idegenen sohasem (Bessenyei György). Vagy: Számomra idegen az az európaiság, amely nem magyar, s az a magyarság, amely nem európai es egyszersmind (Kodály).

Az írás a Korzenszky Richárd-dal 2013-ban készült interjú (a kérdező: Nyíri Péter) szerkesztett, kérdések nélküli változata.

Minden igazi műalkotás egyszerre korszerű és időtlen. A hegyek, a völgyek, a síkságok térformájuk szerint évezredek óta változatlanok. Művészi ábrázolásuk kapcsán nagy nevek villannak elénk, így könnyen azt lehetne mondani, hogy emberi környezetünk lényegét már a régi nagyok bemutatták, megörökítették, ugyanez történt a lélek számtalan mozzanatával. A hajdani nagy alkotások örök erőforrásai az emberiségnek, de épp meglétük sugallja azt, hogy a jelen legértékesebb pillanatai sem zuhanhatnak bele nyomtalanul az időárba, mert amit ma látunk, most élünk át, azt a hajdaniak nem tapasztalták, pontosan ugyanazt nem láthatták.

Éppen ezért minden korban a művészi megszólalás ember voltunk igazi szép és nagy lehetősége. A jelenségvilágból emelkedik ki a mai költő és író is. Ha figyelembe veszi, hogy megszólalásával lelki tápot adhat kortársainak, és ha él benne a remény, hogy nem hal meg minden, hanem valamit át lehet vinni a jövő partjaira, akkor világossá válik előtte, hogy felelőssége óriási, hiszen egy elidegenedett világban a sokak számára elkoptatott szavakba kell lelket lehelnie. Az olvasó, a befogadó valamit vár, olyasmit, amit környezetében, saját világában nem talált meg, illetve, ami épp a hétköznapi forgatagában, zűrzavarában nem tudott igazi renddé összeállni előtte. Pedig nyomasztja az előtte tátongó űr, boldogságra vágyik, de épp körülményeinek hatalma ezt nem teszi lehetővé. „Aki hozzám fordul, azt meg kell becsülnöm” – ezt kell tudatosítania a művésznek, mert aki nem tiszteli mások emberi méltóságát, az saját maga számára sem várhat el semmiféle tiszteletet. A nyelvnek, és különösképpen a művészinak üdének, tisztának, eredetinek, egyéninek, szépnek és természetesnek kell lennie. Ez a megszólaló felelőssége, mert különben nem méltó arra, hogy a nagy elődök nyomába lépjen. Különben nem várhatja el, hogy figyeljenek a szavára.

A felelősség minden megszólalás esetén jelen van. Amiről én most beszélek, az a felelősség legnagyobb fokát érinti.

„Nyelvében él a nemzet” – több mint másfél évszázada hirdeti a szállóige. Mindnyájan, akik megszólalunk magyarul, valamilyen módon bekapcsolódunk népünk életébe, természetes vérkeringésébe. Ha szeretjük őseinktől kapott áldott szavainkat, ha élmény számunkra a beszéd, az írás, akkor akár észrevesszük, akár nem, általunk is folytatódik a teremtés műve – népünk egy tagja, egy személy így adja át azt, amit őseitől kapott. József Attila szerint a nemzet közös ihlet. Ebből következik, hogy mindazok, akik átérzik múltunk, jelenünk lényegét, és hisznek jövőnkben, részesülnek közös létünk szépségeiben. Ha az a lét jó volt, akkor vigasz a bajban; ha vérzivataros századainkat idézzük, akkor épp a túlélés nagyszerű ténye lehet erőforrás bajaink, keserveink közepette.

A közös ihlet és a nemzet nagyszerű összekapcsolása épp azt bizonyítja, hogy a nemzet számára mindenki fontos, csak hassa át a boldog és titokzatos áramlás, olyan erő, amely hitet ad: egy nemzetnél sem vagyunk alábbvalóak. Van emberi méltóságunk. Ezt semmilyen ellenünk irányuló gyűlölet, aljas indulat nem veheti el tőlünk. Általunk tud több értéket felmutatni az emberiség: többet kap. Arany János, Ady Endre, Jókai Mór, Németh László és több más irodalmi nagyságunk óriásként emelkedik ki az időből.

Arany János nyelvében az ősinek és saját korának a teljessége úgy olvad egybe, úgy alkot szerves egységet, hogy ezzel a nagy egybeolvadással lehet ő minden magyar ember ihlető forrása. Képi látása, a hasonlatok, metaforák természetesen fakadtak fel lelkéből. A magyar nyelv lelkét érezte ő rendkívüli módon. Természete, vérmérséklete szerint nagyon más volt, mint Ady Endre, de nyelvünk újszerű elemeinek, lehetőségeinek a bátor használata alapján közelebb állnak ők egymáshoz, mint ahogyan ezt természetük alapján gondolni le-

hetne. Olyan teremtdőerő élt bennük, amely meghatározó arculatot adott költői nyelvüknek. Ady Endre világa elképzelhetetlen nyelvi újításai, eredetisége nélkül. Egyedüli üstökös volt ő a magyar költészet egén. Ihlető hatása, örök nyelvi példája leginkább az, hogy hű volt önmagához. A „minden Egész eltörött” korszakában a léthiányt nyelvünk kozmikus erejével pótolta.

Jókai Mór nyelvét a mese bűvölete hatja át. Korának reménytelenségét, kiábrándultságát az ő halhatatlan derűje jó értelemben feledteti. Szerintem az a nemzet, az élet megmaradásának a törvényét sugallja. A pusztítás, a rombolás erőivel szemben óhatatlanul fel kell lépnie egy nagyobb erőnek.

Németh László egyik nagyon fontos ihlető forrása Móricz Zsigmond művésze volt. Az eredeti élőbeszéd és írói megvalósulás úgy fonódik össze műveiben, hogy azokban a legmegrázóbb sorskérdéseinkre kapunk választ. Az emberen kívül és belül kereste a csonkaság-lét okait. Hamar észrevette, hogy a magyarság lelkiileg is megsérült a történelmi tragédiák satujában. Orvosnak túl érzékeny volt, írónak túl józan és magyar. Ezt az utóbbi jellemzőjét utasítják el azok, akik az új létet és utat a semmi vágányán robogva szeretnék megtalálni.

A „fentebb stíl” kapcsán belerögződött az emberbe, hogy valami rendkívüli, nem mindennapi, mesterséges nyelvi jelenségről van szó. Pedig minden nagy, örök ígéretű jelenség csak úgy ölthet testet, ha anyagi burka is méltó az örökhöz, a mindenben átfénylő ünnephez. A legnagyobb alkotások esetében ez azért nem tűnik fel, mert a tartalom és a forma oly természetesen esik egybe, hogy más nyelvi valóságot nem tudunk elképzelni, vagy ha ezt mégis megtesszük, akkor kellő önmérséklet birtokában rögtön látjuk, hogy minden egyéb változtatási kísérlet csakis gyarlóbb lehet, maga a lezárt mű a hiteles és végleges remek. Úgy vélem, hogy egyre inkább a nép-művészet titkát kell ellesnünk. Minél egyszerűbb eszközökkel kell

a legmesszebbre eljutnunk. Az emberi szellem nagysága és az egyéni lét elesettsége, mélybe zuhanása egyre nagyobb. A túl szigorú és sokak számára egészségtelen, emberi teljességet kizáró, akadályozó vagy fékező munkamegosztás azt sugallja, hogy nincs szükség minden adottságunkra, minden képességünkre. Épp ebben a valóság helyzetben kell tudatosítani, hogy emberi méltóságunkat óhatatlanul meg kell őriznünk, még akkor is, ha a csend kövületét érezzük magunk körül, mert a magunkkal hozott fény így is felragyoghat, és az a szépre igazán szomjazóknak igazi érték lesz. A Rossz megfertőz, a Jótól van a termés. Ez a jövő záloga.

A posztmodern is hordozhat értéket, ha a művész azt tudja érzékelteni, hogy sok mai ember életében az úr az úr. Ekkor ez a felismerés a „változtasd meg élted” megrázó erejével hat. A művészet erőforrás, de nem szolgálhat nyomorító, életellenes hatalmakat. Elsa Morante szerint a művészet a rombolás tagadása. Julien Jaynes pedig azt bizonyította, hogy a költészet ősi állapotában az istenek nyelve volt. A sok-sok változás ellenére el lehet mondani, hogy az, ami kibírta az idő próbáját, az a magasabb lét üzenetét hordozza: az örömhírt, benne a teremtés műve folytatódik. A drasztikus, a trágár nyelvi elemek az emberi méltóságot sértik. A test a lélek temploma. Szentségtörést szavakkal is lehet elkövetni, nem csupán tettekkel.

Ha az iszonyú erejű fegyverekre, a környezetpusztításra gondolunk, akkor könnyen beláthatjuk, hogy soha ennyi hirtre és reményre nem volt szüksége az emberiségnek, mint most. Különben nem tud derűsen élni, dolgozni. A rombolás démonának a diadalmenetét az ártatlanok kínszenvedése kíséri. Ezt nem szabad közönyösen nézni! Ha egy művész nem tiltakozik ez ellen, ha egész életműve csak üresjárat, zsákutca, akkor tévútra viszi azt, aki lelkiileg gazdagodni akar általa. Divathős lehet, de ember-e? Megfelel-e ennek a szép és nagyszerű küldetésnek? Az írástudók árulása régi és fájdalmas tény.

A mesterségesen megalkotott, „távirányítású” kánonok világában a fürdővízzel együtt kiborítják a gyermeket is. Ezek a – manapság egyesek szerint szükséges, de nem emberi – szűrőrendszerek nem a jövőt, nem a lélek tisztaságát, egészségét, nem az élet rendjét szolgálják. Bizonyos kánonok végtelen szabadossága az írni nem tudók árulását is művészi rangra emeli, és ez a halál civilizációjának az egyik fölöttébb természetes axiómája: nem adhat mást, mint lényege maga.

A magyar nyelv egyik erejét éppen abban látom, amit sokan kárának, hátrányos helyzetének tekintenek: elszigetelt voltában. Rokoni kapcsolatainak ellenére sokak szerint egyedül áll a nagyvilágban. Mi éppen ezzel a „különállásunkkal” vagyunk eredetiek. Nyelvünk védelmi hálót, rendszert von maga köré. Általa tudunk színes világot felmutatni az emberiségnek. Minden nyelvnek megvan a maga létjogosultsága, de a mi sorsunk különösképpen íródott bele a mi művelődésünkbe, nyelvünkbe. Az általam tanult nyelvek szépségeit nem fedeztem volna fel oly igazi és őszinte örömmel, ha nem nyűgözött volna le örökre anyanyelvem. Szívet nyitó, lelket öröme gyújtó ígézet van ebben a nyelvben. Semmilyen más forrásból nem ismerhetjük meg annyira őseink gondolkodását, mint amennyire ebből az egyedüli szépségből. Elég határozóragjainkra gondolni: házban, délben, jóban (van valakivel) – más-más határozót fejez ki ugyanaz a rag. Ősi állapotban a hely meghatározása volt a legtermészetesebb az ember számára. Vannak ma is olyan ősi törzsek, amelyeknek a tagjai nem ismerik az idő fogalmát. Nyelvünkben egyszerre van jelen a nagyon távoli múlt, a jelen és a jövő. Aki ennek a nyelvnek a titkát látja és érzi, Eurázsia létehez, gyökereihez áll közel: az ész és a szív ritka összhangjához. A sors különös játéka az, hogy ezt a tündökletes csodát elsősorban mi élvezhetjük, sok zivataros század után ez a legnagyobb ajándék a számunkra. Néhány olyan rendkívüli idegen is megcsodálta, mint Mezzofanti, Shaw, Heidegger és Bergson,

ám nagyon sok „nyelvtársunknak” (Nagyszebenben hallottan ezt a szót) fogalma sincs arról, hogy mekkora kincs rejlik ebben a nyelvben. Szent meggyőződése, hogy Bartók Béla zenéjét nem lehet elképzelni az ő anyanyelve – a mi édes anyanyelvünk nélkül. Így hát a művelt világ sejt valamit a mi lélekáradásunkból, és ez igen nagy vigasz a számunkra, mert Bartók úgy mutatta meg az ősi és a nagyon modern egységét, egyedüli összefonódását, hogy abban a nagy összegezésben a magyar szavak, hangok zenéje, dallama, beszédünk hanglejtése is árad. Tanárságom egyik boldog pillanata az, hogy volt olyan kassai tanítványom, akit férje annyira szeretett, hogy a kedvéért megtanult magyarul, és a magyar költészet rajongója lett. Fordítóink munkáit, remekléseit is úgy élvezte, mint egyedüli, különleges szépséget. A szeretetet semmilyen határák sem ölheti meg az ember szívében.

Gyakran kérdeztem meg a tanítványaimtól, hogy tudnak-e arról, hogyan ünnepelték meg Kazinczy Ferenc kilencvenedik születésnapját. Mit kapott volna ő, ha történetesen megéli, eléri azt a szép és magas életkort. A századik születésnap jut a mai fiatalok eszébe. A kilencvenedik rejtély. Rejtély bizony és iszonyat, mert ha a Mester akkor is élt volna – itt, széphalmi otthonában, esetleg épp ezen a jeles napon kapta volna meg az értesítést: két nappal korábban végezték ki szeretett gyermekét. Kazinczy Lajos a gyilkos golyók felsüvítése előtt öt nappal töltötte be huszonkilencedik életévét. Hogyan „ünnepele” az aradi börtönben? Súlyomszárnynon szállt az idő, és ő már a vértanúságra készült. Október hatodikának a halál-kövülete vette körül. Tudta, hogy nincs irgalom. Tudta, hogy a fegyverek hamarosan a szívére néznek, és ebben a szívben egyetlen vágy élt, mégpedig az, hogy a végső pillanatban legyen ereje elmondani legforróbb, legáldásosabb imáját, fohászát: „Isten, ne hagyd el szerencsétlen hazámat!”

Olyan mártírológia áll előttünk, amelyet az igazságtalan győztesek, a hamisan szerzett jólét haszonélvezői sohasem fognak megérteni.

Szólhatunk hozzájuk angyalok nyelvén is. Ők süketek maradnak. Hűségeselek sátáni önmagukhoz. Miért írtam én akkor minderről eposzt, ráadásul magyarul és olaszul is? Egyszerűen azért, ami velünk történt. Vannak események, amelyek kitörölhetetlen nyomot hagynak az emberi lélekben. Vannak sebek, amelyek egyre égetőbben fájnak. Egyre nagyobb kín az a közöny, az a sok hamis és hazug hang, amely legnagyobbjainkat körülveszi. Az ember egy idő után egyre inkább azt érzi, hogy nem hallgathat, mert ezzel a hazugságot, az igazságtalanságot fogadja el. A reánk zúdult halál-éjszakát a remény fényeivel kell felderíteni. Az imént a közönynek, a gyűlöletnek, a rossz szándéknak a jéghegyéről beszéltem. A pusztába kiáltott szó keserve tört fel belőlem, de akiben hit és küldetésudat létezik, lobog, az tisztában van azzal, hogy az éremnek másik oldala is van: léteznek még tisztességes, jövőt kívánó emberek is. Hozzájuk kell szólni! Kazinczy Ferenc magyar Laokoon volt. Sorsa végkifejletében, a család iszonyú szenvedéstörténetében Dante Ugolino nevű szereplőjére is hasonlít. Ami a magyar és az olasz családdal történt, azt a következő szavak fejezik ki a legtökéletesebben: „Kő vagy, ha nem sír benned is a lélek.” (Babits Mihály fordítása)

Petőfi Sándor vátesz volt. Jövendőlései beteljesedtek. Kazinczy kapcsán is sejtette-e a jövőt? Tudta-e, hogy az apai küldetésnek ilyen folytatása lesz? Ez titok, és tudtommal ezen senki sem tündökött. Ha megretette is, nem szólt róla. Petőfi Sándor 1847. július 10-én érkezett Újhelybe. Kazinczy Gábor vendége volt. Széphalmi emlékeit egy költeménye, gyönyörű és megrázó prózai sorai őrzik. Most csak egy mondatát idézem: „Kötelessége volna minden emelkedett lelkű magyarnak életében legalább egyszer odazarándokolnia, mint a mohamedánnak Mekkába.” A látott, a tapasztalt, a megélt bajok ellenére ez a kijelölés, meghatározás egyszerűen döbbenetes.

Petőfi ugyanis nem dicsérgetett felelőtlenül senkit. Egyetlen elődje vagy kortársa kapcsán a magyar irodalomnak ilyen szent helyéről nem beszélt. Lángész volt, hősosz: Kazinczy küldetését látta meg, és örökre kijelölt egy olyan kultikus helyet vele kapcsolatban, melyet az idők viharai nem söpörhetnek el, nem pusztíthatnak el, mert azt a legmagasabb erkölcs, a legnagyobb minőség védi. Mennyire illő és üdvös volt, hogy Pásztor Emil ezen a szent helyen álmodta meg, képzelte el a Magyar Nyelv Múzeumát. Ezt az egyedüli intézményt nyelvünk szépsége, ereje élteti, az a csodálatos áramlás, amely az idő legtitokzatosabb mélyéről juttatja fel hozzánk a magyar lélek aranyát. Térbeli helyét Kazinczy Ferenc kivételes nagysága, áldásos, önfeláldozó tevékenysége határozta meg, de meggyőződése szerint legfőbb szellemi patrónusa Petőfi Sándor. Olyan erő van itt jelen, amely minden gondunkban, bajunkban éltető forrásként tör elő. A görögök a világ köldökéről beszéltek, és úgy érezték, hogy az Delphiben jelen volt. A kereszténységnek ilyen erejét hirdeti Assisi és több más megszentelt hely. Kazinczy munkája, Petőfi áldása révén ilyen szent hely nekünk Széphalom: nyelv és irodalom úgy van itt jelen, hogy a teljességet érezzük. Az idők végezetéig lobogó erőt, hitet, reményt és azt a határtalan szeretetet, amely minden csonkaságtól megmenti lelkünket. Petőfi Kazinczy teljességét látta meg. Épp ilyen szemlélet alapján a „fentebb stíl” nem zavarta meg nagy tiszteletét. Őbenne még megvolt a tisztánlátás képessége: a bolhát nem nézte elefántnak. Lám, a zsarnokságnak, a diktátoroknak a fő ellensége Kazinczyban a leglényegesebbet fedezte fel: azt a rendkívüli személyt, aki végtelenül (hasonlíthatatlanul) sokat adott nemzetének.

Az írás a Tusnády Lászlóval 2013-ban készült interjú (a kérdező: Nyíri Péter) szerkesztett, kérdések nélküli változata.

Dankó Dénes

KIS ESTI ELMÉLKEDÉS A MAGYAR NYELVRŐL

Mit jelent egy átlagos nyelvhasználónak a magyar nyelv?

Semmit... és Mindent!

Semmit: mert az egyszerű hétköznapiokon fel sem tűnik. Teljesen megszokott, ahogy kenyeret kérünk a boltban, híreket olvasunk „papír alapon”, vagy netán valamilyen okosnak mondott készüléken. Ahogy munkahelyünkön feladatot kapunk vagy adunk. Ahogy érveket ütköztetünk, gyereket nevelünk, házi feladatot kérdezzük ki. Fel sem tűnik, micsoda unikum is az, hogy ezen a nyelven szólhatunk.

És mindent: édesanyánk ezen a gyönyörű nyelven szólt hozzánk először. Ezen a nyelven vallottunk szerelmet. Ezen a nyelven mondtuk ki azt a bizonyos igent. Magyarul tanígtattuk gyermekünket, s csodálattal hallgattuk, ahogy megformálta az első szavakat.

Szinte fel sem tűnik nyelvünk sokszínűsége, csodás hangzása, s hiánya, míg hosszabb időre el nem hagyjuk az országot, s huzamosabb ideig nem halljuk az anyanyelvet. Ha pedig magyarul beszélünk idegen honban, s a mexikói munkás megkérdezi, mi az a nyelv, amelyet beszéltek, mert ilyen gyors, pörgős szavakat ő még soha nem hallott, akkor csodálkozunk el igazán, milyen különleges is az a nyelv, amely az „édes mienk”.

Amikor Weöres Sándor pletykázó asszonyait olvassuk vagy József Attila intelmeit a Számokról, netán Varró Dániel Szósz nénije jön velünk szembe a papírlapon, akkor hasít belénk igazán, mennyivel gazdagabbak vagyunk a többieknél! Mert ez a néha fel sem tűnő semmi nekünk, a MINDEN!

Minya Károly

KALANDOZÁS AZ ÚJ SZAVAK VADÁSZMEZEJÉN



Széphalom

Évente legalább két alkalommal megfordulok A Magyar Nyelv Múzeumában, és mindannyiszor meggyőződöm arról, hogy ez az ország legszebb múzeuma. Olyan, mint egy ékszerdoboz, tele kincsekkel a magyar nyelvről és művelődéstörténetről. Megnyugtatóan hat rám az épület, annak a tartalma és a környezete. Érzem, Kazinczy szelleme övez. Ugyanakkor nagyon kedves emlékek fűznek az intézményhez, ugyanis minden év júniusában itt hirdetjük ki az év szavait. Egy alkalommal a bátyaszárny tetejéről tettük meg ezt, és nagy erővel igyekeztem legyőzni a tériszonyomat...

2013-ban a *mamahotel* lett az év antiszava. A kifejezés egy rendkívül aktuális jelenséget takar. „Lakói” azok a munkaképes személyek, akik elsősorban a szülőktől kapott pénzből élvezik az életet, valamint a szülői ház nyújtotta előnyöket és biztonságot. Számos kifejezéssel illették e jelenséget szociológusok és pszichológusok, bár a fogalmak nem teljesen fedik le egymást. Például: *Pán Péter-szindróma*, *bumeráנגgeneráció*, *partipénzesek*, *zsebpénzemberek*, *postadolescence*, azaz ’késő serdülőkor’. Az olaszok a *bamboccioni* kifejezést használják, amely nagy gyereket takar, a japánok a *parasaitoshinguru* névvel illették, ez „erős” szó, utal a személy elősködő magatartására. A németek kevésbé értékítéletes kifejezéssel élnek: *Nesthockers* ’kismadár, amely sokáig lakja a szülői fészket’, a britek azonban igen kíméletlenek: *KIPPERS* = *Kids In Parents’ Pockets Eroding Retirement Savings*, a jelentése pedig a következő: ’gyerekek, akik erodálják szüleik nyugdíj-megtakarítását’. Ezek a példák arról árulkodnak, hogy több nemzetet érintő és foglalkoztató jelenségről van szó. A magyar *mamahotel* kifejezés némiképp kedvesebb, ironikus, s ugyanakkor a valóságot tökéletesen tükrözi. Ez többek között azt is bizonyítja, hogy egy nyelv mennyire hajlékony, mennyire tud alkalmazkodni a nyelvhasználók elvárásaihoz.

Elgondolkodtató Bodor Pál idézete a nyelvről és a szókincsről, főleg azok számára, akik azt vallják, hogy a szókincs vizsgálata nem is

nyelvészeti kérdés, csak olyan, mint a fán a levelek: lehullanak, majd újra kinőnek. „Ki méri fel, hogy az ember legelsőképben beszélő lény?! Emberré válásában s még inkább emberebbé válásában megszólalása a lényeg. Ember mivoltában jelesebb szerepet játszott a szóképzítés, mint a szerszámkészítés...”

Az új szavak keletkezésének legjellemzőbb területei, témakörei az informatika, a telekommunikáció, valamint a közgazdaság, pénz-ügy, kereskedelem. Létrejöttüknek a módját tekintve magasan vezet a szóösszetétel. Ezek gyakran metaforikusak, ironikusak, sőt időnként gúnyosak, szarkasztikusak. Itt van mindjárt egy „csúnya” kifejezés, a *banyatank*. Létrehozói természetesen a fiatalok, s hű tükre a generációk közötti különbségnek, egymás meg nem értésének, eltérő attitűdjének. Valószínűleg ismert, hogy a szó, a *banyatank* a két keréken húzható nagyobb bevásárlótáskát jelenti, és általában az idősebbek használják. Akik, tegyük hozzá, időnként korukból adódóan türelmetlenek, s törtetnek, csörtetnek vele előre. A fiatalok pedig alig tanúsítanak toleranciát, megértést, nem gondolva arra, hogy azért bizvást ők is elérhetik ezt a kort.

Igen divatossá vált a politikai közbeszédben az ironikus *kutyakomédia* kifejezés. Lenéző minősítést, kicsinyítést takar. Grétsy László meghatározása alapján jelentése nem kutyák komédiája, hanem olyan jelenet, esemény, eljárás, amely a benne előforduló kutyálkodások, azaz huncutságok, gonoszkodások miatt komolytalanná, közönségessé torzul’.

A leginkább azonban a személyekre vonatkozóan találunk gúnyos összetételeket. A *kommenthuszár* (az év szava volt szintén) korántsem harci virtusáról ismerszik meg, hanem épp ellenkezőleg, kissé nevetésges mivoltáról, ugyanis ő az az internetes hozzászóló, kommentelő, aki egy verbális huszárvágással minden témát le tud zárni.

Az *offshore-lovag* olyan gazdasági személy, aki Magyarországon tevékenykedik, a cége magyar tulajdonban van, viszont olyan országba

helyezi a székhelyét, ahol minimális vagy nulla adót kell fizetnie a nyereség után. Így nem veszi ki részét a hazai közteherviselésből, csak a haszonra tesz szert. Az ironia nyilvánvaló a szóban: nem lo-vagias cselekedet.

És folytathatjuk az ironikus-metaforikus személyelnevező összetételek sorát. Újabb lovag az *adrenalinlovag*. Olyan személy, aki szívesen teszi kockára az életét. Az *IQ-törpe* alacsony intelligenciahányadosú ember. A *nejlonparaszt* az a személy, aki városlakóként részben vagy egészben a paraszti életformára vált át, a *panelproli* pedig lakótelepen, panellakásban, szolid körülmények között élő ember. Némelyek véleménye szerint a *panelproli* a *lumpenproliból* származtatott kifejezés a 2002-es választási kampányban. A *plázacica* és a *szolícica* magyarázatra sem szorul, mint ahogy a *véleményvezér* sem. A *zsírharcos* szó viszont húsba, akarom mondani zsírba vágó lehet, ugyanis fogyókúrázót jelent.

Minden bizonnyal a véletlen műve, hogy a fenti szósorban a háborús, katonai kifejezések adták többségében a metaforák alapját. Ugyanakkor mindezek egyértelműen bizonyítják, hogy a metafora, névátvitel korántsem csak a szépirodalmi stílus kivételes sajátossága, hanem ahogy a köznyelvben igen gyakran élünk vele, ugyanúgy a szlengben és a publicisztikai stílusrétegben is.

A neologizmus, azaz az új kifejezés olyan, mint a vizes szappan: hol előre, hol hátrafelé csúszik ki az ember kezéből. Előre, ha szinte a megjelenése pillanatában elterjed, annyira fontos kifejezés, és veszíti el neologizmus voltát. Ilyen például a *végtörlesztés*, amelyből elvonással mindjárt létrejött igei alakja a *végtörleszt*. Illetve fordítva: kis túlzással a szó a megszületésének a pillanatában elavul, fölöslegessé válik, például a *hamburgeradó*, ami hamarosan *chipsadó*ra váltott.

A tisztavirág-életűnek tűnő egyéni szóalkotások lehetnek egyszeriek, de ennek ellenkezőjére is van példa. A *káder* a szó kissé pejoratív vagy gúnyos értelmű: érdemtelenül magas beosztásba, helyzetbe került

személy. Akik a szocializmus idején a káderdűlőn laktak, magas beosztású pártállami vezetők voltak. Ez alapján az egyik kollégám megalkotta a *káderina* kifejezést, hiszen egyenjogúság van! Teljesen sajátos, alkalmi, csak szóbeli neologizmusnak, új szónak tekinthető. Hogy már régebben is létezett, csak nem rögzült írásban, annyira titkos volt, vagy csak az interneten nem fordul elő, s kézírásban mégis megtalálható, s ráadásul valaki a *balerinával* keverte össze, arra már nem tudok válaszolni...

Ezzel szemben az egyéni szóalkotás lehet tartós is. Gajdos László, a Nyíregyházi Állatpark igazgatója mesélte egy alkalommal, hogy több ismerősének beletört a nyelve az *óceanárium* szóba. Így gondolt egy merészet, és tegyük hozzá okosat, a könnyebb kiejthetőség kedvéért megváltoztatta az *óceanárium* szót, és egyszerűen *ócenárium*nak nevezte el az állatkert legújabb látványosságát.

Az *óceanárium* kifejezés természetesen megtalálható az idegen szavak szótárában, jelentése: nagyobb tengeri állatok tartására és bemutatására épült hatalmas akvárium. Ez a szó nyilvánvalóan rokonságot mutat a *terrárium*mal, amely a kisebb kétéltűek, hüllők tartására való üvegfalú tartály. Itt kell megemlíteni a *tropikárium*ot is, amelynek az ötlete egy Svédországban élő magyar üzletember, Farkasdi Károly nevéhez fűződik. Ő és családja hozta létre 1990-ben Kolmardenben és 2000-ben Budapesten az első ilyen jellegű intézményt. A tropikárium mint kiállítás ötvözi magában a hazai halak, a trópusi esőerdőben élő állatok és a tengerek, óceánok mélyében lakók életének bemutatását. Mindezen állatok köré az eredetihez teljesen hasonló környezetet varázsoltak, hogy mind az állatok, mind az őket megcsodálni vágyó látogatók jól érezzék magukat.

Visszatérve az ócenáriumba el kell mondani róla, hogy a Nyíregyházi Állatparkban a Zöld piramisnak nevezett épületben mutatja be a föld alatti szinten az Indiai-óceán élővilágát. A látogatók üveg-

folyosóban közlekedve az 500.000 literes akváriumban lévő cápák, ráják és korallok élővilágát tekinthetik meg. Ily módon az *ócenárium* egy hívó- és reklámszó lett egyben. A szó elterjedtsége megnőtt a dél-afrikai labdarúgó-világajnokság idején, ugyanis a németországi Oberhausenben található óceanáriumban lakó Paul, a polip szinte tévedhetetlenek bizonyult, valóságos orákulummá vált. Mint ismert, a nyolclábú „jós” elé két csapat lobogójával ellátott dobozban tálták az eseményt, s amelyikből evett, az győzött.

Magyarítással is keletkezhet új szó, és ennek a sikeressége a körülmények szerencsés egybejárásán múlik. Nagyon esetleges az elterjedése és a megismertetése. Ki lehet írni pályázatokat, s hiába a találó szó, ha valamilyen oknál fogva a közízlés nem fogadja el. Pedig a magyarítás sokak számára természetes. Ez tiszteletre méltó. Az egyik műszaki kollégám nagy örömmel írta egy e-mailjében, hogy megvan a *pendrive* magyar megfelelője! *Zsebtár*, hiszen a zsebünkben tároljuk az információt. A *csetelés* jellemzője pedig a dialógus, amelyet írott formában való megjelenése miatt valaki *párirat*nak nevezett el. A konferenciákon kiosztott *hand out* pedig kézbe adott melléklet, vázlat, egyszerűen *kiosztmány*. Az utóbbi esetben talán a szó hangzása,

az előzőekben pedig a megkésettség az oka a sikertelenségnek. Az *sms* esetében pedig túl hosszú a *rövidüzenet-szolgáltatás*, a *telefonlevezés* pedig már nem fog elterjedni. És még folytathatnánk a sort. A számítástechnika egyébként nagy vadászterülete a magyarításnak. Az *emotikon*, illetve a *smiley* kifejezésekre a következő szavak születtek: *mosolykód*, *vigyorkód*, *mosolygó*, *arcocska*, *kedvjel*, *ábnaarc*, *érzkép*, *képecske*, *hangulatjel*.

Mindenesetre jó lenne felszabadítani a szóalkotó kedvet az alól a félelem alól, amelyet mindenki érezhet, ha új magyar szót alkotni támad kedve: ne váljanak céltáblává, esetleg gúny vagy nevetség tárgyává a magyar szavakkal próbálkozóak. Hiszen milyen ragyogó kifejezés a *pókkamera*, amelyet a labdarúgó-Európa-bajnokság futballmérkőzéseinek sportriportereitől hallhattunk. A stadion fölé kifeszített drótkötélen távirányítással „szaladgáló” kamera, amelynek segítségével teljesen új nézőpontból lehetett szemlélni az eseményeket. S egyre gyakrabban használatos a *flashmob* (polgárpukkasztó összejövetel, amikor egymásnak ismeretlen emberek az interneten előre megbeszélt helyen és időben ugyanazt a furcsaságot cselekszik), van rá magyar megfelelő is: *tömeghökkenítés*, mint ahogy a *hacker* vagy *cracker* is találó szót kapott: *webmetsző*.

E. Csorba Csilla

ÓH, SZÉPHALOM...

(ÖRÖMEMLÉKEK A MAGYAR NYELV MÚZEUMA 10 ÉVES SZÜLETÉSNAPJÁRA)



Török Sophie köpadja

... kiált fel Petőfi 1847-ben, amikor elzarándokol Kazinczy düledező egykori lakhelyéhez, s az ott látottak, az elhanyagoltság a „nemzet-hátlanság”, „nemzet-szégyen” felkavaró érzését váltják ki belőle. Amiatt, hogy ott „nyugszik ő / Vad fák és vad füvek körében, / Fölötte hófehér szobor,” a nemzet háláját felmutató, emlékeztetre sarkalló tárgyasult épület nélkül, joggal emlegeti Petőfi a „keserűség poharát”. Ha Petőfi versét Szász Károly soraival folytatjuk: „*fehér szobrot / Az özvegy állittatott, hajh! Nem a hon...*,” a kellő megbecsülés hiánya még szembeszökőbb. Pedig Kazinczy emlékének őrzése a halála után, abban a 28 évben is folyamatos volt, amíg eljutunk nemzeti szentté avatása, panteonizációja csúcspontjához, az 1859-es évhez.

Eredeti munkáit az 1830-as években már kiadják, felmerül a gondolat szobrának felállításáról is. Kortársai és utódai, legyen főúr vagy egyszerű polgár, vállalva harcolnak, ha kell, a szépirodalom, s ha kell, a politika eszközeivel azért, mert a nyelvnek csak a „használat ad életet”, mert a „nyelvet csak a gyakorlat művelheti sikeresen, és annak a nemzet műveltségéhez, különösen tudományos kiképzéséhez kell alkalmaztatnia”, „a nemzeti nyelv segítségével a nemzeti tudományok emelésével szerez hazánk önállást, fényt és díszes helyet a művelt nemzetek sorában”.

A reformkor költői éppúgy figyeltek a népnyelv mint a tudomány nyelvének gazdagítására, divat lett magyar nyelven írni, beszélni. Jókai Mór *A magyar nyelv ismét itthon* című kevésbé ismert versében joggal írja „Szálld meg költő s tudós lelkét, Hogy írjanak magyarán, Tisztsághban, helyességben Tündökölve egyaránt. Idegen szót, eszméjárást Ne hagyd többé mondani, Van minékünk annál jobb, szebb, Csak ki kell választani.”. Hosszú küzdelem eredménye, s benne Kazinczyé is, hogy az utolsó előtti rendi országgyűlésen, 1844-ben elfogadják azt a nyelvtörvényt, melynek folyományaként a magyar lett a törvényhozás, a hatóságok és a magyar oktatás hivatalos nyelve.

Egy litografált lapon 34 magyar költő-író arcmását ovális keretben, babérágak között, a múzsák, művészetek jelképes jelenlétében tette

közzé 1856-ban a Napkelet című folyóirat, amelynek közepén, fent a költők költője, Kazinczy Ferenc trónolt. Igazi, a nemzet háláját ki nyilvánító ünneplésére 1859-ben került sor. Talán éppen Petőfinek köszönhető az az elnyomatás éveiben kifejtett széles körű közösségi rítus, az a buzgalom, amellyel az élő nemzeti nyelv megalkotóját, ezáltal a nemzeti kultúrát megalapozó, mondhatnánk hazát teremtő Kazinczyt ünnepelték. Tompa Mihály Kazinczyhoz írt emlékersében világosan köti össze a nyelvújító, nyelvgazdagító személyt, aki tevékenységével a népből nemzetet alkotott, a közös sorssal: „*Áldás és fény nagy neveden! / S amely nyelven s lelkében hordoz, / Áldás és fény a nemzetet!*”

Az országot megmozgató Kazinczy-ünnep eredménye nemcsak a nemzeti függetlenség érzésének kinyilvánítása volt, hanem olyan kézzelfogható, materializált monumentumok létrehozásáé is, mint hogy Kazinczy nem sokkal azt követően szülőhelyén, Érsemjénben szobrot kapott. A Petőfi által megénekelt, romlófélben található lakóházát közadakozásból megvásárolták, s helyén egy évtized múlva (1873-ban), Ybl Miklós terve nyomán egy neoklasszicista stílusú mauzóleum épült, amely az eredeti kis ház két eredeti szobáját is megőrizte.

A felsorolt történeti mozzanatok mind pályám valamely Kazinczyval érintkező területére emlékeztetnek, reformkori tanulmányokra, muzeológusi kutatómunkára, grafikatörténeti és kultuszkutatásra, az irodalmi emlékházak működését elősegítő projektek vezetésére. Nem végeztem magyar irodalom és nyelvészet szakot, utóbbival a francia nyelv és kultúra egyetemi kurzusain foglalkoztam. Talán emiatt véssődtek belém oly mélyen Kosztolányinak „*A magyar nyelv helye a földgolyón*” címmel Antoine Meillet-hez, a Collège de France professzorához a magyar nyelv védelmében 1930-ban írt sorai a kis nyelvek beolvadásáról, arról, hogy a hagyományokat hogyan váltja fel az „ésszerűség”, az egyöntetűsége és egységesítésre törekvő, modernnek nevezett műveltség hogyan kívánja kiszorítani a haszontalannak tűnő kis nyelvek egész sorát.

Hogy Széphalom az ország szíve, azt már az 1980-as évek végétől tudnom kellett, gondoskodott róla Fehér József, a legendás hírű sátor-aljaújhelyi muzeológus, igazgató, a Kazinczy Társaság meghatározó jelentőségű tagja, 2009-től elnöke. Ismertem azt a jelentős tudományos és szervezeti munkát, amelyet ez a Társaság konferenciákkal, a Széphalom című tanulmánygyűjtemény rendszeres megjelentetésével, könyvkiadással képviselt, továbbá Kováts Dániel tanár úr évtizedeken át tartó lendületét a magyar nyelv érdekeinek képviselője ügyében.

Nem véletlen, hogy időben értesültem arról is, miszerint Széphalmon A Magyar Nyelv Múzeumát szeretnék megalapítani. E gondolat aktív formálójá, majd egyik motorja kollégánk, az Anyanyelvápolók Szövetségének titkára, Maróti István lett. Az ötlet kezdetben kissé bizarrnak tűnt, a szóbeliségre alapozott, tárgy nélküli múzeum a maga nemében szinte egyedülálló. Már az irodalomnak szentelt múzeum, kiállítás is okozott némelyek számára fejtörést, s külön sajátos, egyedi módszertant kellett e szakág megjelenítéséhez megalakítani. „Aki irodalmi múzeumot látogat, az rendszerint valami olyat szeretne látni, amit másutt nem, vagy legalábbis nehezen kaphat meg. A visszatérő dilemma a képzőművészeti múzeumok gyakorlatával történő összehasonlítást eredményezi: hiszen ott a közönség magával a műalkotással kerül közvetlen kapcsolatba, a képtárat azért keresi fel, mert a műalkotás eleven valóságával csak ott találkozhat. Aki viszont egy verssel vagy egy regénnyel akar eleven kapcsolatba kerülni, az könyvet vesz kezébe” – állapítja meg az irodalmi kiállítások módszertanát elsőként elméleti igénnyel is végiggondoló professzor, Baróti Dezső. Az elméleti gondolkodás ezért már az 1970-es években olyan gyakorlathoz vezetett, amelyben az irodalmi kiállítás *nyelve* más, többféle megközelítést, értelmezést tárt fel.

E gondolatok jutottak eszembe, amikor 2008-ban A Magyar Nyelv Múzeumának ünnepélyes átadására utaztam. A felemelő pillanatokat

csak később homályosította el, hogy Radványi György gyönyörűen a tájba illeszkedő épületének tervezésekor nem gondolták végig a korszerű kiállítások és a közönség forgalmának kívánalmait, a rendelkezésre álló terek, a nyílászárók, a légtechnika nehezen tudja kielégíteni a jogos elvárásokat. Ez utóbbi konstatálására akkor került sor, amikor 2013 év elején, a nagy múzeumi átalakítások évében a Petőfi Irodalmi Múzeum, amelynek főigazgatói tisztét betölthettem, társintézményként, filiáléként kapta a széphalmi Magyar Nyelv Múzeumát és a sátor-aljaújhelyi Kazinczy Ferenc Múzeumot. A szép és megtisztelő feladat az összecsiszolódás átmeneti időszakában is már a közös tervezést, a meglévőre építkezést, s az innen történő továbbrugaszkodás lehetőségét vizionálta.

Előgyakorlatként szolgált, s felhasználható volt a PIM számára az a Minisztérium által korábban kitüntetett programsor, amelyet 2009-ben a Magyar Nyelv Évében bonyolított le az intézmény, „A Szép és a Jó. Kazinczy és a képzőművészetek” című kiállítás rendezésével s a „Nyelvet öltünk” országjáró interaktív buszon közlekedő tárlattal. E programok kurátorainak (Kovács Ida és Kalla Zsuzsa) tapasztalatai, munkája jól hasznosult a Kazinczy Múzeum tárlatai, illetve a Nyelvlesen. Kalandozások a nyelv körül című, játszva tanító kiállítás létrehozásával. A Petőfi Irodalmi Múzeum szakmai háttere, Gulyás Gabriella múzeumpedagógia tudása segítette A Magyar Nyelv Múzeumát abban a 2014 augusztusától 2015 májusának végéig tartó megfeszített, de eredményes munkában, amelyet Széphalmi Szó-Kincs-Tár(s) címmel a TÁMOP-3.2.13-12/1-2013-0071 projekt keretében valósított meg. A sok szálon futó, tematikus heteket is magában foglaló múzeumpedagógiai program befejezésekor a nyelv múzeuma Múzeumpedagógiai Nívódíjban részesült. „A program középpontjában az anyanyelvi ismeretterjesztés és az élményszerű anyanyelv-pedagógia állt; a társtudományok segítségével erősítette

a nyelvhasználói tudatosságot, ösztönözte a hagyományos kommunikációs formákhoz való visszatérést, kiemelt figyelmet fordítva a kézzel írás népszerűsítésére, valamint a nyelvi öröm megélésére.”

Ez utóbbi, az anyanyelvvel való foglalkozás öröme hatja át minden ízében a Nyíri Péter által vezetett kis muzeológus csapatot, s ez a lelkesedés remélhetően soká tart, addig, amíg mind szélesebb

közönséghez tudják eljuttatni, újabb látogatóbarát kiállításokkal, megszépült kerttel, kulturális eseményekkel a nyelvművelés iránti elkötelezettség, a nyelv gazdagításának, megőrzésének lebilincselő örömét. Mindezt Kazinczy feledhetetlen üzenetének jegyében:

Jót s jól! Ebben áll a nagy titok. Ezt ha nem érted, Szánts és vess, s hagyjad másnak az áldozatot.

Pröhle Gergely

NYELVI TOPOGRÁFIA

A Petőfi Irodalmi Múzeum vezetőjeként mindenekelőtt gratulálok tagintézményünk, A Magyar Nyelv Múzeuma 10. születésnapjához. A PIM-mel való együttműködés fiatalabb, mint az ünnepelt maga, ugyanakkor nem kétséges, hogy ma már egyértelműen közös ünnepről van szó. Nem állítom, hogy Magyarországon a kulturális igazgatás, az intézményi struktúra mindig maradéktalanul megfelel a közvetíteni kívánt tartalom belső logikájának. Ugyanakkor a Petőfi Irodalmi Múzeum jól működő szervezetét, igazgatását, muzeológiai gyakorlatát összekapcsolni Kazinczy Ferenc egykori birtokával, az azon évszázadok óta meglévő emlékhelyekkel, az újonnan létesült intézménnyel, olyan öröndetes hatással bír, mely mind a széphalmi, mind a budapesti múzeumi tevékenységnek javára vált, s a jövőben is látványos eredményekkel kecsegtet. A fővárosi anyaintézmény és az ország északkeleti szegletén, a bukolikus tájban működő filia sokat ad és még többet adhat egymásnak, mindenkiben tudatosítva ezáltal azt, hogy a nemzeti kultúrának, emlékezetnek nincs budapesti és vidéki változata, olvasata – ez csakis szerves egységben képzelhető el.

Nem kétséges, hogy a 10 éve létrejött épület egy határozottan „neológus” kezdeményezés – a modern építészeti megvalósítás egy egészen új hangsúly azon a terepen, ahol korábban leginkább a Kazinczy Ferenc eredeti szándékai, életének fordulatai, tragédiái mellett, vagy inkább helyett az olykor hálásnak mutakozó utókor kultuszápoló kezdeményezései, valamint a mindig megbízható enyészet és olykor az emberi hanyagság együtthatása alakította a környezetet.

Tíz év elteltével bátran levonható a következtetés: a szándék nemes, a megvalósítás céltudatos volt, s ha nem is egy klasszikus múzeum, de egy olyan intézmény jött létre, ami követni igyekszik a nyelvtudomány fejlődését, összegyűjti s egyúttal alakítja az anyanyelvünkre vonatkozó tudást. A nyelvújító Kazinczy egykori birtokán ez a fiatal tereptárgy a nyelvében élő nemzet határozott igényét fejezi ki: legyünk tudatában nyelvünk lenyűgöző értékeinek!

A nyelvtudományi, irodalmi topográfia azonban még erősen pontosításra, tökéletesítésre szorul. Ezen munkálkodunk most – s talán ez lehet a legmértőbb születésnap ajándék.

Kegyeletteljes sírkert, egyszerű és nemes kultuszhely, mozgalmas, az új gondolatokra, kezdeményezésekre mindig nyitott kiállítóhely és közösségi tér – így foglalnám össze azt a hármas egységet, aminek igényes megteremtésével méltóvá szeretnénk válni az egykori birtokos Kazinczy nagyságához és ahhoz a felelősséghez, amit az anyanyelvi tudatosság növelésének szándéka jelent. Ennek fényében nem vagyok róla meggyőződve, hogy az ünnepelt intézmény legmegfelelőbb elnevezése a múzeum. Az egyszerűség kedvéért és a megszokás okán persze nevezhetjük így, de itt a velünk, bennünk, általunk élő nyelv bemutatásáról van szó, ami – főleg egy számottevő gyűjtemény híján – korántsem múzeumba, hanem közösségi térbe való. Széphalmon az egész helyszín idézi meg a magyar nyelvet, egyfajta nyelvi topográfiát hozva létre. A természet erejével és szépségével, a szerves fejlődés és a tervezett átalakítások váltakozásával, az előregedéssel és a megújulás képességével, a tervezett renddel és persze néhány pongyolasággal. Ugyanakkor nem kétséges: ezen a helyen Kazinczy Ferencé a főszerep, mindenképp ő az igazodási pont.

Öröndetes, hogy hamarosan el tudjuk végezni mindazon munkálatokat, melyek az építéskor nem jutottak el a befejezésig. Az is üdvös, hogy Áder János köztársasági elnök hathatós közbenjárására rendezhető lesz az épület közvetlen környezete, lebonthatóak lesznek a hely szelleméhez méltatlan épületek, uniós projekt segítségével megújulhat a kert, a mauzóleumot is fel tudjuk újítani, és a sírkert is méltó módon őrzi majd Kazinczy Ferenc és családja porait. És ha majd az egykori kerttulajdonosról szóló kiállítás is megújulva ide költözik a sátoraljaújhelyi múzeumból, hogy helyet adjon egy nagyobb helytörténeti kiállításnak, akkor elmondhatjuk, hogy nem tétlenkedtünk a 10 éves születésnap megünneplése alkalmából.



Történelmi emlékhely



A Kazinczy Emlécsarnok bejárata

Petőfi Sándor a maga idejében Széphalom meglátogatására e szavakkal hívott fel: „... szent hely, szent az öreg miatt, kinek ott van háza és sírhalma. Kötelessége volna minden emelkedettebb lelkű magyarnak életében legalább egyszer oda zarándokolni...”

Egy nemzeti zarándokhely születése

Egy nemzeti emlékhely létrehozásának ötletét 1859-ben, a Kazinczy Ferenc születésének centenáriumát ünneplő Magyar Tudományos Akadémia tagjai vetették fel. Az emlékünneepséget két hónapra rá Széphalmon is megtartották. Az emlékhely kialakítására az Akadémia megvásárolta Kazinczy egykori széphalmi telkét, a mauzóleum terveit pedig, melyben a lakóház nagy részét eredeti formájában kívánta megőrizni, Ybl Miklós készítette el. A görög templomokat utánzó neoklasszicista síremléképületet 1873-ban adták át.

Mosonyi Mihály főhajtása

A nyelvújító-írók tisztelők között találjuk Mosonyi Mihályt, aki 1859-ben megkomponálta *Hódolat Kazinczy Ferenc szellemének* című zongoraművét, majd röviddel ezután elkészítette ennek zenekari változatát is. A Michael Brandt-ként született zeneszerző életében is mérőöldkőnek számít a zongoradarab, mert ez az első opusa, amelynek kottalapjára nevét Mosonyi Mihályként jegyezte. Élete egyik példája annak a verbunkos által tett erőteljes hatásnak, amelynek eredményeképpen idegen muzsikuskok magyarrá váltak. Noha a zongoramű szerkezetén Mosonyi nem változtatott, a darab hangszerelésével zenetörténetet írt azzal, hogy a Hódolat az

első szimfonikus mű, melyben a *cimbalom* is szerepet kap. Mosonyi a zeneszerzés nyelvújítójaként is a teljes magyarságra törekedett. Partitúrájában a hangszerek magyar nevükön szerepelnek: a fagottot *búgósípnak* hívta, másutt *medencének* a cintányért, valamint talán ő terjesztette el a brácsa máig élő magyar neveként a *mélyhegedűt*. Természetesen nem érte be a nevek magyarításával. Sajátságos magyar műfajra, jellegzetes hangszínekre, különleges nemzeti hangszerekre vágyott, s arra, hogy a hazai és külföldi nagyközönséggel mindezt megismeresse, megszerettesse. Eszménye megvalósításából, miszerint „*A magyar zenének művészi értelemben vett kifejlesztése által (a német, olasz, s francia zeneirály s iskola mellett) teremtsük meg a 4-ik világhírű írmódort is: a magyart*”, tevékenyen kivette részét Mosonyi is. A költő és az irodalmi életet szervező emlékét Kazinczy versének felhasználásával három énekhangra, vegyeskarra, valamint nagyzenekarra írt magyar kantáta megalkotásával koronázta meg. Kazinczy *Tisztulás ünnepe az Ungnál 886-ik esztendőben* című költeménye 1823-ban jelent meg a Kisfaludy Károly szerkesztette Auróra almanachban. A 60 soros hazafias vers mind témáját, mind formáját tekintve eszményi kantátaszövegnek bizonyult Mosonyi számára. Vélhetően 1860-ra így megszületett a magyar zenetörténetben az első verbunkos zenei anyagra épülő kantáta.

A zeneművet a Lavotta-szimfonikusok a millennium évében a Magyar Rádió stúdiójában a Magyar Verbunkos Zene sorozatuk 2. darabjaként CD-lemezen rögzítették. A felvétel megjelenését Bónis Ferenc Régi magyar muzsika hanglemezen címmel a Zene, Zene, Tánc művészeti folyóiratban megjelent recenziójában „az első hangmezfelvétel dicsőségeként”, egyenesen „világpremiernek” nevezte, amelyben „nemcsak a vállalkozás mondható dicséretesnek, hanem a zenei megvalósítás színvonala is”.

Megépült A Magyar Nyelv Múzeuma

A múzeum létesítésének ötletét Pásztor Emil, az Egri Tanárképző Főiskola tudós nyelvésze 1994-ben a Kazinczy Ferenc Társaság közgyűlésén – amelynek maga is tagja volt – vetette fel. Széphalmon, Kazinczy Ferenc egykori gyümölcsöskertjének helyén épült fel és 2008. április 23-án nyílt meg A Magyar Nyelv Múzeuma. Az Európában egyedülálló intézmény modern és mégis tájba illő impozáns épületét Radványi György Ybl-díjas építész tervezte. Az épületben három kiállítótér, könyvesház, szeminárium terem kapott helyet, valamint egy előadóterem száz kényelmes ülőhellyel, korszerű hang- és fénytechnikával, amely alkalmassá teszi hangversenyek, kulturális találkozók, irodalmi estek megrendezésére is. Saját és más közgyűjtemények anyagaira alapozva állandó és időszakos kiállítások, kutatások helyszíne. A kutatók munkáját nyelvtudományi szakkönyvtár, adattár, elektronikus médiatár, számítógépes infrastruktúra segíti. A múzeum az anyanyelvi kultúra közvetítését, a magyar nyelv történeti útjának, a nyelvtudomány eredményeinek, a nyelvek és nyelvváltozatok egymásra hatásának bemutatását egyaránt feladatának tekinti.

Ünnepélyes átadás ősbemutatóval

A Magyar Nyelv Múzeuma 2008. április 23-án nyitotta meg kapuit. A múzeumot Sólyom László köztársasági elnök avatta fel, s jelen volt Vizi E. Szilveszter, a Magyar Tudományos Akadémia akkori elnöke, a nyelvújító író Stockholmban élő 79 éves ükunokája, Kazinczy Ferenc, valamint több, határon túli anyanyelvápoló szervezet elnöke is. Sátoraljaújhely Város Önkormányzata a jeles ünnepre Szo-

kolay Sándor Kossuth-díjas zeneszerzőt zenemű megírására kérte fel. A vegyeskarra, kamarazenekarra és orgonára komponált mű közép-pontjába a szerző Nagy Gáspár Szavak című költeményét, annak mondanivalóját helyezte. Szokolay Sándor a több héten át tartó alkotás folyamatába, mint leendő előadót, a Lavotta János Kamarazenekar művészeti vezetőjét is bevonta. A számtalan éjszakai e-levezést és telefont követően 2008. március 6-án, 23 óra után néhány perccel a szerzőből hatalmas energiával feltörő örömkkiáltás email formájában jutott el e sorok írójához. *Jánoskán, Te Drága! Íme: a kész mű! Végre! FINIS LAUS DEO!!! Hála a Teremtő Istemnek, hogy adott ehhez Felső-Erőt! Ez ma igen ránk fér... Ölel Baráti hűséggel, Sanyi* Elkészült hát a Szavak – Rapszodikus ének magyar módra Nagy Gáspár Óda a magyar nyelvhez versére, vegyeskarra, kamarazenekarra és orgonára, Szokolay Sándor 370. opusa. Az alkotó azonban madáchi értelemben sem pihent, katartikus pillanatában a műről, valamint a szöveg zenei mondanivalójáról szükségét érezte az előadókat üzenet formájában azonmód tájékoztatni. *Drága Előadók! Nem szántam másnak, mint őszinte ajándéknak ezt a művet a keleti végvárak védelmezőinek. Igaz, minden modern mű manapság könnyen büntetéssé válik. Ez főleg a szokatlanságuknak köszönhető! Én hiszek abban, amit leírok, az igazában, s üzenetében is. Épp ezért vállalom a dirigálását is. De nem hiúságból 77-ik évemben, magamat nem csak megismertem, de bőven meg is tapasztalhattam. Bevallok egy általános érvényű „bizonyosságomat” műveim tanulási idejéről. Először sokszor és sokan idegenkedtek a dallami, de főleg ritmikai énem milyenségétől, de a fáradságot mindig megérte, mert amikor energiát tudtam adni, az mindig meghozta bőven az eredményét. A küzdelem minél nehezebb, annál inkább pástorolnom kell bizonyos mértékig a „művemre bízottakat”, s nem a betanítójukat akarom „kioktatni”!*

Végül is, higgyétek el, a saját-műveimet én ismerem (hitem szerint) a legjobban, s emiatt nem maradhatok adósoatok. Az „erőfeszítéseknek” akarok érzelmet (elsősorban), értelmet (másodsorban) adni munkátokhoz, de ezen túlmenően is, a darab „szuszogását” szeretném megszoktatni, s még inkább a „felfedeznivalókkal” fokozni! Németh László szerint minden ember annyit ér, amennyit érezni tud. Hát én nagyon tudok... De ez nekem sem csak áldás, átok is... Az alkotást nem az ujjunkból szoptuk, hanem jó esetben felülről kaptuk, s ebben a hályogos-hazában mindenér meg kell küzdenünk, (Kodály szerint) szenvednünk is. Hát ezt akarom most, hogy kész lettem elhadarni Nektek, mert a nehézség nem azért van, hogy fáraszson, hanem az új, de igaz és szép-mondandó nem lehet banális közhely, és túl megszkott, hanem vállalni kell a megújulást. S erre van ma a legnagyobb szükség. Emnyit bevezetőül! De csűröm-csavarom tovább! Nem akarlak magatokra hagyni Benneteket, és összekarolva sokkal többre mehetünk. Újra idézem szeretett Németh László példaképemet: aki azt mondta: „ne azt nézzük, ami van, hanem azt, ami lehetne!” Nehéz helyzetben vagyunk, de az egész Világ is. Most nem lapítani kell, hanem bátran, bátrabban szólni az igazunkról. Ezért írtam ezt meg, mert nehezemre esik e szálnalmas világban itt élnem, de elmenni nem tudtam volna, igaz, álmomban sokszor disszidáltam, de a lábam sohasem tudott volna engedelmeskedni nekem. Éjjel egy óra múlt... Rövidebbre kell fogni magamat, mert az alvás titka a legnagyobb, s nem hanyagolható csak úgy... Drága Lelkecskéim! (drága Ádám Jenő bácsi szólított így bennünket.) Kell most szólni, s nem akárhogy, ezért írtam meg Nagy Gáspár versét. Mert a zene felerősítheti az igazat! Nagy Gáspár versét, ha csak elmondjátok, mormogva megérezitek ezeréves szorultságunkat, keserűségünket, feljajdulásainkat e bencés diák-volt istenes emberben. (...)

Nekem már nincs sok időm! Ha nem is lehet igazában tökéletes a mi életünk, de a teljes élet gazdagságát (amit a Teremtés adott nekünk), azt saját gyalázata nélkül senki nem veheti el tőlünk. Hat a Ti széphalmi örökségetek és a felkérés jól jött a mai sanyargattatásunk idején!

Nem nehéz művet akartam írni, hanem keser-édes kemény és igaz – Nagy Gazsi szavával – „Isten elé tett memorandumot” kell, nem ordítanunk, nem siránkoznunk, hanem belső hitünk tántoríthatatlanságát kell e gyűlevészekkel, művészi eszközökkel, Tiborc-módra „felelgetnünk”. Erről van hát szó és nem a nehéz hangközőkről, ritmusokról és hajlításokról! Boldog nemzeti megújulást március 15-ére! Hívetek és Testvéretek, aki már előre is nagyon szeret benneteket... Ennyit előlegként, s egy kis kurzusszerű találkozás talán előbbre viszi merészségünket... A találkozás reményében, Szokolay Sándor

A Magyar Nyelv Múzeuma ünnepélyes átadásának reggelén valamennyi hangszeres és kórustag közreműködésével megtartott sikeres összpróba végén még egy-egy utolsó szerzői kérést követően a Corvin-lánc tulajdonosa kedves, bátorító szavakkal mondott hálás köszönetet, mielőtt a rövid zenekari bevezető után felzengett: „Sütnek a Szavak! Fájnak, de becsületére a szájnak, mondják a Szavak, mondják: ami legbelül Fáj!” Az impozáns épület 21. századi stílusú falai az ünnepség művészi tetőpontján pedig visszhangozták: „Dicséretére az Égnek, Magasába indul az Ének! Dicséretére az Égnek, Magasába száll az Ének! Alleluja!” És dicsőségre a vezénylő zeneszerzőnek, az ősbemutatón közreműködő Lavotta János Kamarazenekarnak, Zemplén Egyesített Vegyeskarának, valamint a művet megrendelő Sátoraljaújhely Város Önkormányzatának!

Tízéves jubileum

Az időközben a Petőfi Irodalmi Múzeum irányítása alá került Magyar Nyelv Múzeuma, az átadás idejével napra pontosan a „születésnapról” reprezentatív programmal emlékezett meg. Kazinczy Ferenc sírjának megkoszorúzása után *A magyar nyelv jelene és jövője* címmel tudós előadók – Kiss Jenő, Péntek János, Kováts Dániel – fejtették ki gon-

dolataikat a magyar nyelvről s méltatták a széphalmi Mester szellemi otthonteremtését. A megemlékezés csúcspontjaként In memoriam Arany János és Kodály Zoltán címmel a Színház és Filmművészeti, valamint a Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem hallgatóinak előadásában, a Magyar Kodály Társaság rendezésében balladaestet hallhattak a szépszámu ünneplők.

Arany Jánosról ismeretes, hogy kottaismerő ember lévén önszorgalomból zongorázott, gitározott, azonban számára a muzsika a technikai tudás helyett elsősorban lelki balzsamként, vigaszként szolgált:

„Az öregúrnak van egy tamburája,
S mikor az ihlet s unalom megszállja,
Veszi a rozzant, kopogó eszközt
S mulatja magát vele négy fala közt...”
(Arany János: Tamburás öregúr)

Amikor halála évében családja körében gitárját kezébe vette, felesége könnyek között jegyezte meg: „Janit ily jó hangulatban rég nem láttam, hogy gitározzék.” Arany és Kodály neve szinte összeforrt, és nem csupán „az emberi lélek virágai” által, ahogy Arany a népköltészetet, népdalt nevezte. „Csak bámulhatjuk, hova tudott emelkedni a legszegényebb sorsból, az (...) alatt járó ízlés légköréből. (...) Vezérsillaga a népköltészet volt. (...) Költőnek is a legnagyobb, akit a tudományos munkásságáért is a legtöbbre kell értékelni. (...) Arany nagyon sokat foglalkozott a régi és a népnyelvvvel. Ő körülbelül ugyanazt tette a költészetért, amit mi próbálunk most megtenni a zenéért” – írta Kodály.

A műsort összeállító Ittész Mihály, a Magyar Kodály Társaság elnöke, az Arany–Kodály balladaest elé írt ajánlásában a két művészi-emberi alkat rokonságára elsőként egy Kodály-levélidézettel hívja fel az olvasó figyelmét: „(...) Arany János (az én doppelgängerem és előrevetett árnyékom, vagy én neki árnyéka – mindegy.)” Annak ellenére, hogy csak két Arany-verset zenésített meg Kodály (Haja, haja – Csalfa

sugár), írásaiban, előadásaiban a költőelőd nevét gyakran említette. A költőóriás iránti mély tisztelete abban is megnyilvánult, hogy Arany születésének 70. évfordulójára dallamgyűjteményének gondozását, kritikai értékelését elkészítette. A Magyar Dalest címen megrendezett (1927. március 27.) Kodály szerzői hangversenyének műsorfüzetében olvashatunk az alábbiakról: „A székely népballadák fölfedezése most vagy hetven esztendeje (zenéjével akkor még nem törődtek) lázba hozta a magyar irodalmi világot. Gyulai Pál azt írta, hogy harminc ó-székely ballada fölér a magyar műköltés minden enemű termékével. Akkor Arany János leghíresebb balladái már megvoltak.”

„Egy másik emberöltő, megkésve, de tán még nem elkésve, meghozta a székely balladák s az egész magyar népköltés zenéjét is. Nem mondunk nagyobbat, mint Gyulai, ha azt mondjuk, hogy harminc ilyen dallam fölér a magyar műzeneköltés minden enemű termékével (...) Pedig itt hiába keresünk Arany Jánost.” „Csodálatos és hihetetlen, hogy 1858-ig, mikor a ’Barcsai’-t fölfedezték, senki sem sejtette, hogy ilyen is van.” „Most már persze van zenei Aranyunk... Hála Kodály Zoltánnak: amit Zoboralján „a töpörödött kis öregasszonyok”, Erdélyben meg „az öreg harisnyás székelyek” megőriztek, ma már a legmagasabb rendű magyar zeneirodalom része” – olvashatjuk tovább az előszóban. A műsor mindkét részét Kovács Gergely zongorajátéka, valamint Szűcs Attila éneklése fogta keretbe: az elsőben a Székely nóta (Op. 11., No. 6.) és a Dudanóta, a második részben a Székelykeserves (Op. 11., No. 2.), valamint Az hol én elmenyek kezdetű népdal csendült fel. Az összeállításban külön egységet alkottak a történelmi képek: a két Arany-ballada, a Szondi két apródja, továbbá a Rákócziné (Antóci Dorottya, illetve Horváth Csenge tolmácsolásában), valamint Kodály három dala, a Katona vagyok én, Kádár István (Bartos Barna énekelte), és a Gulyás Bence által előadott Rákóczi kesergője. A népeleti témákat feldolgozó részben az Arany-balladák – Én vagyok az anyám átka... (Reider Péter), Árva fiú

(Kovács Máté), A varró leányok (Ábel Stella), Szőke Panni (Márkus Luca), Az ünneprontók (Darvasi Áron) – között Kodály két dala – a Három árva (Kiss Judit Anna) és Szabó Erzs (Fűrjes Anna) – hangzott el. A szünet után az Őszikék ciklusához tartozó három balladát hallottunk: Tengeri-hántás (Márfi Márk), Vörös Rébék (Dino Benjamin), Tetemre hívás (Ertl Zsombor), valamint a bűn és bűnhődés problematikáját középpontba állító Ágnes asszonyt, Rudolf Szonja előadásában.

Az Arany-balladák között elhangzott székely népballadák zenei anyagáról írta Kodály: „Valamikor a székely dal volt a magyar dal: tör-

melékei, maradványai a többi magyarság közt mindenütt ott vannak. Ma a székely a legmagyarabb magyar és a magyar csak úgy lehet újra magyar, ha mennél székeleyebbé tud válni.” Kodály Zoltán feldolgozásában három ballada, a Kádár Kata (Kiss Judit Anna), A rossz feleség, valamint a Mónár Anna (Fűrjes Anna előadásában) hangzott el. Mindhárom előadó a székely balladákat mélyen átélte, a drámaiságot szuggesztív énekléssel tolmácsolta. Az énekművészek zongorakísérője, Dallos Erika, a Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem korrepetitora kiválóan oldotta meg nehéz feladatát és az előadás sikeréhez érzékeny, pontos játékaival járult hozzá.

Nyiri Péter

MÚZSÁK KERTJE: SZÉPHALOM, A MAGYAR NYELV MÚZEUMA



Az Emlécsarnok hátulról

Idén ünnepli tízéves évfordulóját A Magyar Nyelv Múzeuma. Hogyan is kezdődött... Talán úgy, hogy egy pataki diák a híres iskolába szekerezvén megpillantott egy szelíd emelkedésű dombocskát, és arról álmodozott, hogy ő egyszer itt letelepszik, házat épít, családot alapít. Azt azonban bizonyosan nem gondolta, hogy a vágyott helyet a „magyar Weimar” néven emlegeti majd az utókor. Kazinczy Ferenc volt ugyanis a kisfiú, kinek álma évtizedek múltán lett csak valóság. 1806-ban költözött Széphalomra (a nevet ő adta), és itt élt családjával huszonöt esztendőn át. Általa lett ez a kis hely nagy, a magyar irodalom egyik központja, az önálló, független magyar szépirodalom megteremtésének egyik legfőbb műhelye. Kazinczy halála után Széphalom zarándokhellyé vált, járt itt Petőfi Sándor, Arany János, Tompa Mihály, fejet hajtva a mester sírhantjánál, köszönetet mondv a nyelvért, kultúráért és hazáért. „... szent hely, szent az öreg miatt, kinek ott van háza és sírhalma. Kötelessége volna minden emelkedettebb lelkű magyarnak életében legalább egyszer oda zarándokolnia...” – írta Petőfi 1847-ben, mintegy kijelölve Kazinczy Ferenc helyét a magyar művelődéstörténetben. 1873-ban az egykori lakóház helyén felépült a neoklasszicista stílusú emlécsarnok, az Akadémia gondozásába vette a kertet, így Széphalom végleg kultuszhellyé vált: az oda látogatók a magyar nyelv és kultúra iránti elkötelezettség és a hazaszeretet jelképes helyeként értelmezték és tisztelték.

Amikor 1994-ben, a sátoraljaújhelyi Kazinczy Ferenc Társaság közgyűlésén Pásztor Emil nyelvész felvetette, hogy építsenek anyanyelvünknek egy múzeumot (egy nyelvtörténeti múzeumot), helyét is kijelölte: a fent említettek, a „szent hely” státusz okán Széphalmot szánta az új intézmény otthonául. 14 év múltán épült csak meg A Magyar Nyelv Múzeuma Kazinczy egykori gyümölcsöskertje helyén. 2008. április 23-án nyílt meg egy nagyszabású ünnepségen, a vártnál is nagyobb közönség indította el útjára a küldetése szerint az anyanyelvi

kultúrát megismertető és a nemzeti identitást erősítő múzeumot.

A Petőfi Irodalmi Múzeum tagintézményeként működő Magyar Nyelv Múzeuma sajátos helyszín a magyar közgyűjteményi rendszerben. Hosszú évtizedek után ez volt az első olyan épület, amely múzeumnak épült, s ez szimbolikus. A nyelvmúzeum alapja nem egy tárgyi hagyaték volt, amelyet el kellett helyezni, nem is egy üres kastélyt kellett megtölteni. A nyelvmúzeum egy eszme intézményesítése: a magyar nyelv, anyanyelvünk nemzeti identitásunk, kultúránk alapja, közös kincsünk, melynek megőrzése, továbbadása, minél jobb megismerése kötelesség és felelősség. Ennek az eszmének, illetve küldetésnek, feladatnak ad módszertani, muzeológiai, közművelődési gyakorlatot (és persze elméletet is) az intézmény. Meghatározó a hely összetettsége, a múlt, jelen és jövő együtthatása. Egy temetkezési hely, szakrális hely áll a kert középpontjában, de a Kazinczy-sírkert nemcsak egy család sírkertje, hanem a cselekvő hazaszeretet jelképes helye is. A magyar nyelvi-irodalmi hagyományok egyik kiemelkedő pontja, csúcsteljesítménye Kazinczy életműve. Kazinczy munkája Széphalmon alapvető örökségünk. A „széphalmiság” egy életmodell: a magyar nyelv és kultúra iránti rendkívül mély elkötelezettség, a folyamatos munkára ösztönző, minden akadályon túllendülő, fegyelmet, szigorú és becsületes elkötelezettség. Cselekvő hazaszeretet. „... bennünk hazaszeretet lobog, melynek egy része a nyelv szeretete” – vallotta Kazinczy. Benne van ebben az életmodellben a fogságban rozsdával s vérével író, nélkülöző és az újhelyi levéltárban robotoló, mégis állandóan munkálkodó, hét gyermeket nevelő (első gyermeke korán meghalt) és boldog családi életet élő, alkotó-teremtő Kazinczy lelke-szelleme. Ez az őszinte haza- és nyelvszeretet, az anyanyelvi kultúránk iránti mélységes elköteleződés Széphalom valódi titka, és ez Kazinczy öröksége számunkra, az utókor számára.

A Kazinczy-modell egyik pillére az író művészi hitvallása: „Az mindazonáltal igaz, s a história bizonyítja, hogy ha valahol a *Jó* gyökeret vert, ott mindig a *Szép* készítette az utat.” – állította a széphalmi mester, aki hitt a művészet erkölcsnemesítő, formáló és nevelő erejében. Az irodalmi és nyelvi nevelésben, az irodalom és művészet etikai jelentőségének tudatosításakor Kazinczy elveire mindenképpen hivatkoznunk kell. Az a gondolat, hogy a magas színvonalú irodalom és kultúra megteremti, „kitermeli” a maga művelt olvasói rétegét, közönségét, mai fogyasztói, popularizálódó és színvonalában egyre csökkenő kultúránkban-társadalmunkban különösen érvényes. És ezzel összefügg Kazinczynak mint kultúrembernek az alakja. A nyelvünket és irodalmunkat európai rangra emelni kívánó Kazinczy a stílus és az ízlés megújítója volt, egy életmodell, életprogram megtestesítője, annak a magatartásnak az ellenpólusa, melyet pl. Csokonai Tempefői című művéből ismerhetünk. Fegyverneki, Serteperti, Tökölopi vagy Koppóházy a képviselői ennek az irodalmat-művészetet haszontalanságnak tartó, rögzült nemesi életformába kényelmesedett létnek. Kazinczy a művelődés embere volt, a Szép és az Igaz rajongója. Felismerte Mozart nagyságát, Shakespeare-t, Goethét fordított, értő rajongója volt a képzőművészeteknek, szükségesnek tartotta a művészet minden ágának támogatását – barátait arra biztatta, hogy készíttessék el portréikat –, szorgalmazta a magyar festészet fejlődését. Az övé egy kulturális életforma volt, az olvasás meghatározó és alapvető cselekedetével. Kazinczy életével bizonyította, hogy egy kis hely is lehet európai rangú teljesítmény otthona, ez Sátoraljaújhelyen, a trianoni határ mellett különösen tanulságos és biztató. Ezt a szellemiséget (a hely szellemét), hagyományt és gyakorlatot (hiszen éppen Kazinczy élete bizonyítja, hogy a cselekvő hazaszeretet, a nemzeti közösség gyarapító szolgálata a körülményektől, nehézségektől és helyszíntől függetlenül is lehet hatékony gyakorlat) közvetíti, viszi

tovább és gondolja tovább A Magyar Nyelv Múzeuma egy 21. századi, a legmodernebb elvárásoknak is megfelelő épületben.

Kazinczy életmodellje a legfontosabb széphalmi örökség, de ne feledkezzünk meg a régió további „kincseiről” sem – Pásztor Emil szavait idézzük: E helytől nem messze található Karos, ahol az egyik legnagyobb honfoglalás kori temető utal arra, hogy a honfoglalást valószínűleg innen irányították. Tehát a magyar nyelv is erről a tájról kezdett terjedni a Kárpát-medencében. Talán ezen a tájon született a Halotti Beszéd és Könyörgés, első összefüggő szövegemlékünk. 1590-ben Vizsolyban nyomtatta ki Károli Gáspár Bibliáját, amely nagy hatással volt irodalmi és köznyelvünk egységesülésére. A Borsod megyei Gelejen született, majd Göncön, Sátoraljaújhelyen, Sárospatakon végezte tanulmányait Geleji Katona István, aki 1645-ben megírta az első magyar nyelvművelő munkát (Titkok titka, Magyar Grammatikatska).”

A hely, Széphalom a nyelv összetettségének a leképeződése: benne van a történetiség (a múlttól a jelenig jutunk), és benne van az egyidejűség (a múlt és a jelen egyszerre él és hat benne). A nyelvmúzeum feladata éppen a nyelv sokszínűségének a megmutatása és az anyanyelvi kultúra közvetítése – végzetes elkötelezettséggel és meggyőződéssel a hagyományokban gyökerezve, a gyökerekből táplálkozva, de modern eszközökkel, kreativitással, új módszertani megoldásokkal is (kiállításokban, rendezvényekben, foglalkozásokban). Széphalom a maga komplexitásával hat. Az pedig, hogy mindez (a múlt és jelen, a hagyomány és kreativitás) nem a fővárosban vagy egy nagyvárosban, hanem vidéken, egy kisváros mellett történik, sokszor meglepi a látogatókat, akik örömmel nyugtázzák, hogy a központtól távol, a határ mellett is van, lehet ilyen. A trianoni határ melletti lét adottság és kötelesség egyszerre: meg kell szólítanunk a határon túli magyar közösségeket (nemcsak a Felvidéken, hanem Kárpátalján, Erdélyben, Délvidéken is), és ezt meg is tesszük.

A nyelvmúzeum küldetéséről Kováts Dániel így vall: „... a magyar nyelv az egész világ magyarságának közös tulajdona: őseinké, a miénk, az utódainké. Az intézmény [a nyelvmúzeum] tehát nemzeti múltunk és jelenünk kincsestárának bemutatásával hasznosan szolgálhatja anyanyelvünk, nemzeti művelődésünk, nemzeti emelkedésünk ügyét. [...] Az intézmény küldetése, hogy a hely adottságait, a genius loci kisugárzását is hasznosítva a magyar nemzeti műveltség egyik alapértékét, az anyanyelvi kultúrát közvetítse az érdeklődőkhöz. A múzeum a maga gyűjtőkörében általános tematikájú országos közgyűjtemény, amely a magyarul beszélő közösségek teljes körére kiterjeszti figyelmét országhatáron belül és kívül.”

A nyelvmúzeumi értelmezésben a nyelvtudomány interdiszciplína: több tudományág felségterülete. „A nyelv olyan, mint az ég íve a maga egymásba futó színeinek gyönyörű játékaival” – írta Kazinczy Ferenc. A Magyar Nyelv Múzeuma kiállításaival és rendezvényeivel, múzeumpedagógiai foglalkozásaival és kiadványaival a maga összetettségében, az életünket ezer meg ezer szállal átszövő voltában akarja megmutatni anyanyelvünket: létünk hajlékát. A nyelv nemcsak formai, jelentésbeli és stilisztikai lehetőségeinek gazdagságával hat ránk, hanem egész létezésünk egyik legmeghatározóbb jelensége, minden területen jelen van. A nyelv lélek és fizika (vallomás és hangszalagmozgás), múlt, jelen és jövő (tapasztalat, történelem és folyamatos változás), ismeret és rejtély (tudás, akarat és a titkok titka), művészet (irodalom, ének és zene), játék és öröm (nyelvi játék és humor), a nyelv gyermeké és felnőtté, közös, a miénk: mi magunk vagyunk. A nyelvet így, csodás-varázsos valóságában mutatjuk meg, és segítségül hívjuk a társtudományokat (irodalmat, történelmet, néprajzot, teológiát, lélektant, zenét).

A Magyar Nyelv Múzeuma, hazánk egyetlen nyelvi múzeuma egyedi küldetésű intézmény a hazai múzeumi és közművelődési rendszerben.

Különleges összetettség jellemzi, egyszerre tölti be a közgyűjtemény, a kiállítóhely, a nemzeti emlékhely, a közösségi tér és a közművelődési (nyelvművelődési) központ szerepét. A közművelődés Széphalmon az anyanyelv-pedagógia, az anyanyelvi nevelés (és ismeretterjesztés), a nyelvikultúra-művelés sajátos változatát jelenti, egy olyan pedagógiai programot, melynek középpontjában a tudatos nyelvhasználatra nevelés, az irodalmi-nyelvi hagyományok megismertetése és az anyanyelvhez való kötődés megerősítése áll. A nyelvmúzeum ezt a küldetést teljesíti múzeumi környezetben és eszközökkel, támaszkodva-építve a korábbi nyelvművelő hagyományokra, a magyar nyelvvel való tudatos törődés évszázados hagyományaira, ám mégis új módon, a részben már kialakult, részben még formálódó nyelvmúzeum-pedagógia (múzeumi nyelvpedagógia) megoldásaival. E törekvés örömteli részeredménye, hogy 2015-ben megkaptuk a Múzeumpedagógiai Nívódíjat. A rangos szakmai elismerést kiérdemlő Széphalmi Szó-Kincs-Tár(s) volt hazánkban az első komplex anyanyelvi múzeumpedagógiai program.

A Magyar Nyelv Múzeumának kiemelt célja a hagyományos kommunikációs formák népszerűsítése, például a kézzel írás, a személyes beszélgetés, történetmondás, az olvasás, a nyelvjáráshasználat ösztönzése, a klasszikus irodalom megismertetése, a nyelvhasználat erkölcsi felelősségének (a nyelvhasználat cselekvés) tudatosítása. A pedagógia, illetve a nevelés a széphalmi intézmény vállalt küldetése. A nyelvmúzeum bátran használ, közvetít és teremt narratívákat, nem didaktikusság ez, hanem egy határozott értékrend vállalása. A Magyar Nyelv Múzeumában bizony több a pont és a felkiáltójel, mint a kérdőjel.

Széphalom mint tér kiváló adottságokkal rendelkezik. A nyelvmúzeum épülete egyszerre nyitott és zárt. Nagy üvegfelületei egyrészt barátságosan csalogatják a látogatókat, másrészt jó kilátást kínálnak a kertre. Időtálló anyagok, vas, beton, üveg, kő őrzi a munkát, a bástya

pedig méltó szimbóluma a magyarságot évszázadokon át megrtartó, legalább háromezer éves, szerkezeti vonásait bámulatra méltóan megőrző magyar nyelvnek. Az 5,4 hektáros Kazinczy-kert a parkkal és a múzeum körüli udvarral, a „hasonlíthatlan szépségű Sátor-hegyek” (Petőfi szavai) ölelésében számos programlehetőséget kínál, valóban alkalmas arra, hogy Széphalom a múzsák ligete legyen.

Ezt segítik az előttünk álló fejlesztések is: egy nagyszabású, határon átnyúló pályázat által megújul a Kazinczy-kert, restauráljuk a Kazinczy Emlécsarnokot és a sírkertet, a régi kertészház alkotóházzá alakul, megnyílik egy új, állandó Kazinczy-kiállítás, és megszületik tizenkét kulturális tematikus út applikációkkal. A Királyhelmeccel megvalósított pályázat címe: Connecting Heritages, vagyis összetartozó, összekötő örökség, mert a kultúra, anyanyelv valóban összeköt minket, sok évszázados hagyományok tesznek közösséggé minket, s ezt a jelenkorban is őriznünk kell.

Széphalom az elmúlt tíz évben közösségi térként is kiválóan működött: évente diákok ezrei látogatnak el a kertbe, és a hely számos rendezvénynek otthont ad. Élő és szoros a kapcsolatunk az anyanyelvi mozgalommal (Anyanyelvapolók Szövetsége), valamint nyelvészeti és más kulturális szervezetekkel (pl. a Magyar Nyelvi Szolgáltató Irodával, a Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társaságával, a Honismereti Szövetséggel, a Kazinczy Ferenc Társasággal, a Sárospataki

Református Teológiai Akadémiával, a Magyar Nyelvstratégiai Kutatócsoporttal, a hazai nyelvtudomány képviselőivel és szervezeteivel, egyetemi tanszékekkel, nyelvi kutatóműhelyekkel, írószövetségekkel, valamint határon túli magyar intézményekkel, szervezetekkel. Minden évben Széphalom az otthona az Anyanyelvi juniálisnak és nyelvésztabornak, az Országos Ifjúsági Anyanyelvi Tábornak és az Édes Anyanyelvünk nyelvhasználati verseny döntőjének.

A hely szelleme, a gyönyörű természet megragadja, itt tartja és visszahívja az ide érkezőket, az eszméből építkező és érzésekből, gondolatokból, hazaszeretetből táplálkozó intézmény, a kultúránk és identitásunk alapjának, az anyanyelvünknek a közgyűjteményi-közművelődési otthona bástya és hajlék minden magyar számára az egész Kárpát-medencében és az egész világon. A második és aztán a sokadik tíz évben is az tehát a cél, hogy Széphalom az anyanyelvi művelődés egyik központja legyen.

Sokszor emlegetjük Kosztolányi gondolatát: „Széphalom, ahol csak húsz ház állt, a magyar Weimar lett.” Ez a múlt kötelesség és felelősség is számunkra, mert hisszük, hogy A Magyar Nyelv Múzeuma sokra hivatott intézmény. És mi – a magyar nyelvért és kultúráért tenni akarók közössége – azért dolgozunk, hogy lépésről lépésre növeljük Széphalom rangját, és e nemzeti emlékhely a jövőben ne csak a múlt, hanem saját teljesítménye okán is megérdemelje a „magyar Weimar” nevet.



A múzsák kertje

VÁLOGATÁS
A MAGYAR NYELV MÚZEUMA
VENDÉBKÖNYVEINEK BEJEGYZÉSEIBŐL

(2008–2018)



Csodálatos érzés ezen a szent helyen járni, ahol a magyar nyelv apostola működött. Áldott legyen az emléke örökké. Őrizzük meg szeretettel és felelősséggel drága anyanyelvünket.

Széphalom árnyas fáai alatt, hol Kazinczy egykor gyakran elhaladt, átszellemülten járunk, s emlékezünk rá, kinek sok szép, új magyar szót köszönhetünk.

A Magyar Nyelvstratégiai Kutatócsoport 2008. évi kirándulásán nagy örömmel jöttünk el nyelvünk »szülőföldjére« és »múzeumába«, azaz a múzsák kertjébe.

Meghatottan álltam a magyar nyelv »újkori« atyjának mauzóleumában, és fejet hajtottam szent igyekezete előtt. Őrizzük meg és ápoljuk ezt a hatalmas örökséget, hogy méltók lehessünk az utódok megbecsülésére.

Jó volt itt lenni, a nemzet élt, a nemzet él, a nemzet élni fog!

Szomorú szívvel, de jóleső érzéssel állunk meg itt, és rójuk le kegyeletünket a végtelenül gazdag és szép magyar nyelvünk őrzői, újítoi emléke előtt. Egy kis koszorúval tesszük emlékezetessé ittlétünket, körutunk alkalmából!

Gratulálok a kiállítások szervezőinek. Igazi élmény, korszerű, fiatalos, köszönettel.

Ez a ház egy kincs! Értékét növeli a munkatársak hozzáértése és lelkesedése, amellyel segítik a látogatókat minél több ismeret megszerzésében. A tanítványaikat ide elhozó magyartanárok nagy bölcsességről tesznek tanúbizonyságot, a Múzeum által nyújtott játékos tesztek kitöltését a látogatási program részévé teszik. Tanúja lehettem, milyen igyekezettel versengtek az információk összegyűjtésében.

Ez a gyűjtemény számos világot tár a látogató elé. Örömteli szembesülni a múlttal és nagyjaink szókincsével, jelenségeivel.

Köszönettel tartozunk elődeinknek és a ma élőknek értékeink megőrzéséért, gyarapításáért.

Nagy élmény volt, de még vissza kell térni!

Hihetetlen élmény látni, olvasni anyanyelvünk gyönyörű szavait. Kazinczy emlékét emeli a 2008-ban átadott Magyar Nyelv Múzeuma. Köszönet az építőknek és a működtetőknek egyaránt.

Nagyon szép, igényesen összeállított, kimerítő kiállítást láthattunk.

Köszönjük szépen!

Széphalom büszkesége ez a kiváló bemutató, nagyon büszke lehet rá az egész nemzet, hogy volt egy lelkes nyelvész, aki keresztülvitte akaratát és álmát. Rendkívül igényes kiállítások.

Ez a hely a Magyar Nyelv Temploma! Csodálatos dolgokat láttunk, hallottunk.

Kincseket őriznek, reméljük, még nagyon-nagyon sokáig.

Telve vagyunk végtelen büszkeséggel magyarságunk iránt.

A világ legjobb múzeuma! Köszönettel és hálával!

A magyar nyelv a világörökség kincse! Az élmény, amit ez az épület és a benne lévő tudomány, játék, szeretet (nyelv – haza – ember) adott, lenyűgözött minket. Egy órát vagyunk itt, de egy nap sem lenne elég!

Visszajövünk és mindenkit hívunk!

»Nyelvében él a nemzet!« Nagyon szép a magyar nyelv! Ápoljuk, óvjuk mindannyian! Magyarnak születtünk, ez a feladatunk.

Itt jártunk, és minden nagyon tetszett, lenyűgöző és páratlan, amit alkottak elődeink, és ami az utókornak megmaradt, azt a jelen élő embereinek (magyarnak és mindenkinek) látnia kellene. Csak ajánlani tudom.

Kazinczy Ferenc példaképünk lehetne a hazaszeretetben, anyanyelvünk szépsége, csodálata miatt. Szeretettel köszönünk mindent, hogy itt lehettünk.

Ezt a szent helyet átjárja Kazinczy szelleme. Nagyon megható volt látni és olvasni munkáit.

Köszönet a gyűjtőknek és fenntartóknak. Örülök, hogy magyar vagyok!

Nem volt hiábavaló Kazinczy nyelvért való küzdelme. Még mi magyarok ma is értjük és beszéljük őseink nyelvét, úgy Shakespeare nyelvét a mai angolok már meg sem értik.

Szép és nívós kiállítás.

Kazinczy lelke ma is sok magyar ember lelkében él és hat. Köszönjük a lélekidézést.

Nagyon köszönjük, hogy van – »ez a hely« – szépsége és nyugalma mindenki számára varázslattal bír!

Jólesik magyarnak lenni! Mindig, mindenhol, bármilyen körülmények között. Hiszem, nincs szebb nyelv a magyarnál, nincs szebb történelem, mint a magyaroké! Büszkék vagyunk erre. Ez élteti nemzetünket!

Köszönet a múzeumért, a fáradozásért, hogy lehetővé teszi mindenki számára a csöppnyi betekintést magyarságunkba. Isten áldja Önöket!

Tisztelet az ősöknek, akik ilyen hazafias emlékeket hagytak ránk, és tisztelet az unokáknak, akik létrehozták ezt az emlékcarnokot. Köszönettel az ősi földnek és méltó elődünknek, Kazinczy Ferencnek.

Csodálatos ez a hely, Magyarország dísze.

Végre a kultúra is elnyeri méltó helyét nemzetünk Pantheonjában.

Öröm volt megtekinteni a kiállítást. A termeket járva szeretettel emlékeztem kedves tanáromra, Pásztor Emilre, aki szívügyének tekintette a magyar nyelv ápolását és A Magyar Nyelv Múzeumának létrejöttét.

Megható, lélekemelő pillanat találkozni Kazinczy kézírásaival, látni és elképzelni a kort, melyben nyelvünk fejlődésének azokat a szakaszait érzékeljük, amely megmaradásának a záloga.

Minden tekintetben megragadó hely, itt minden koncentrálódik, ami érték, természeti szépség, történelem, építészet és hagyománytisztelet. Minden a nyelv erejét sugározza. Szent hely.

Nagy öröm tölti el a szívemet abból az alkalomból, hogy itt lehetek, s tapasztalhatom a nyelvünk iránt érzett tiszteletet, törődést, felelősséget. Nagyon időszerű volt ennek a múzeumnak, műhelynek a létrehozása. Méltóvá válhatunk Kazinczy szellemiségéhez ezáltal. Gratulálok és hálás vagyok a »kigondolóinak«, létrehozóinak! Isten gazdag áldását kérem az egész magyar nemzetre!

FOTÓK
A MAGYAR NYELV MÚZEUMÁNAK
ÉLETÉBŐL

2007





1. A kezdet, 2. A hely



Felsejlik a jövő



1. Építkezés, 2. Az Akadémiai Terem alapja



Emelkedés



1. Távlat, 2. A leendő kiállítóterem



A Magyar Nyelv Múzeuma alapköve
(2001. szeptember 21.)



Az állandó kiállítás kuratóriumának tanácskozása

FOTÓK
A MAGYAR NYELV MÚZEUMÁNAK
ÉLETÉBŐL

2008





1. Az előadóterem, 2. A földszinti kiállítóterem



1. A megnyitóünnepség (beszédet mond Sólyom László köztársasági elnök),
2. Nemzeti ünnep volt a megnyitó



Csete Ildikó textiljei (magyar nyelvemlékek)



Az első állandó kiállítás: A magyar szó világa





1. A nyelvcsaládfa (Égerházi László alkotása) avatása, 2. Kazinczy Ferencné gróf Török Zsófia szobrának (Borsi Antal alkotása) átadása



Kazinczy Ferenc eredeti sírköve

FOTÓK
A MAGYAR NYELV MÚZEUMÁNAK
ÉLETÉBŐL

2009





Látogatók





1. Tőkés László látogatása, 2. Éterkép



Az Akadémiai Terem asztala (Kazinczy Ferenc rajza nyomán)



Külföldi diákok Széchalmon



Kiss Jenő nyelvészprofesszor



Kováts Dániel, a Kazinczy Ferenc Társaság alapító elnöke

1-2. Az Édes Anyanyelvünk verseny eredményhirdetése

FOTÓK
A MAGYAR NYELV MÚZEUMÁNAK
ÉLETÉBŐL

2010





A Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Akadémiai Bizottság tanácskozása



1. Busa Margit Kazinczy-bibliográfus emlékére, 2. Az első szavalóverseny (Teremtő anyanyelv)



◀ Múzeumok éjszakája



Éjszakai nyelvmúzeum



1. A Titkok titka. A magyar nyelv múltja, jelene és jövője állandó kiállítás, 2. Czifrák András A vesztes című drámájának felolvasószínházi előadása encsi gimnazistáktól, 3. Titkok titka, 4. Dombóvári János hegedűművész előadása



Boldog herceg: a sátoraljaújhelyi Árpád-házi Szent Margit Általános Iskola diákjainak előadásában

FOTÓK
A MAGYAR NYELV MÚZEUMÁNAK
ÉLETÉBŐL

2011





Zsirai Miklós emlékpontjának avatása



1. Czigány Lóránt emlékpontja, 2. Czigány Lóránt tiszteletére



Schmitt Pál köztársasági elnök látogatása



A Kazinczy Ferenc Emlécsarnokban >



1. Deme László emlékpont, 2. Deme László emlékére, 3. Az Édes Anyanyelvünk díjkiosztója a Kazinczy Emlécsarnok előtt



1. A botesinálta doktor (Kazinczy Moliére-fordítása alapján) című film bemutatója után, 2. Anyanyelvi juniális (Maróti István)

FOTÓK
A MAGYAR NYELV MÚZEUMÁNAK
ÉLETÉBŐL

2012





1. A magyar kultúra napja (Sátoraljaújhely Város ünnepe), 2. Óvodai esztétikai nevelési konferencia



Óvodások a nyelvmúzeumban



1. A Kazinczyról elnevezett teljesítménytúra résztvevői, 2. Harangáldás a múzeumban





1. Népráncosok minősítő versenye, 2. A kézzel írás a szenvedélyünk



1. Varázskert: anyanyelvi kalandjáték a Kazinczy-kertben, 2. A nyelvtrarisznya-töltőgetők várának lovagjai

FOTÓK
A MAGYAR NYELV MÚZEUMÁNAK
ÉLETÉBŐL

2013





1. Válogatás Gyulai Líviusz grafikáiból, 2. Sportnyelvi előadás



A Kárpát-medencei Irodalmi Társaságok találkozója



1. A Magyar Tanárok és Diákok a Magyar Kálvárián tábor résztvevői, 2. Az Evva András Galéria avatása, a névadó leszármazottaival, 3. Zene és irodalom Széphalmon



1. Kazinczy Ferenc, a nagy nyelvújító ükunokája,
2. Az ükunoka és családja Svédországból



Varázskert



FOTÓK
A MAGYAR NYELV MÚZEUMÁNAK
ÉLETÉBŐL

2014





Könyvkincsek



1. Új állandó kiállítás: Nyelvlesen. Kalandozások a nyelv körül, 2. Nyelvlesen



Nyelvlesen



1. Nyelvlesen, kosztümben, 2. „A lélek lélegzése”. Fotók Kosztolányi Dezsőről



◀ Kazinczy-portré készül



1. Beszélő helynevek kiállítás, 2. Megemlékezés Kazinczy sírjánál,
3. Anyanyelvi tábor

FOTÓK
A MAGYAR NYELV MÚZEUMÁNAK
ÉLETÉBŐL

2015





1. Madách Retro. 1964–2014, 2. Múzeumpedagógiai Nívódíj a Széphalmi Szó-Kincs-Tár(s) programért





Széphalmi irodalmi herbárium kiállítás



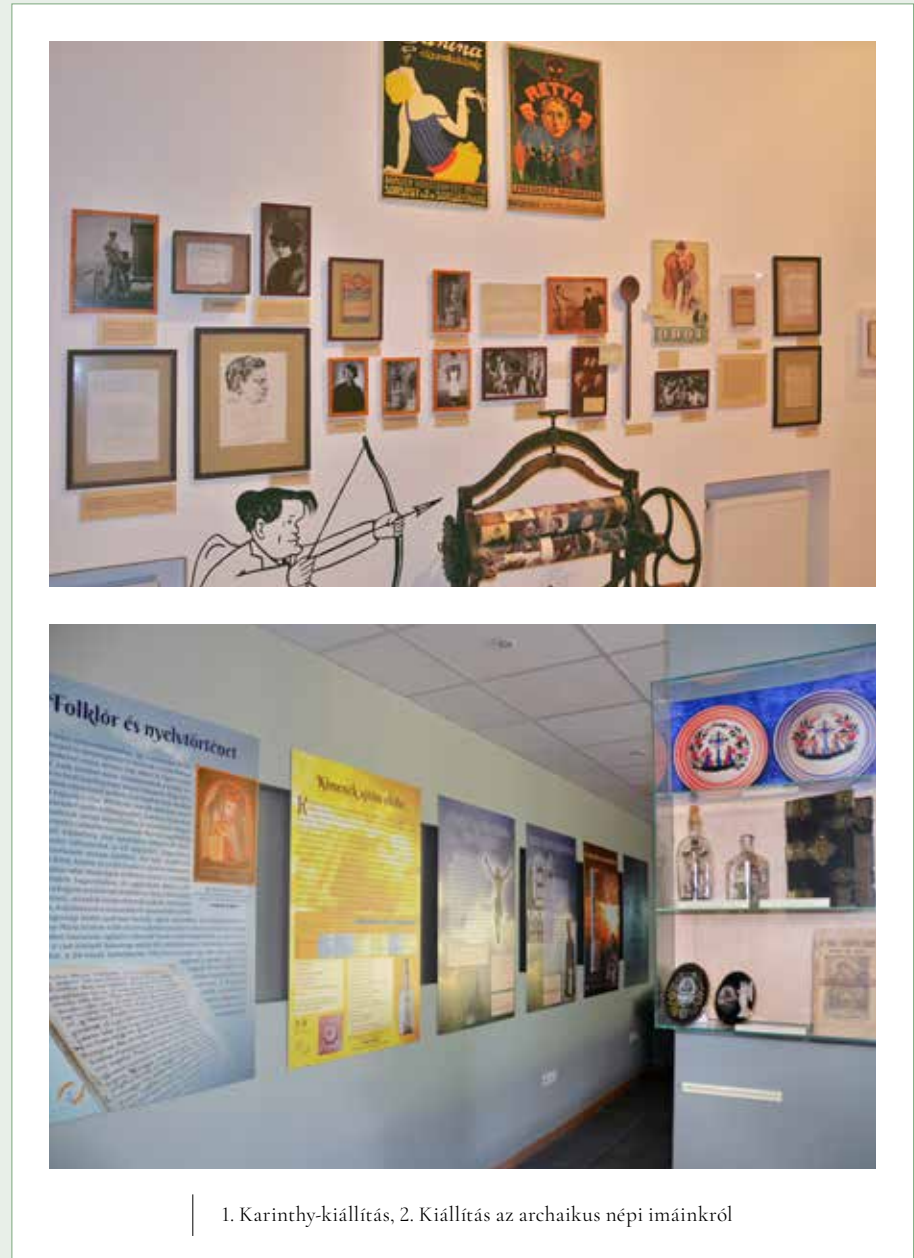
1. Természet és irodalom, növények és versek, 2. Lőrincze Lajos emlékére



1. Kosztümös tárlatvezetés a Kazinczy Emlécsarnokban, 2. Tanárok éjszakája a Múzeumok Őszi Fesztiválján, 3. Betűvetők szépíró verseny

FOTÓK
A MAGYAR NYELV MÚZEUMÁNAK
ÉLETÉBŐL
2016





1. Karinthy-kiállítás, 2. Kiállítás az archaikus népi imáinkról



1-2. Múzeumok éjszakája, 3. Játék a szavakkal



Játék a helynevekkel



1. Anyanyelvi tábor, 2. Az Anyanyelvünkért és Széphalomért díj átadása
(az első díjazott: Kovács Dániel)



Írj levelet Kazinczy Ferencnek! levélíró pályázat

FOTÓK
A MAGYAR NYELV MÚZEUMÁNAK
ÉLETÉBŐL

2017

Magyarnak lenni nem állapot,
magyarnak lenni magatartás!

Márai Sándor (1900–1989)

nyelvmúzeum
Magyar Kultúra Háza

www.nyelvmuseum.net





Múzeumok majálisa a Nemzeti Múzeum kertjében



1. Rotarys külföldi cserediákok magyar nyelvi versenye, 2. Múzeumok éjszakája



1. Múzeumok éjszakája (Berecz András), 2. A Beszélni nehéz körök vezetőinek tábora



Magyarnak lenni nem állapot,
magyarnak lenni magatartás!

Mirai Sándor (1900-1989)

nka
Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma
www.nyelvmuzeum.net



1. A rab Kazinczy útján könyv bemutatója , 2. Áder János köztársasági elnök
október 6-án, az aradi vértanúk emléknapján



Kovács Ákos a magyar nyelv napján



Aranyul. Toldi Miklós és a magyar nyelv

FOTÓK
A MAGYAR NYELV MÚZEUMÁNAK
ÉLETÉBŐL

2018





1. A magyar széppróza napja a sátoraljútjhelyi Latabár Moziban, 2. Az Anyanyelvi játékok, játékos anyanyelv című vetélkedő döntője



Tízéves A Magyar Nyelv Múzeuma, jubileumi ünnepség



Jubileumi ünnepség, Szamosvölgyi Péter, Sátoraljajújhely polgármestere



Kováts Dániel tanár úr



Péntek János professzor Kolozsvárról



Kiss Jenő professzor



Fehér József, a Kazinczy Társaság elnöke



1. Idézetek Sátoraljújrhely járdáin, 2. Zempléni Múzeumok Fesztiválja az újhelyi Főtéren



Népi gyermekmondókáink nyelvi világa kiállítás



1. Múzeumpedagógiai foglalkozás az Arany-kiállításban, 2. Múzeumpedagógiai foglalkozás a Nyolc ország egy nemzet tábor résztvevőinek, 3. A brünni Kazinczy Ferenc Diákklub látogatása, 4. Kazinczy lányomán: a vetélkedő az újhelyi református templomból indult





◀ Kazinczy Ferenc képe 1828-ból



1. A Csemadok kassai szervezetének látogatása, 2. Az Anyanyelvünkért és Széphalomért díj átadása Szamosvölgyi Péternek, Sátoraljújhely Város polgármesterének

SZERZŐINK

BALÁZS GÉZA – nyelvész, egyetemi tanár, az Anyanyelvápolók Szövetsége alelnöke, A Magyar Nyelv Múzeuma munkatársa

DANKÓ DÉNES – Sátoraljaújhely alpolgármestere

DEBRECZENI ATTILA – irodalomtörténész, a Kazinczy-kutatócsoport vezetője, a Kazinczy Ferenc Társaság tiszteletbeli tagja

DEMETER SZILÁRD – író, filozófus, 2019-től a Petőfi Irodalmi Múzeum főigazgatója

DOMBÓVÁRI JÁNOS – hegedűművész, a Lavotta János Zenekar vezetője

E. CSORBA CSILLA – művészettörténész, 2005-től 2016-ig a Petőfi Irodalmi Múzeum főigazgatója

FEHÉR JÓZSEF – irodalomtörténész, a Kazinczy Ferenc Társaság tiszteletbeli elnöke, 2008-tól 2014-ig A Magyar Nyelv Múzeuma igazgatója

FRÁTER ZOLTÁN – irodalomtörténész, író, szerkesztő

FRIED ISTVÁN – irodalomtörténész, egyetemi tanár, a Kazinczy Ferenc Társaság tiszteletbeli tagja

GRÉTSY LÁSZLÓ – nyelvész, az Anyanyelvápolók Szövetsége tiszteletbeli elnöke

JUHÁSZ JUDIT – az Anyanyelvápolók Szövetsége elnöke

KAZINCZY FERENC A. G. (1929–2017) – mérnök, a nagy nyelvújító ükunokája

KISS JENŐ – nyelvész, egyetemi tanár, akadémikus

KORZENSZKY RICHÁRD – bencés szerzetes, a tihanyi bencés apátság perjele

KOVÁTS DÁNIEL – irodalomtörténész, a Kazinczy Ferenc Társaság alapító elnöke

MINYA KÁROLY – nyelvész, főiskolai tanár

MONOK ISTVÁN – művelődéstörténész, 2007–2008-ban A Magyar Nyelv Múzeuma állandó kiállítását előkészítő bizottság tagja

NYIRI PÉTER – irodalomtörténész, 2015-től A Magyar Nyelv Múzeuma igazgatója

PÁSZTOR EMIL – nyelvész, A Magyar Nyelv Múzeuma ötletadója

PRÓHLE GERGELY – 2017-től 2018-ig a Petőfi Irodalmi Múzeum főigazgatója

PUSZTAY JÁNOS – nyelvész, egyetemi tanár

RADVÁNYI GYÖRGY – Ybl-díjas építész, A Magyar Nyelv Múzeuma tervezője

SZAMOSVÖLGYI PÉTER – Sátoraljaújhely polgármestere

SZATHMÁRI ISTVÁN – nyelvész, egyetemi tanár, 2007–2008-ban A Magyar Nyelv Múzeuma állandó kiállítását előkészítő bizottság tagja

TUSNÁDY LÁSZLÓ irodalomtörténész, író, műfordító

WACHA IMRE (1931–2018) – nyelvész, 2007–2008-ban A Magyar Nyelv Múzeuma állandó kiállítását előkészítő bizottság tagja

TARTALOM

5	Nyiri Péter , Igazgatói-szerkesztői bevezető
9	Demeter Szilárd , Nemzeti kultúra: élő és megtartó erő
11	Szamosvölgyi Péter , A Magyar Nyelv Múzeuma 10. születésnapjára
13	Kováts Dániel , Bástya és hajlék
17	Pásztor Emil , Egy magyar nyelvtörténeti múzeum iránt való jámbor szándék
21	Fehér József , Az álmodó – Pásztor Emil emlékére
23	Kazinczy Ferenc A. G. , Üdvözlő beszéd
25	Grétsy László , Nemzeti kincsünk ünnepén
27	Radványi György , A Magyar Nyelv Múzeumának hajléka és környezete
31	Juhász Judit , Kövek és katedrálisok
33	Balázs Géza , Kazinczy „szellemében”
37	Wacha Imre , „Ha rámosolyogsz, a világ visszamosolyog reád” Búcsú Sátoraljaújhelytől
41	Szathmári István , Nyelvünk jellemző sajátosságairól Széphalmon
43	Kiss Jenő , Kazinczytól A Magyar Nyelv Múzeumáig (Egy visszaemlékezés tükrében)
45	Monok István , A nemzet lelkiismerete: egy múzeum született, A Magyar Nyelv Múzeuma
47	Fried István , Az igazi haza és a társszerző
51	Debreczeni Attila , Tisztelet az elődöknek
53	Fráter Zoltán , Széphalom szelleme
57	Pusztay János , Morzsák az anyanyelv ünnepi asztaláról
61	Korzenszky Richárd , Nyelvhasználat és erkölcsi felelősség
63	Tusnády László , Szépirodalom és nyelv
67	Dankó Dénes , Kis esti elmélkedés a magyar nyelvről

69	Minya Károly , Kalandozás az új szavak vadászmezején
73	E. Csorba Csilla , Óh, Széphalom... (Örömemlékek a Magyar Nyelv Múzeuma 10 éves születésnapjára)
77	Prőhle Gergely , Nyelvi topográfia
79	Dombóvári János , Tízéves A Magyar Nyelv Múzeuma
85	Nyiri Péter , Múzsák kertje: Széphalom, A Magyar Nyelv Múzeuma
91	Válogatás A Magyar Nyelv Múzeuma vendégkönyveinek bejegyzéseiből
101	Fotók A Magyar Nyelv Múzeumának életéből

Kiadja: Petőfi Irodalmi Múzeum

A kiadvány megjelenését gondozta:

Á. Tóth és Barátai Produkciós és Reklámügynökség Kft.

Felelős vezető: Á. Tóth József ügyvezető

Munkaszám: 4514/2018.

Nyomás és kötés:

Kapitális Nyomdaipari Kft. Debrecenben

Felelős vezető: ifj. Kapusi József ügyvezető

ISBN 978-615-5517-42-6

ISSN 2063-9392